

№ 1 (191) Січень 2012

Здано до друку 30.12.2011 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-8, 01008, Україна

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України
09.06.1994 р., свідоцтво KB № 691

Постановою президії ВАК України
від 10.02.2010 р. № 1-05/1
журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до "Переліку
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора
і кандидата наук" (економічні науки)

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана та
Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Передплатний індекс 74132

© Вісник Національного банку України, 2012

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

О.Дубихвіст, В.Лановий

Якісне оновлення державних фондів інструментів – передумова
подолання проблеми ліквідності ринку облігацій 3

Р.Гриценко

Фінансова привабливість областей України для банківської діяльності..... 22

О.Терещенко

Нові підходи до оцінки кредитоспроможності
позичальників – юридичних осіб..... 26

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2011 року..... 41

О.Гринько

Моделювання диверсифікації кредитного ризику 43

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Національним банком України один раз на місяць (за листопад 2011 року) 67

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Національним банком України щоденно (за листопад 2011 року) 68

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України
у листопаді 2011 року..... 70

БАНКИ УКРАЇНИ

І.Кравченко, Г.Багратян, Є.Мазіна

Банківська система та проблеми стратегічного розвитку 7

О.Козак

Концепція моделювання фінансового планування у комерційному банку 11

Б.Самородов, О.Тридід, В.Самородов

Особливості математичної обробки даних при використанні
експертних підходів для визначення рейтингів банків 18

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку
України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора
та ліквідатора банків, внесені у листопаді – грудні 2011 р. 30

Перелік осіб, яким продовжено термін чинності сертифіката
на право здійснення функцій тимчасового адміністратора
та ліквідатора банків (за станом на 20.12.2011 р.)..... 30

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРСЄВ О.І. (голова)	ПАТРИКАЦ Л.М.
БАЖАЛ Ю.М.	ПЕТРИК О.І.
БАРАНОВСЬКИЙ О.І.	РАЙЗЕР Мартін
БОРОВЕЦЬКИЙ Ришард	РАЄВСЬКИЙ К.Є.
ВОЖЖОВ А.П.	РИЧАКІВСЬКА В.І.
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.	САВЛУК М.І.
ГЕБЦЬ В.М.	СЕНИЦЬ П.М.
ГРУШКО В.І.	СМОВЖЕНКО Т.С.
КОЗЬМЕНКО С.М.	СТЕЛЬМАХ В.С.
КРОТЮК В.Л.	СТЕПАНЕНКО А.І.
КРУГЛИК С.В.	ТРИДІД О.М.
ЛЮТИЙ І.О.	ШАРОВ О.М.
МІТТНІК Стефан	ШЕВЧУК А.В.
МІЩЕНКО В.І.	ШУЛЬГА Н.П.
МОРОЗ А.М.	ШУМИЛО І.А.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Заступник начальника відділу	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактори:	МАТВІЙЧУК Ю.Г., ПАЦЕРА М.М.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Дизайнер	ХАРУК О.В.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Реклама:	ГРИЦЕНКО М.Р.
Розповсюдження:	ТРИКІША А.І.
Фото:	ГОРДІВНЕНКО А.Т., ДОМАНСЬКИЙ О. П., НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.
Черговий редактор	ПАЦЕРА М.М.

Дизайн: редакція періодичних видань НБУ
Надруковано з готового оригінал-макета
відділом забезпечення
друкованою продукцією
головного управління
господарського забезпечення
та організації будівництва Національного банку України

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0
Обл.-вид. арк. 11.2

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів –
рекламодавець.

А.Гідулян

Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності
позичальників банками України..... 50

Л.Патрікац

Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків 54

М.Гриценко

Конкурс "Банк року-2011" за версією журналу "Банкір" 56

Р.Підвисоцький

Команда НБУ – переможець Фінансової баскетбольної ліги 2011 року 58

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків,
внесені у листопаді 2011 р. 59

Основні показники діяльності банків України на 1 грудня 2011 року 71

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотами
номіналами 2 і 500 гривень у грудні 2011 року 10

Про введення в обіг пам'ятних монет "Гопак" 59

Про введення в обіг пам'ятних монет "Міжнародний рік лісів" 63

Про введення в обіг пам'ятної монети "Фінальний турнір
Чемпіонату Європи з футболу 2012 р." (срібло) 64

Про введення в обіг пам'ятної монети "Фінальний турнір
Чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Донецьк" (срібло) 64

Про введення в обіг пам'ятної монети "Фінальний турнір
Чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Київ" (срібло) 65

Про введення в обіг пам'ятної монети "Фінальний турнір
Чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Львів" (срібло) 65

Про введення в обіг пам'ятної монети "Фінальний турнір
Чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Харків" (срібло) 66

Про введення в обіг пам'ятної монети "Рік Дракона" 66

Про введення в обіг пам'ятної монети "Фінальний турнір
чемпіонату Європи з футболу 2012 р." (золото) 67

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Р.Підвисоцький

Трансформація світової фінансової системи очевидна і незворотна 14

МАКРОЕКОНОМІКА

С.Міщенко

Економіко-статистичний аналіз факторів монетизації економіки 31

В.Козюк

Банківський канал монетарної трансмісії: аналіз з позиції
глобальної макрофінансової стабільності 34

ФІНАНСИ, БІЗНЕС, СОЦІУМ

Р.Підвисоцький

Глобальні виклики спонукають до пошуку нестандартних рішень 60

АНОТАЦІЇ 72

Компетентно/

Олександр Дубихвіст

Директор департаменту
з управління валютним резервом
та здійснення операцій
на відкритому ринку
Національного банку України

Володимир Лановий

Економіст I категорії
департаменту з управління валютним
резервом та здійснення операцій
на відкритому ринку
Національного банку України

Якісне оновлення державних фондових інструментів — передумова подолання проблеми ліквідності ринку облігацій

Державні цінні папери є базовим фінансовим інструментом, що використовується у процесі організації фондового ринку будь-якої країни. Їх склад постійно розширюється та урізноманітнюється. На жаль, до останнього часу це відбувалося в основному на зарубіжних фінансових ринках. Водночас масштаби операцій на вторинних ринках, що здійснюються за допомогою суверенних цінних паперів, перевершують найсміливіші передбачення. Аналізуючи структуру й інструментарій державних запозичень на фондовому ринку, автори пропонують механізми для їх якісного вдосконалення й оптимізації, підвищення ліквідності державних боргових цінних паперів, зменшення ризиків, а також поліпшення методів управління.

В Україні лише впродовж останніх 2–3 років операції з державними облігаційними інструментами набули значних обсягів. Причому особливо швидкими темпами зростав обіг цих цінних паперів на вторинному ринку. Такий розвиток подій зробив проблематику обігу державних облігацій актуальною як для забезпечення невинного зростання потреб уряду у додаткових коштах на фінансування державних видатків, так і для регулювання ліквідності грошового ринку.

Проте розширення обсягів державних запозичень на внутрішньому і зовнішньому ринках супроводжувалося, по-перше, зростанням рівня конкуренції українського емітента з іншими позичальниками, а по-друге, — підви-

щенням ризиків інвестування коштів у суверенні облігації України внаслідок зростання тягаря загальних боргових зобов'язань держави. До того ж після 2008 р. погіршилася загальна фінансова ситуація у світі, що змусило інвесторів вкладати кошти лише у низькоризикові інструменти. Це, у свою чергу, призвело до ускладнення процесу розміщення українських державних облігацій, а також потребувало підвищення їх дохідності.

НОВІТНІ БОРГОВІ ФОНДОВІ ПРОДУКТИ

Для вдосконалення структури та підвищення ліквідності державних боргових цінних паперів, а

також з метою послаблення ризиків інвестування в них Кабінет Міністрів і Національний банк почали розробляти нові фондові інструменти, які покликані значно посилити зацікавленість інвесторів в українських державних боргових паперах. Так, у 2011 році Міністерство фінансів розмістило на внутрішньому гривневому ринку такі нестандартні фондові інструменти, як амортизаційні облігації, облігації, що можуть погашатися достроково, та принципово нові — облігації, що індексуються відповідно до змін валютного курсу гривні щодо долара США. Саме зараз важливим напрямом є вивчення можливості подальшого хеджування потенційних ризиків інвесторів при здійсненні операцій на борговому рин-

ку державних цінних паперів України за допомогою запровадження нових фондових інструментів, розширення переліку державних цінних паперів, здійснення ефективного управління рухом цих нових інструментів. Також необхідно спрогнозувати наслідки їх розміщення й обігу за конкретних умов динаміки державної заборгованості і тенденцій ліквідності фінансових ринків. Розглянемо ці питання детальніше.

Виведення на фондовий ринок новітніх фінансових продуктів, емітованих урядом України, має на меті зростання конкурентоспроможності й ліквідності державних боргових цінних паперів, послаблення ризиків інвестування у ці продукти, розширення інструментальної бази для фінансових інвестицій, зниження вартості обслуговування боргів для емітента, а також надання йому ефективних засобів залучення додаткових коштів на фінансування державних витрат.

ЛІКВІДНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Якими є загальні умови роботи на сучасному ринку державних внутрішніх боргових цінних паперів?

Почнемо з оцінки ліквідності і структури цього ринку, які вичерпно характеризують зацікавленість та потенціал інвесторів вкладати гроші у ці боргові інструменти.

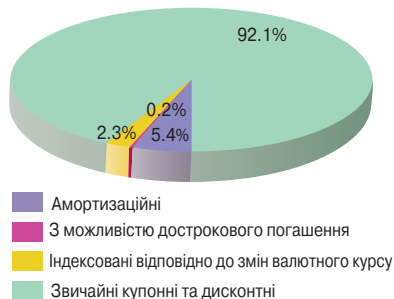
Ліквідність у цьому випадку характеризується:

- незначним розривом між цінами купівлі та продажу зазначених фондових цінностей;
- стійкістю цін відповідних угод;
- високою швидкістю здійснення операцій купівлі-продажу;
- великою кількістю покупців та їх високою платоспроможністю;
- великими обсягами окремих випусків цінних паперів тощо.

Для ліквідного ринку цінних паперів не притаманні великі коливання середніх цін і перепади обсягів угод з ними, а також висока стійкість до негативних внутрішніх новин (шоків).

Ліквідність вітчизняного ринку державних цінних паперів поки що залишається невисокою. Зокрема, ціни, за якими укладаються угоди, мають значний рівень волатильності як у межах конкретного інструменту, так і в межах ринку в цілому. Причини цього криються у зниженні загальної ліквідності національної грошово-кредитної системи та в недостатніх можливостях хе-

Графік 1. Структура державних внутрішніх боргових інструментів Кабінету Міністрів України (за станом на 22.11.2011 р.).

Джерело: побудовано за даними Національного банку України.

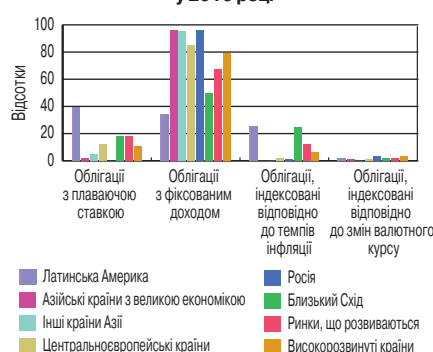
джування ризиків та їх розподілу між похідними цінними паперами.

Першим кроком до послаблення серед основних інвесторів очікувань негативних наслідків операцій з державними облігаціями України і є створення нових гнучких державних боргових продуктів. Їх виведення на ринок сприятиме розширенню кола потенційних інвесторів завдяки виникненню ефекту хеджування фінансово-валютних ризиків. Зниження ризиковості об'єктивно збільшить обсяги заявок на купівлю держоблігацій та зменшить вартість таких запозичень.

Структура облігацій внутрішньої державної позики України (ОВДП, див. графік 1) включає:

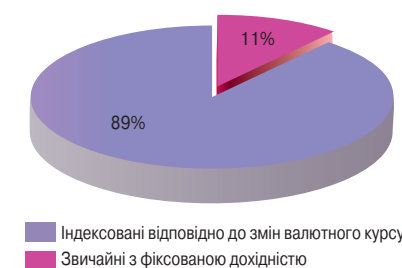
- звичайні купонні та дисконтні облігації (зокрема облігації, з якими Національний банк проводить операції з двостороннього котирування, — 92.1%);
- амортизаційні облігації (зокрема облігації, випущені для повернення податку на додану вартість, — 5.4%);
- облігації з можливістю дострокового погашення — 0.2%;
- облігації, індексовані відповідно до змін валютного курсу, — 2.3%.

Графік 3. Структура основних видів державних облігацій, що оберталися на світових ринках у 2010 році

Джерело: побудовано за даними [1].

Графік 2. Структура аукціонного розміщення ОВДП у другому півріччі 2011 року (за станом на 22.11.2011 р.).

Джерело: побудовано за даними Національного банку України.

ше розміщений у жовтні 2011 року, завдяки чому значно зросла результативність аукціонів Міністерства фінансів з розміщення боргових цінних паперів. До того подібні аукціони переважно були невдалими (див. графік 2).

Отже, можемо констатувати переважання сфери обігу ОВДП України малопривабливими для позикодавців борговими інструментами. І водночас вони наочно свідчать про те, у якому напрямі уряд України має зосередити зусилля для оптимізації державного портфеля облігаційних запозичень.

ПОДАЛЬША ДИВЕРСИФІКАЦІЯ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ ОБЛІГАЦІЙ

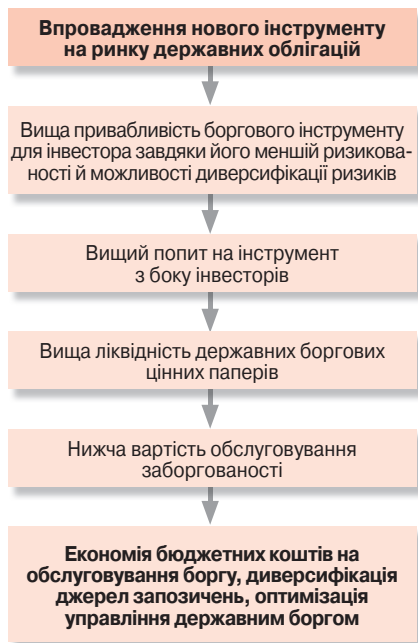
Вітчизняний ринок державних облігацій залишається недостатньо диверсифікованим, на ньому й досі не обертуються такі боргові інструменти, як державні облігації з плаваючою відсотковою ставкою та облігації, індексовані відповідно до рівня інфляції (див. графік 3).

Як бачимо, частка таких невикористаних Україною інструментів на різних світових ринках становить від 3 до майже 40%. Їх введення в обіг в Україні, враховуючи волатильність у нашій економіці інфляції та процентних ставок, є вкрай актуальним. Це, зрозуміло, наблизить наш фондовий ринок до вирішення окреслених завдань щодо зростання привабливості державних цінних паперів.

Можемо стверджувати це з упевненістю, оскільки логічний ланцюжок спільної зацікавленості емітента та інвесторів у впровадженні таких інноваційних продуктів на борговому ринку державних цінних паперів — справді логічний (див. схему).

Крім підвищення ліквідності і якісного оновлення структури українських ОВДП, ключовим пунктом роз-

Схема. Формування спільної зацікавленості позичальника і позикодавця у розміщенні й обігу на ринку інноваційних інструментів державних запозичень

витку внутрішнього боргового ринку є продовження терміну вільного обігу державних облігацій. На сьогодні ліквідними є відповідні цінні папери з терміном погашення до трьох років. Однією з найвагоміших причин цього є підвищена ризиковість довгострокових інвестицій в українські фінансові інструменти.

Згладжуванню цих перепонов має сприяти активізація розміщення урядом облігацій, індексованих відповідно до змін валютного курсу гривні. По-перше, така модель сплати боргового зобов'язання буде дисциплінувати уряд щодо забезпечення стабільності платіжного балансу і валютного курсу. Це також стає додатковим чинником довіри до державних зобов'язань і збереження вартості облігацій при гривневих запозиченнях. По-друге, цей тип облігацій дає змогу банкам-інвесторам ефективно хеджувати валютні вкладення від ризиків девальвації гривні. По-третє, цей інструмент відкриває шлях для діяльності деяким інвесторам, що мають обмеження закладами в національній валюті або роблять це з метою хеджування статутного капіталу (наприклад, для діяльності банків з іноземним капіталом), або тим, які схильні інвестувати у валютні інструменти і тепер зможуть вкладати кошти в державні облігації, що звільнені від валютного ризику. По-четверте, збільшення попиту на ці боргові цінні папери дає змогу знизити

процентну ставку їх розміщення і значно скоротити загальні витрати держави за довгостроковий період при стабільності валютного курсу.

Налагодженню довготермінових договірних відносин між державою і кредитором сприятиме поширення суверенних облігацій з плаваючою відсотковою ставкою. При впровадженні цього інструменту за базовий "плаваючий" індикатор можна брати український індекс ставок за депозитами фізичних осіб. Цей індикатор було розроблено агентством Томсон Рейтерс (Thomson Reuters) за підтримки Національного банку України, він є аналогом показника ЛІБОР (LIBOR) для українського ринку. Нині його значення використовується комерційними банками як базове при укладенні кредитних договорів з плаваючою ставкою.

Уникненню ризиків довгострокового інвестування сприяє й запровадження облігацій з можливістю дострокового погашення. Відповідно до чинного законодавства України такі облігації можуть бути безумовно погашені емітентом після виплати п'яти купонних платежів по ним. Інвестор у такому разі може вважати цей інструмент, незалежно від терміну його обігу, що визначений проспектом емісії, середньостроковим (1,5 року) з можливістю пролонгації на наступні 3 місяці. Поза цими термінами він вільний вилучати вкладені кошти.

Актуальним є й розміщення державою облігацій, індексованих відповідно до рівня інфляції споживчих цін. Ці інструменти матимуть особливий попит з боку недержавних пенсійних фондів при впровадженні в Україні накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а також з боку інвестора, який зацікавлений у довгострокових інвестиціях у суверенні цінні папери.

СТИМУЛИ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Погіршення ліквідності на українському ринку державних боргових цінних паперів відбувається, як уже зазначалося, внаслідок зменшення обсягів іноземних інвестицій у ці інструменти після кризи 2008 р., а також починаючи з січня 2011 р. (див. графік 4).

Це може свідчити про негативний вплив різкого зниження валютного курсу гривні у 2008 р. на довіру іноземних інвесторів до стабільності української грошової одиниці, а та-

кож про нові їх занепокоєння у 2011 році, пов'язані з черговою хвилею світової фінансової кризи. Саме тому таке велике значення має запровадження нових послуг з хеджування інвестиційно-валютних ризиків.

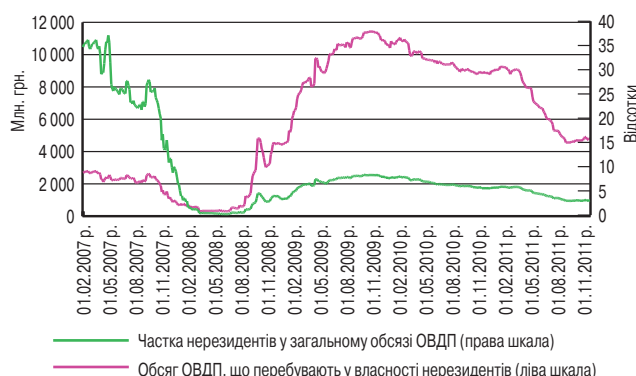
Унаслідок кризи ліквідності банківської системи Національний банк України, починаючи з кінця 2008 року, збільшував свій портфель державних облігацій, надаючи таким чином додаткові кредитні ресурси банківській системі (див. графік 5). Здебільшого це відбувалося через тимчасове законодавче зобов'язання НБУ щодо монетизації ОВДП, випущених з метою рекапіталізації банків [4]. У результаті цих операцій обсяг державних боргових цінних паперів, що перебували у вільному обігу на ринку, був обмежений. З початку 2010 р. регулятор зменшив активність на ринку ОВДП. Частка урядових облігацій у його власності знижувалася — ініціатива у придбанні облігацій вторинного обігу перейшла до комерційних банків.

Варто зауважити, що грошова експансія центрального банку на ринку ОВДП має свої межі, котрі зумовлені допустимим зростанням банківської ліквідності. Це підводить нас до висновку про необхідність орієнтуватися при розміщенні державних боргових зобов'язань переважно на ресурси комерційних фінансових інвесторів.

Зниження ризиків інвестування у суверенні облігації та насичення ринку облігаційного капіталу відбуватиметься при розширенні обсягів залучення у країну ресурсів з міжнародних фінансових ринків. Проте до останнього часу такі залучення відбувалися лише у вигляді прямих урядових валютних запозичень при первинному розміщенні за кордоном державних інвалютних облігацій.

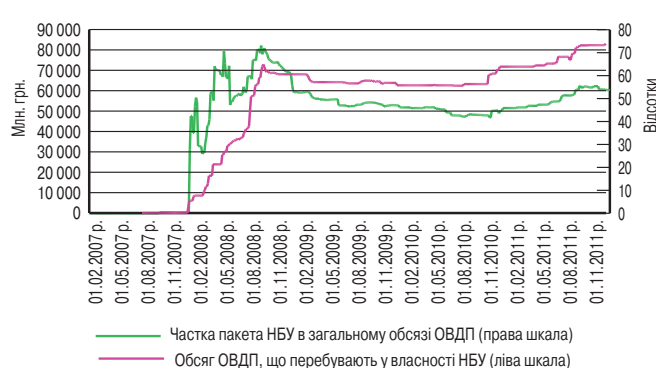
Такі прямі запозичення Кабінету Міністрів України за роки після кризи 2008 р. сягнули значних розмірів: витрати на їх обслуговування стабільно зростають, і в умовах високоризиковості іноземних капіталовкладень до нашої економіки (її кредитні рейтинги, що встановлюються міжнародними агентствами, в останні роки не поліпшуються) Україна може потрапити у так звану боргову пастку, коли бюджетних видатків для обслуговування запозичень не вистачатиме. Крім того, значні зовнішні запозичення уряду "витісняють" з міжнародних фінансових ринків вітчизняних корпоративних позичальників, що обмежує потенціал припливу іноземного капіталу

Графік 4. Динаміка обсягів ОВДП України, що перебувають у власності нерезидентів

Джерело: побудовано за даними [2].

Графік 5. Динаміка обсягів ОВДП України, що перебувають у власності НБУ

Джерело: побудовано за даними [2].

в національну економіку в цілому.

У цьому контексті гостро необхідними стають нові засоби залучення іноземних інвестицій на ринок боргових цінних паперів держави, зокрема за допомогою вторинного обігу облігацій. Одним із таких засобів є випуск глобальних депозитарних зобов'язань (global depositary notes, GDN) [3], що можуть розміщуватися на світових фінансових ринках серед міжнародних інституційних інвесторів. Відповідно до міжнародної практики право на випуск GDN мають транснаціональні банки, а фінансовим забезпеченням випуску цих глобальних боргових інструментів є державні облігації, емітовані у місцевій валюті. Ключові вигоди, що виникають при реалізації даної моделі залучення іноземних кредитних коштів, є такими:

- по-перше, це гарантованість надходжень завдяки роботі кваліфікованих транснаціональних операторів, спроможних конвертувати міжнародні валютні інвестиції у національні державні боргові інструменти;

- по-друге, більша доступність місцевих боргових облігаційних ринків для зарубіжних інвесторів;

- по-третє, розширення кола потенційних інвесторів у результаті вільного обігу GDN на міжнародних фінансово-торговельних майданчиках.

Залучення міжнародного капіталу для фінансування державного боргу за допомогою розміщення глобальних депозитарних зобов'язань дає змогу розширити інвестиційну базу запозичень та значно підняти рівень ліквідності державних облігацій.

ВИСНОВКИ

Отже, можемо констатувати, що вихід з кризи ліквідності державних облігаційних запозичень, у якій

перебуває Україна внаслідок складних умов світової кризи заборгованостей, потребує запровадження якісних нових, більш гнучких і таких, що зменшують фінансово-інвестиційні ризики боргових інструментів. Деякі з них уже почали розміщуватися на внутрішньому ринку гривневих запозичень — амортизаційні облігації, облігації з можливістю дострокового погашення та індексовані відповідно до змін валютного курсу національної грошової одиниці. Це допомогло частково відновити зацікавленість українських фінансових установ та іноземних кредиторів у придбанні урядових боргових цінних паперів. Нині необхідна активна конвертація внутрішніх державних запозичень, що підлягають погашенню, у нові, менш ризикові облігації. Враховуючи значні обсяги погашення ОВДП у 2012 році, уряд має вже зараз замислитися над проблемою фінансових інструментів, які доцільно запропонувати інвесторам, щоб рефінансувати цю заборгованість.

Через інфляційні очікування та волатильність процентних ставок ринок урядових боргових зобов'язань потребує також додаткової емісії ОВДП нового типу з додатковими елементами хеджування ризику для інвесторів. Це значно поліпшить співвідношення попиту і пропозиції на ринку, знизить вартість і продовжить тривалість обігу державних цінних паперів.

Необхідною передумовою подолання кризи ліквідності суверенних облігацій є також відновлення кредитоспроможності української банківської системи, зокрема поліпшення параметрів грошово-кредитного ринку (зниження вартості грошей, зростання обсягів залучених депозитів, показників ліквідності банківських та інших фінансових установ).

Гостро необхідним є також якісне вдосконалення інструментарію і методів управління й оптимізація структури зовнішніх державних запозичень. Так, зокрема, треба зменшити частку короткострокових облігацій з погашенням у іноземній валюті, що може бути забезпечене введенням в обіг глобальних депозитарних зобов'язань. Окрім того, необхідно мобілізувати внутрішні інвалютні кредитні ресурси, для чого вважаємо доцільним запровадити розміщення валютних облігацій серед резидентів України.

Звичайно, програма заходів реформування національного ринку державних боргових цінних паперів не вичерпується викладеними у статті пропозиціями. Проте їх практична реалізація є, на думку авторів, важливим кроком до стабілізації фінансово-боргової ситуації у державі та наближення українського ринку цінних паперів до інституційних норм, притаманних світовим ринкам.

Література

1. *Securities statistics and syndicated loans: Table C5 Domestic bonds by instrument.* — Bank for International Settlements [Електронний ресурс] // <http://www.bis.org/statistics/secstats.htm>.

2. ОВДП, які знаходяться в обігу, за сумою основного боргу, щодня — Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс] // http://www.bank.gov.ua/files/T-bills_debt.xls.

3. *Global Depositary Notes (GDNs).* Citibank [Електронний ресурс] // <http://www.citibank.com/adr/common/file.asp?id=1250>.

4. Закон України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 31.10.2008 р. № 639-IV.

Ірина Кравченко

Проректор з навчально-методичної роботи
Університету банківської справи
Національного банку України,
доктор економічних наук, професор

Грант Багратян

Професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Університету банківської справи
Національного банку України,
доктор економічних наук

Євгенія Мазіна

Головний економіст відділу
банківського нагляду Управління
Національного банку України
в Донецькій області,
аспірант Університету банківської справи
Національного банку України

Банківська система та проблеми стратегічного розвитку

Універсальна банківська система, що діє в Україні, базується на практиці застосування з боку НБУ єдиних економічних нормативів регулювання діяльності комерційних банків. Це не спонукає їх кредитувати стратегічні та довгострокові інвестиційні проекти, спричиняє відплив фінансових ресурсів від малого бізнесу в корпоративний сектор економіки, від бідніших до економічно розвинутих регіонів країни. Автори дослідження наголошують, що одним із шляхів активізації кредитування економіки та стимулювання зростання ВВП має бути поступовий перехід до спеціалізованої банківської системи. Запровадження гнучкішої системи економічних нормативів регулювання діяльності комерційних банків, а також диференційованих норм резервування стимулюватиме банки до фінансування довгострокових інноваційних проектів.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Поняття “стратегічний розвиток” є багатограним. У нашому дослідженні під стратегічним розвитком ми розумітимемо такий поступ економіки, який ґрунтується на продуманій політиці, що забезпечує максимально досягну рівномірну соціальну, регіональну і галузеву дисперсію. Межі “максимально можливого” базуються на запобіганні зрівняння в доходах, збереженні ринкових стимулів, непорушності конкурентних основ економіки. Такий розвиток, як правило, є стабільнішим, довгостроковішим і життєздатнішим.

Фінансування у належному обсязі стратегічних і регіональних програм розвитку є однією з невирішених проблем у країнах пострадянського простору. Деякі автори наголошують, що “при реалізації економічних реформ зі становлення ринкової економіки майже в усіх країнах з перехідною економікою до проблеми формування фінансового сектору підійшли недостатньо усвідомлено” [1]. Однією з причин такого становища дослідники вважають те, що, поперше, основна увага традиційно належить формуванню саме банківського сектору, а не фінансової сфери в цілому і, по-друге, регулювання банківської діяльності відокремлюється від регулювання решти фінансової системи. Фінансовий сектор, на думку науковців, не варто розглядати як виключно структуру з обслуговування реального сектору еконо-

міки. На нашу думку, яка частково збігається з поглядами інших дослідників, внаслідок фінансової кризи 2008 р. з’явиться новий напрям економічних досліджень — макрофінансовий, зміниться також методологія вимірювання сукупного результату на макроекономічному рівні [2]. Враховуючи сучасні чинники, вважаємо, що конвергенція банківського і фінансового секторів економіки, з одного боку, та фінансової сфери й економіки — з іншого, буде основним змістом майбутньої реструктуризації макроекономічних відносин. У результаті масштабних змін і трансформації середовища доречним буде застосування терміна “макрофінансові відносини”. Це означає, що фінансова складова економіки справлятиме дедалі помітніший вплив на глобальне економічне зростання.

Тепер відповімо на такі запитання: чи спроможна банківська система України задовольнити потреби такого розвитку? Зокрема, чи зможе і чи повинна банківська система України бути основою гармонійного розвитку економіки країни в окремих регіонах і галузях, а також у різних сферах фінансової діяльності та в площині забезпечення соціальної гармонії суспільства?

Найкоротша і найточніша відповідь на такі питання — ні! Врешті-решт основною метою банківської системи є кредитування економіки, а не інвестування. Звичайно, кредити можуть бути реалізовані у формі інвестицій (наприклад, інвестиційне кредиту-

вання або фінансування збільшення елементів основного капіталу). Адже є четверта група економічних нормативів регулювання діяльності банків: Н11 і Н12! Очевидно, що абсолютизувати такий підхід не можна, проте комерційні банки в основному кредитують реальний ефективний бізнес, який генерує “короткі” гроші. Для розвитку інвестиційного напрямку значно ефективнішими будуть установи, котрі генерують “довгі” гроші. Це інвестиційні банки, інвестиційні та взаємні фонди, страхові організації тощо. При цьому, найчастіше, зобов’язання і вимоги цих інституцій не фіксуються на постійному рівні і змінюються зовнішніми факторами.

Розвиток банківського регулювання і нагляду в Україні в посткризовий період, на нашу думку, має суттєво відрізнятись від банківського регулювання в західних країнах, де комерційним банкам належить близько 1/3 активів усіх фінансових організацій. Натомість у країнах пострадянського простору цей показник становить 92–93%, зокрема в Україні банківські активи становили 92.2% (за станом на 01.01.2009 р.) активів усіх фінансових організацій.

Фактично західні комерційні банки не фінансують інвестиції. Ці функції взяли на себе інвестиційні фонди, активи яких не поступаються за обсягами активам комерційних банків. Водночас інвестиційні фонди не є банками. Вони не здійснюють обмін зобов’язань і фіксованих за прибутковістю депозитів. Проте в західному

світі фінансування інвестицій та інвестиційне кредитування в основному здійснюють інвестиційні фонди. Вони підлягають більш специфічному регулюванню і нагляду з боку центральних банків або інших регуляторів, а не такому, яке використовується щодо комерційних банків.

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ПРІОРИТЕТІВ

Очевидно, що у посткризовому періоді банківська і фінансова системи України постануть перед вибором: необхідно буде розвивати систему інвестиційних фондів для залучення “довгих” грошей та їх подальшого інвестування або ж вибрати неординарний шлях розвитку банківської справи. Створення інвестиційних фондів вельми дороге і потребує тривалого часу. До того ж криза 2008–2009 рр. засвідчила, що одна з основних проблем світової фінансової системи полягає саме в діяльності інвестиційних фондів. Абсолютно очевидно, що в посткризовий період, щоб уникнути повторення таких катастрофізмів, центральні банки західних держав будуть управляти (регулювати) діяльністю інвестиційних фондів за методикою нагляду щодо комерційних банків, а можливо навіть суворіше. Для України такий шлях, на нашу думку, не підходить, адже лише на капіталізацію та розвиток ринку цінних паперів, страхової справи, комерціалізацію й монетизацію послуг тощо потрібні десятки років.

Ми переконані, що Україна має йти власним шляхом розвитку банківської системи. Зокрема, необхідно припинити політику заохочення створення нових універсальних банків і перейти до політики розвитку спеціалізованих банків. Вони мають кредитувати функціонування та розвиток налагоджених бізнесів, а також взяти на себе ризики кредитування нових інвестиційних проектів (так звані проекти “Зелене поле” (“Green field”). Можливо, з часом в Україні, як і у розвинутих країнах, стратегічний розвиток економіки фінансуватимуть переважно інвестиційні фонди та інвестиційні банки. Але сьогодні для вирішення цього завдання необхідно орієнтуватися на систему комерційних банків. Це економічніший і прагматичніший варіант розвитку. Водночас для того, щоб комерційні банки перетворити на структури, які фінансуватимуть стратегічний розвиток та інвестиції, необхідно

змінити систему економічних нормативів, яка б забезпечувала більш м’який режим регулювання їх діяльності. Досвід свідчить, що стратегічний розвиток економіки, фінансування довгострокових проектів, збалансування галузевого і регіонального розвитку на макrorівні неможливі у разі застосування стандартних, універсальних інструментів банківського регулювання. Диференціація цих інструментів припускає диференціацію системи банківського регулювання. Отже, очевидно є проблема створення інвестиційного банкінгу. Ще два роки тому міністерство фінансів України подало пропозицію щодо заснування державного банку для кредитування розвитку бізнесу [3]. Слушна пропозиція. Але чому б не залучити до цієї справи 176 банків країни, що вже функціонують?

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Копіювати або повторювати шлях західних країн, на нашу думку, не варто. Досвід сусідньої Польщі свідчить, що при правильній національній економічній політиці країна може досягти успішніших, ніж у Західній Європі та США результатів. Чому, наприклад, у процесі кредитування банками довгострокових інвестиційних проектів не зменшити норми резервування та не знизити нормативи кредитування? Такий, на перший погляд, парадоксальний розвиток можливий: різке збільшення частки малих кредитів, роздрібних продуктів у портфелі комерційних банків дає змогу уникати високих норм резервування, підсилюючи водночас роль нормативів кредитування. В усьому світі нестримно зростає частка малого бізнесу в структурі виробництва ВВП. В індустріально розвинутих країнах

ця частка становить близько 50%. У країнах СНД питоме значення цього показника ще низьке. У Росії, наприклад, він становить 12%. Цей сектор економіки, зважаючи на потенціал його розвитку, є найперспективнішим. Водночас наші дослідження дають підстави стверджувати, що саме роздрібна клієнтура забезпечує від 60 до 70% грошових ресурсів банків (депозитів — за вирахуванням коштів центрального банку і коштів, отриманих на ринку міжбанківського кредитування), проте в активах банків їм “дістається” лише 30–40% кредитного портфеля (див. таблицю 1). За станом на 01.07.2011 р. в Україні було 176 ліцензованих комерційних банків із загальним статутним капіталом 159.3 млрд. гривень та активами 1 019.8 млрд. гривень. Загальна сума виданих українськими банками кредитів становила 789.5 млрд. гривень (з яких 580.0 млрд. грн., або 73.4% видано юридичним особам і 209.5 млрд. грн., або 26.6% — фізичним особам). Загальна сума зобов’язань комерційних банків становила 872.0 млрд. гривень (із них 236.8 млрд. гривень, або 27.2% — кошти банків, 197.7 млрд. гривень, або 22.7% — кошти юридичних осіб і 302.2 млрд. гривень, або 34.7% — фізичних осіб) [4]. Що означає такий стан справ? Гроші домашніх господарств у депозитах резидентів становлять 64.6% (301 млрд. грн. від загальної суми 466 млрд. грн.), тоді як їх частка в кредитах резидентів — лише 26.9%. Характерно, що впродовж 2005–2011 рр. ця частка зменшувалася.

Це означає, що за інших однакових умов банківською системою України здійснюється постійне переливання коштів домашніх господарств у корпорації. Це також свідчить про те, що така практика систематично тисне на розвиток малого і

Таблиця 1. Розподіл депозитів і кредитів між домашніми господарствами та нефінансовими корпораціями в 2005–2011 рр.

Рік	Депозити резидентів			Кредити резидентів		
	Всього	Депозити нефінансових корпорацій	Депозити домашніх господарств	Всього	Кредити нефінансовим корпораціям	Кредити домашнім господарствам
2005	134 754	50 976	74 778	143 423	106 078	35 659
2006	185 917	65 614	108 860	245 230	160 503	82 010
2007	283 875	95 583	167 239	426 867	260 476	160 386
2008	359 740	118 188	217 860	734 022	443 665	280 490
2009	334 953	94 796	214 098	723 295	462 215	241 311
2010	404 214	115 175	264 488	733 181	494 146	217 361
2011 ¹	466 042	131 716	301 128	773 692	543 500	208 444

Джерело: [5].

¹За станом на 01.07.2011 р.

Таблиця 2. Валовий регіональний продукт, депозити і кредити на душу населення по регіонах України в 2010 р.

Регіони (області)	Валовий регіональний продукт на душу населення, тис. гривень	Депозити на душу населення, тис. гривень	Кредити на душу населення, тис. гривень
Автономна Республіка Крим	14 438	5 677	5 673
Вінницька	12 496	3 047	4 152
Волинська	11 787	3 475	8 541
Дніпропетровська	27 973	11 859	28 496
Донецька	23 402	8 873	11 011
Житомирська	11 518	2 850	3 651
Закарпатська	10 055	2 299	5 511
Запорізька	20 788	6 171	8 329
Івано-Франківська	12 495	3 276	5 065
м. Київ і Київська обл.	45 848	35 617	78 568
Кіровоградська	13 256	3 055	3 908
Луганська	16 781	3 818	3 786
Львівська	14 129	6 423	7 043
Миколаївська	17 186	4 729	7 610
Одеська	20 365	8 340	16 587
Полтавська	22 603	5 852	5 531
Рівненська	11 843	2 989	4 786
Сумська	16 827	3 604	4 946
Тернопільська	10 306	3 650	4 407
Харківська	21 387	6 249	10 369
Херсонська	12 264	3 940	7 691
Хмельницька	11 875	3 545	4 890
Черкаська	14 553	4 137	5 776
Чернівецька	9 382	3 080	5 550
Чернігівська	13 584	3 402	3 965
У середньому по Україні	19 951	8 448	15 835

Джерело: [6], [7].

середнього бізнесу, оскільки вона розширює економічний простір для корпоративного бізнесу.

Пасиви українських банків частково є специфічними. В Україні найбільшу питому вагу в залучених коштах (40%) становлять запозичення в інших банках, зокрема зарубіжних. Ці тенденції очевидні, оскільки в залучених на зовнішніх ринках українськими банками коштах здебільшого домінують депозити зарубіжних фізичних осіб. Деякі банки у розвинутих країнах та СНД, маючи на меті динамічні перспективи розвитку роздрібного блоку послуг і надаючи пріоритетність роздрібним продуктам, управління роздрібними послугами виділили в самостійні структурні одиниці (наприклад, російський «Банк ВТБ 24»). Збільшення частки малого бізнесу в активних і пасивних операціях комерційних банків України неодмінно призведе до автоматичного зниження вимог щодо економічних нормативів, норм резервування, рефінансування, нормативів адекватності, ліквідності й кредитування.

У таблиці 2 проаналізовано ситуацію в областях і регіонах України за основним економічним показником (валовим регіональним продуктом —

ВРП) і за основними банківськими показниками на душу населення. Реальна ситуація є такою: за показником ВРП середнє по Україні значення становить 19 951 грн., водночас по Києву і Київській області (разом) 45 848 грн., а по Чернівецькій області — 9 382 грн. Тобто максимальна різниця між найрозвинутішим і найменш розвинутих регіонами становить 4.9 раза. Якщо ж в розрахунок взяти лише м. Київ, то різниця збільшиться до 7 разів. Це очевидне свідчення колосальної концентрації економічного потенціалу в Київському регіоні. Тепер проаналізуємо: чи сприяє банківська система зменшенню таких диспропорцій? Чи є позитивний вплив банківської системи на дисперсію економіки країни в регіональному розрізі?

Розглянемо показник «депозити на душу населення». Його середнє значення загалом по державі — 8 448 гривень. Лідером є Київський регіон (місто + область) — 35 617 гривень. Закарпатська область має найменший показник — 2 299 гривень. Різниця між ними — 15.5 раза. За показником «кредити на душу населення» середнє значення становить 15 835 гривень, у столичному регіоні воно сягає 78 568 гривень, у Житомирській області —

3 651 гривні. Різниця між ними — 21.5 раза. Звернемо увагу на таку деталь: розбіжність за показником депозитів менша, ніж за показником кредитів. Це означає, що за інших однакових умов ми маємо справу не просто з колосальною різницею, а ще й такою, яка спричиняє перерозподіл коштів на користь багатих регіонів. Отже, діюча система кредитування сприяє відпливу коштів із бідних регіонів до багатих та підсилює дисбаланс в економіці (і підсилюватиме й надалі, якщо не зміниться сама система кредитування). А це свідчить про наявність системної перешкоди на шляху розвитку економіки країни в цілому.

Тепер повернемося до таблиці 1. Як ми вже наголошували, вона переконливо свідчить про те, що кредитні ресурси генеруються здебільшого фізичними особами, але кредитується переважно нефінансові корпорації. Таким чином, банківська система не сприяє розвитку малого бізнесу, натомість вона:

а) перерозподіляє гроші, залучені у громадян на користь корпоративного сектору економіки;

б) перерозподіляє гроші з неможливих регіонів у багаті.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що банківська система України не сприяє поліпшенню галузевої структури економіки. Трудомісткі, інноваційні галузі економіки, як правило, ефективніші щодо набутої частки доданої вартості в ціні кінцевої продукції, проте всі вони здебільшого обминають систему банківського кредитування. Це галузі, яким притаманний триваліший виробничий цикл, великий ризик неповернення кредитів, певна невизначеність з погляду кількісної характеристики результату тощо. Отже, банки, що здійснюють кредитування цих галузей, опиняються в не вигідній конкурентній позиції порівняно з банками, які здійснюють на фінансовому ринку швидкі та спекулятивні активні операції.

Таким чином, на сьогодні банківська система України мало сприяє вирішенню проблеми стратегічного і рівномірного розвитку економіки. Крім того, за певних обставин ця система підсилює структурний дисбаланс в економіці, сприяє неефективному перерозподілу коштів і дещо уповільнює економічне зростання країни.

На нашу думку, система універ-

сальних економічних нормативів регулювання діяльності комерційних банків певним чином вичерпала себе. Банківська система України дедалі більше має бути зорієнтована на розвиток спеціалізованих банків. Комерційні банки, що фінансують триваліші, інноваційні та перспективні проекти, повинні мати гнучкіший режим роботи, бути винагороджені за здійснення ризикових проектів фінансування. Зокрема, єдину систему економічних нормативів доцільно замінити режимною або гнучкою системою. Наприклад, якщо банк фінансує ризиковий або довгостроковий проект, він має право вибрати м'якший режим регулювання. При

цьому для одного й того ж банку можуть одночасно застосовуватися різні режими регулювання — залежно від структури активів (кредитів). Водночас для комерційних банків, які здійснюють фінансування довгострокових, пріоритетних і стратегічних інвестицій, необхідно передбачити м'який режим резервування. Нормативи резервування для таких банків також доцільно диференціювати залежно від структури їхніх активів.

Література

1. Сандоян Э.М., Проблемы модернизации системы банковского регулирования в Армении. Ереван, Издатель-

ство РАУ. — 2007. — С. 6.

2. Кравченко І., Багратян Г. Криза та регулювання фінансової системи: уроки і перспективи // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 1. — С. 21.

3. <http://mail.google.com/mail/?ui=1&view=att&th=126284aa7b3e9d9d&attid=0.1&disp=vah&zw>.

4. http://www.bank.gov.ua/Bank_super-vision/Finance_b/2011/01072011.xls.

5. http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Buleten/2010/bull_12-10.pdf

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom.htm#Бюлетень%20Національного%20банку%20України>.

Банкноти України/

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотами номіналами 2 і 500 гривень у грудні 2011 року

Готівково-грошовий обіг в Україні, починаючи з 1 грудня 2011 року, поповнено банкнотами номіналами 2 гривні зразка 2004 року і 500 гривень зразка 2006 року. Їх дизайн не відрізняється від дизайну банкнот зазначених зразків, крім року випуску — 2011 та підпису Голови Національного банку України.

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотами

гривні 2011 і 2012 років випуску здійснюється на підставі постанови Правління Національного банку України № 55 від 4 березня 2011 року з метою забезпечення готівкового обігу відповідно до статей 34 і 35 Закону України “Про Національний банк України” та у зв’язку з призначенням на посаду Голови Національного банку України С.Г.Арбузова.

БАНКНОТА НОМІНАЛОМ 2 ГРИВНІ

Лицьовий бік

Зворотний бік

БАНКНОТА НОМІНАЛОМ 500 ГРИВЕНЬ

Лицьовий бік

Зворотний бік

Олександр Козак

Заступник начальника управління
ризик-менеджменту,
начальник відділу методології
управління ризиками
Національного банку України

Дослідження/

Концепція моделювання фінансового планування у комерційному банку

Успішність та ефективність діяльності банку значною мірою залежить від визначення пріоритетів, переліку послуг та продуктів, засобів їх просування на ринку. Розглядаючи планування як засіб досягнення поставлених цілей, автор обґрунтовує доцільність побудови моделі

планування фінансової діяльності комерційного банку на засадах теорій банківського та інформаційного менеджменту, економічної рівноваги та оптимізації економічних процесів.

ОСНОВНІ ЦІЛІ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУ

Розроблення оптимальних варіантів фінансових планів, спрямованих на досягнення бажаних результатів із визначеною ефективністю (відповідно до заданих критеріїв), є основною функцією підтримки та реалізації управлінських рішень керівництва банку. Плани, за допомогою яких визначаються кількісні вимоги до показників фінансової діяльності банку (щодо обсягів, термінів, ставок, ризиків операцій тощо), дають змогу досягнути бажаного майбутнього стану банку. Як зазначає Д.Лаптірев, характерною, протилежною до аналізу та прогнозування рисою функції планування є те, що вона передбачає вирішення завдань фінансового синтезу майбутнього стану банку, або, іншими словами, дає відповідь на запитання: “Якою повинна бути фінансова діяльність банку, аби він досягнув заданих цілей упродовж даного часу?” [2].

Головний сенс планування банківської діяльності полягає у підвищенні її ефективності та конкурентоспроможності банку. Процес планування банківської діяльності є багаторівневим. Дослідники наголошують [4], що у практиці банківської діяльності виокремлюють три основні види планування: стратегічне; тактичне; фінансове та розроблення бюджетів.

У подальшому із третього виду планування для дослідження виокремлюється саме фінансове — як

планування динаміки основних фінансових потоків банку. Правильність такого підходу полягає у тому, що, хоча формування бюджету і здійснюється з урахуванням інших показників фінансового плану, проте воно є окремим етапом планового процесу.

Акцентуючи увагу дослідження лише на фінансовому плануванні, ми підкреслюємо його важливість і складність вирішення. Справді, мета стратегічного планування полягає у формулюванні ключових ідей, цілей, напрямів та завдань діяльності банку, а також загальних проектів їх реалізації, тобто у розробленні концепції діяльності банку, яка слугує основою для визначення ключових завдань тактичних планів на коротші періоди часу. Ці завдання здебільшого визначають способи досягнення цілей та вирішення конкретних задач в окремих сферах банківської діяльності. Така специфіка завдань стратегічного і тактичного планування уможливорює використання для їх реалізації у формалізованому вигляді відомих моделей і методів програмно-цільового управління [6] та автоматизованого проектування [3].

Фінансове ж планування спрямовується на перетворення стратегічних цілей та завдань банку в конкретні (абсолютні й відносні) значення результативних фінансових показників діяльності банківської установи через реалізацію комплексу заходів у цій сфері. При цьому формування фінансового плану має передбачати розроблення кількох його варіантів з визна-

ченням цільових значень показників та вибір найкращого з них за певним критерієм. Тобто під час розробки необхідно здійснити оптимізацію фінансового плану, це складна і копітка робота, до того ж вона недостатньо забезпечена методологічно та методично, а тому потребує удосконалення та подальшого розвитку.

Враховуючи, що функціонування комерційного банку суттєво залежить від частих і швидких змін у зовнішньому середовищі (макроекономічні зміни, критичні та кризові явища, зміни курсів валют, коливання пропозиції та попиту на фінансові ресурси тощо) та від внутрішніх процесів діяльності банку, мусимо користуватися класифікацією видів планування дещо іншою, ніж загальноприйнята в економіці. Залежно від термінів досягнення цілей фінансової діяльності необхідно розглядати плани довгострокові (річні), поточні (місячні) та оперативні (від 1 до 10 днів), які пов'язані з прийняттям типових рішень, тобто з визначенням офіційних (стандартних, обов'язкових) показників, що містяться у фінансовій звітності та у плановому балансі комерційного банку.

Крім цього, можливе прийняття нетипових планових рішень у випадках виникнення непередбачуваних ситуацій (див. схему).

Як зазначає Л.Примостка [4], у роботі вітчизняних банків планування ще не стало обов'язковим, хоча великі банки останнім часом активно використовують цей механізм. Об'єктив-

них та суб'єктивних причин повільного впровадження планування в роботу банків кілька. Високі доходи від банківської діяльності, порівняно із середнім міжнародним рівнем, давали змогу українським банкам успішно функціонувати і без застосування складних методів управління, зокрема планування. Сучасний етап розвитку характеризується загальним зниженням доходності банківських операцій, загостренням конкуренції на внутрішньому ринку, що спонукає банки до пошуку нових джерел одержання прибутку. Суттєву допомогу в цьому може надати запровадження ефективної системи планування [4].

В умовах економічних потрясінь та криз, що відбувалися в Україні за роки її незалежності, особливо у 1991–1998, 2005–2009 роках, створення довгострокових планів було проблематичним, оскільки фінансовий план будується на прогнозі, зробити який у цій ситуації було неможливо. Як засвідчила практика, навіть песимістичні прогнози не змогли передбачити реальної ситуації.

МОДЕЛІ ПЛАНУВАННЯ

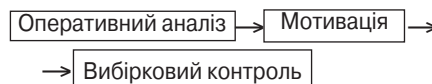
Однією з причин відмови банків від використання фінансового планування у своїй практичній діяльності стало те, що це творчий процес з ознаками самобутності, тому якісний і ефективний план одного банку не може бути просто скопійований для іншого. Будь-який банк має індивідуальні особливості, що пов'язані з його організаційною структурою, шкалою цінностей, кадровим складом, обраною системою та методами керівництва, забезпеченням системами підтримки прийняття рі-

шень та банківськими інформаційно-комунікаційними технологіями різної якості. Усі ці чинники спричиняють необхідність адаптації системи планування до конкретних умов.

Обов'язковими характеристиками фінансового плану банку повинні бути:

- комплексність підходів щодо розробки планів, які охоплюють різні періоди з різним рівнем деталізації фінансових потоків;
- альтернативність на попередній стадії розроблення, тобто наявність різних варіантів проекту плану з подальшим обґрунтуванням оптимального варіанту;
- гнучкість, тобто можливість його оперативного коригування у разі зміни зовнішнього середовища або внутрішньої інформації;
- орієнтація на максимізацію кінцевих результатів діяльності;
- постійна контрольованість його виконання (моніторинг).

Фінансове планування повинно стати центральною ланкою процесу управління банком, його головним інструментом. У результаті широко розповсюджена така вкрай збідніла схема банківського управління:

Як уже зазначалося, планування фінансової діяльності комерційного банку має ґрунтуватися на прогресивній концепції управління фінансовими потоками. Нині у світовій банківській практиці удосконалення інструментарію управління фінансовими потоками банку відбувається вельми динамічно, а новітні методи та фінансові конструкції часто об'єднують проводки балансових і позабалансових операцій. Саме методи фінансового планування, які враховують позабалансові операції, є гнучкими та мобільними, а їх застосування створює передумови для оперативної зміни стратегії й тактики банку відповідно до ринкової кон'юнктури. Але застосування зазначених методів фінансового планування для українських банків є обмеженим внаслідок недостатнього розвитку деяких сегментів внутрішнього фінансового ринку, зокрема ринку фінансових деривативів і хеджування.

Сучасні економіко-математичні моделі планування фінансової діяльності є здебільшого локальними. Цей факт є цілком виправданим, оскільки побудова глобальної моделі в принципі неможлива. З цього приводу Ніл

Мерфі наголошував: “Важко створити інтегровану теорію банківської фірми, яка одночасно охоплювала б управління ліквідністю, вибір портфеля активів, політику ціноутворення та фізичний процес виробництва” [8].

Труднощі моделювання фінансової діяльності банку насамперед зумовлені тим, що фінансові потоки є як детермінованими, так і стохастичними, а зв'язки між ними характеризуються складними причинно-наслідковими закономірностями. Крім того, є показники, які не можуть бути використані як структурні елементи моделі внаслідок того, що їх формалізація потребує використання логічних операцій на зразок імплікації (регулятивний капітал банку, не відкоригований на суму перевищення нормативів Н7 і Н9 та норматив адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності)) або використання позабалансових рахунків:

- нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента;
- нормативу великих кредитних ризиків;
- нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру;
- нормативу максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам.

У зв'язку з цим банкіри найбільше використовують моделі планування, що описують окремі аспекти фінансової діяльності, або значною мірою узагальнені повні теоретичні моделі, які, хоча й відображають функціонування банку в цілому, є настільки агрегованими, що результати їх реалізації не мають практичного значення.

Вимоги комплексного підходу до моделювання діяльності банку, на думку Ернста Балтенспергера, полягають у врахуванні “співвідношення та структури вимог і зобов'язань, розміру власного капіталу банку” [7]. Це положення потребує детальнішого розгляду, оскільки воно є фундаментальним, зважаючи на його спроможність забезпечити адекватність моделі реальному процесу планування фінансової діяльності комерційного банку та вирішити найбільшу банківську дилему: “максимальний прибуток – мінімальний ризик”.

З метою забезпечення повноти врахування вхідних, внутрішніх та вихідних фінансових потоків, тобто врахування вимог комплексного підходу до моделювання фінансової діяльності банку з позиції Балтенспергера та

Схема. Класифікація та взаємозв'язок планових рішень у фінансовій діяльності комерційного банку

максимального їх інформаційного відображення, доцільною є побудова фінансово-математичної моделі, оригіналом якої є динамічний плановий баланс банку, а інформаційним забезпеченням — рахунки бухгалтерського обліку банку, обов'язкові нормативи Національного банку та множина параметрів, встановлених банком для досягнення бажаного фінансового стану на кінець планового періоду.

Згідно з теорією банківського менеджменту, до основних цілей діяльності банків належить максимізація їхньої ринкової вартості (ринкової оцінки власного капіталу), акціонерного капіталу, прибутковості та деяких інших показників, які зазвичай містяться у конкретних фінансових показниках. Стратегією банку щодо ризиків, притаманних різним сферам банківської діяльності, є їх мінімізація. Отже, між цими двома критеріями виникає суперечність через те, що між переліченими показниками та ризиками є прямі залежності, зокрема максимізація критеріїв за цими показниками (без врахування чинників, що спричиняють ризики) здебільшого призводить до надмірного зростання ризиків. Оптимізація ж фінансових потоків банку з використанням балансової моделі дає змогу уникнути цієї суперечності шляхом врахування відповідних нормативів Національного банку України та вимог законодавства.

ВИСНОВКИ

Отже, у процесі фінансового планування баланс банку розглядається як структурна модель, що характеризує фінансову структуру та стан комерційного банку шляхом оцінки банківських рахунків на кінець певних фіксованих відрізків часу впродовж усього планового періоду. При цьому пріоритетним є дослідження показників балансу як генератора доходів і витрат банку. При такому підході до моделювання процесу фінансового планування баланс банку трактується не як звична звітна форма, а як інформаційний складовий елемент методу бухгалтерського обліку з притаманною йому динамікою.

Динамічний баланс банку, що є формалізованою структурою множини фінансових потоків, необхідно розглядати як оригінал моделі планування з параметрами прибутковості та ризику, а отже, і як агрегований об'єкт моделювання фінансової діяльності комерційного банку.

Залежно від визначення цілей та рівня деталізації планових процедур, що виникають у процесі управління фінансовими потоками банку, об'єкти моделювання можуть бути модифіковані (деталізовані). Зокрема, на певних етапах процесу планування фінансової діяльності банку може виникати необхідність вирішення локальних задач щодо детальнішого планування капіталу банку, зобов'язань, активів, пасивів, портфелів кредитів, цінних паперів, реальних інвестицій тощо. У таких випадках деталізацію об'єктів моделювання необхідно здійснювати згідно з класифікацією рахунків, повний перелік яких є у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України [1]. У разі необхідності можуть також використовуватися дані аналітичного обліку, що дає змогу формулювати декілька об'єктів планування у межах одного балансового рахунку.

Модель фінансової діяльності комерційного банку як її інформаційний образ, що відтворює об'єкт (систему) з певним ступенем точності та у формі, яка відрізняється від форми самого об'єкта (системи), буде адекватною лише у випадку охоплення його основних показників, а саме — балансу банку.

Підтвердженням можливості та доцільності вибору балансу комерційного банку за основу моделі планування його фінансової діяльності є також визначення фінансового стану банку у теорії фінансового менеджменту як комплексного поняття, що відображає систему показників, які характеризують наявність, формування, розміщення та використання фінансових ресурсів. Адже саме ці агреговані показники можуть бути розраховані на основі балансових рахунків, а у дезагерованому стані вони розміщені у фінансовому плані та звітному балансі банку. Крім того, до аргументів обґрунтованості вибору саме цієї моделі належать такі її переваги:

- максимізація капіталу або прибутковості банку;
- підтримання достатнього рівня ліквідних активів на випадок вимог клієнтами своїх грошових коштів;
- врахування у моделі нормативних вимог НБУ, оскільки носіями інформації для розрахунку цих показників є відповідні статті балансу банку.

Такий підхід дає змогу побудувати модель планування фінансової діяльності комерційного банку на засадах теорії банківського менеджменту, інформаційного менеджменту, ринкової

та внутрішньої рівноваги, а також теорії оптимізації економічних процесів.

Викладена методологія оптимізації процесу фінансового планування цілком узгоджується з розумінням управління активами та пасивами банку як інтегрованого підходу до управління фінансовими потоками банку. Цей підхід передбачає, що активи, зобов'язання та власний капітал розглядаються як єдине ціле та спрямовуються на досягнення стратегічної мети банківської діяльності. Завдяки цьому забезпечується прийняття скоординованих управлінських рішень щодо здійснення активних і пасивних банківських операцій з метою гармонізації структури динамічного балансу банку відповідно до стратегії й тактики банківської діяльності. Тобто, як зазначає П.Роуз, управління балансом — “не самоціль, а насамперед засіб для досягнення цілей організації” [5].

Таким чином, модель фінансового планування у комерційному банку, побудована відповідно до викладеної методології, цілковито відображатиме його фінансові потоки, а отже, буде вичерпною за типами банківських операцій. □

Література

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280 [із змінами і допов.]. — К.: ТОВ “ЛІГА ЗАКОН”, 2010. — 157 с.
2. Лаптырев Д.А., Батенко И.Г., Буковский А.В., Митрофанов В.И. Планирование финансовой деятельности банка: необходимость, возможность, эффективность. — М.: АСА, 1995. — 194 с.
3. Норенков И.П. Основы автоматизированного проектирования: учеб. для вузов. — М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э.Баумана, 2009. — 430 с.
4. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку. Підручник. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
5. Роуз П. Банковский менеджмент. — М.: Дело ЛТД, 1995. — 768 с.
6. Суслов О.П., Вишневська В.А. Програмно-цільове управління: аспекти моделювання. — К.: Знання, 1998. — 115 с.
7. Baltensperger Ernst. Alternative Approaches to the Theory of the Banking Firm / Ernst Baltensperger // Journal of Monetary Economics. — 1971 (January). — P. 205–218.
8. Murphy Neil B. Costs of Banking Activities: Interactions Between Risk and Operating Costs: A comment / Murphy Neil B. // Journal of Money, Credit and Banking. — 1972. — August. — P. 614–615.

Круглий стіл/

Трансформація світової фінансової системи очевидна і незворотна

Нещодавно на базі економічного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка відбулося тематичне засідання за круглим столом Українського філософсько-економічного наукового товариства. У дискусії “Економіка бульбашок: чи є перспективи у фінансовій цивілізації?” взяли участь експерти-фінансисти, науковці, економісти і філософи Києва, Харкова та Львова. Більшість учасників дійшла висновку, що сучасна світова фінансова система перебуває у процесі трансформації, яка є запорукою її оздоровлення та розвитку в майбутньому.

Варто нагадати, що Українське філософсько-економічне наукове товариство (УФЕНТ) засноване 23 березня 2010 року. За цей час проведено чотири філософсько-економічні читання на загальну тему “Філософія фінансової цивілізації: людина в світі грошей”. Також було видано колективну монографію, чотири збірники наукових праць, членами товариства випущено кілька підручників і посібників за результатами обговорення актуальних проблем під час читань та засідань за круглими столами, що проходять двічі на рік. Інтелектуальні засідання українських економістів, фінансистів і філософів під егідою Університету банківської справи НБУ та Українського філософського фонду відбувалися упродовж кількох років до офіційного заснування клубу. Саме Університет банківської справи НБУ вперше порушив питання соціальної природи грошей. Однією з головних цілей діяльності УФЕНТ є теоретичне опрацювання та донесення до студентів, науковців, широких верств населення найважливіших питань діяльності фінансового ринку. В навчальний процес у магістратурі та аспірантурі УБС НБУ було запропоновано впровадити нову дисципліну “Філософія економіки”. В УБС НБУ спільно з фондом USAID підготовлено підручник “Фінансова грамотність” для учнів 10-х класів загальноосвітніх шкіл і студентів перших курсів технікумів та коледжів. У перспективі філософсько-економічне читання буде трансформовано в симпозиуми, незабаром з’явиться Інтернет-сайт УФЕНТ.

Декан економічного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор **Віктор Базилевич** переконаний, що проведення таких наукових зібрань сприяє творчому

пошуку відповідей на складні питання сьогодення. Оскільки гроші в сучасному світі охоплюють усі сфери приватного і суспільного життя, об’єднують людей і держави, саме тому дослідження їхньої природи є непересічною справою.

З основною доповіддю виступив президент УФЕНТ, завідувач кафедри економічної теорії та історії економіки Національної академії державного управління при Президентові України, доктор філософських наук, професор **Володимир Ільїн**. Він наголосив: нині актуальною проблемою економічної теорії є економіка бульбашок (bubble economic). На її основі виникають різні концепції, що прогнозують занепад фінансової цивілізації.

Кожна національна валюта виконує в своїй країні необхідні функції щодо забезпечення економічного життя. Але роль долара США особлива, оскільки він є фактично сакральним символом економічної могутності Сполучених Штатів Америки як світової держави. На основі цього у конкурентів, котрі втратили свій історичний шанс бути “гегемоном”, виникає бажання дочекатися і побачити “неминучий” крах економіки США. Такий можливий фінал пов’язують із закінченням ери долара, адже, за багатьма розрахунками і прогнозами, США не зможуть уникнути дефолту. Російський учений В.Полєванов вважає, що це буде результатом діяльності Федеральної резервної системи — фактично групи приватних банків, яка приватизувала близько століття тому право емісії долара США. Незбалансована емісійна політика призвела до накопичення США величезного загального боргу — 110 трлн. доларів США. Відбулося падіння кредитного рейтингу та поширення спекуляцій на тему про найбільшу економіку світу як “фінансову бульбашку”.

Для тих, хто перебуває в парадигмі “правильної” логіки класичної політ-економії, дії уряду США видаються безрозсудними, нелогічними, зумовленими так званою “пасткою боргу”. Тому кожна криза з такої позиції сприймається як ще один крок до фінансового апокаліпсису, тобто кінця капіталізму та ринкової економіки.

Проте варто пам’ятати, що гроші — це не річ, а фактична угода в рамках спільноти використовувати номінальну річ як засіб обміну. Різні суспільства вдавалися до незліченної кількості засобів обміну й угод. Система грошового обігу також є найстарішою універсальною інформаційною системою, механізмом, що забезпечує функціонування суспільних економічних відносин. Кожна людина завжди сприймала як очевидну реальність державну систему грошей. Домінантна роль грошової системи ефективно забезпечувала розвиток людства впродовж багатьох історичних періодів. На глобальному рівні нинішня грошова система створила світ, у якому переважна більшість людства повністю залежить від грошей. За сучасних монетарних законів країни, котрі розвиваються, змушені позичати тверду конвертовану валюту у найбагатших країн, щоб мати змогу хоча б торгувати одна з одною.

Але які б похмурі перспективи не описували адепти “об’єктивної істини”, крах долара не буде, переконаний Володимир Ільїн. Незважаючи на очікування поглиблення кризи, ринкові коливання й певну нестабільність на фінансових ринках, реальний сектор економіки США працює стабільно, триває виробництво якісної конкурентоспроможної продукції, технології розвиваються, впроваджуються інновації. Геополітичні та гео економічні стратегії, пов’язані з домінуванням США, і надалі залишаються ефективними. Ідеали свободи особистості, де-

мократичного устрою та рівня життя й добробуту є візрцевими та бажаними для багатьох країн світу. Необхідно зрозуміти зміст реальних фінансових процесів, які відбуваються у світі й попри теоретичні прогнози та науково виважені розрахунки, не призводять до занепаду капіталізму, ринкової системи, долара, євро, тобто до руйнації сучасної фінансової цивілізації. Можливо, секрет такого феномену полягає у новітній фінансовій економіці, безпосередньо пов'язаній із сучасними інформаційними системами і технологіями, які набувають дедалі ширшого використання в постіндустріальному суспільстві знань. Якщо це справді так, фінансова економіка має інші виміри, стратегії та закони розвитку. Гроші — це не лише еквівалент вартості, у фінансовій економіці вони є домінантою, що виконує функцію стабілізатора, основного чинника, який підтримує розвиток економіки. Сучасний світ перебуває на етапі розвитку фінансової цивілізації, у майбутньому вона зміцнюватиметься та розвиватиметься, наголосив доповідач.

Зважаючи на актуальність порушених в основній доповіді питань, за круглим столом розгорнулася дискусія.

Контрдоповідач, учений секретар Українського філософсько-економічного наукового товариства, професор **Зоя Скринник** висловила думку, що предметом обговорення могло би бути питання: які альтернативи домінуванню долара бачаться в найближчій перспективі? Чимало експертів має підстави для обґрунтованих сумнівів щодо сакральної природи грошей та незаперечного світового домінування долара США в майбутньому. Наше завдання полягає в тому, щоб будь-які гроші були підконтрольні соціальним суспільним законам, політичним та моральним авторитетам, інакше занепад сучасної світової фінансової системи неминучий. Таким чином, можемо стверджувати, що первісною є саме людина, а гроші виконують певні функції, проте вони не є самодостатнім суб'єктом, а лише засобом. Розвиваючи думку про гроші як інформаційну систему, контрдоповідач також зауважила, що вони інформують про появу кризових ознак і в економіці, фінансовій та соціальній сферах, тобто гроші є певним індикатором, який сигналізує про необхідність вжиття заходів. Краху долара США найближчим часом не буде не тому, що багато людей у світі довіряє йому аж до певних форм поклоніння, а тому, що у світі нині не

має ефективної альтернативної резервної валюти, яка може його замінити й виконувати аналогічні за значенням та обсягами функції. Для України важливим є вивчення досвіду і підходів до вирішення нагальних проблем у сусідніх країнах. Наприклад, проект модернізації Росії передбачає два основні шляхи — нову індустріалізацію та фінансіалізацію її економіки, тобто спрямування акумульованих від продажу енергоносіїв коштів для утворення модерної фінансової платформи та перетворення рубля на міжнародну регіональну валюту. Проте перспективи реалізації цього проекту непевні, адже у світових фінансових потоках російський рубль має частку до 0.5 %. Для нас важливе питання: яку роль та вигоду в цьому проекті матиме Україна, наголосила Зоя Скринник.

Провідний науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, кандидат філософських наук **Олександр Шморсун** погодився з тим, що всупереч усім прогнозам, які пророкували суттєве поглиблення кризи, глобальна фінансова система виявилася стійкішою, ніж цього від неї очікували. Катастрофічні сценарії щодо функціонування ринків без грошей також не справджуються. Виявилось, що резерв міцності й стабільності системи значно більший. Цей феномен можна пояснити тісними економічними взаємозв'язками у світі, поглибленням процесів інтеграції та глобалізації. Незважаючи на песимістичні прогнози щодо майбутнього долара США, більшість країн світу не поспішає позбуватися доларових резервів, а Китай їх ще й нарощує. Після багатьох економічних криз та успішного їх подолання цілком очевидно, що капіталізм значно адаптивніший, а отже, конкурентоспроможніший, ніж будь-які інші економічні системи. Ця економічна модель має величезний потенціал для адаптації, самоорганізації та подолання кризових явищ. Необхідно також враховувати, що в історичному контексті гроші спричиняли значні соціальні вибухи. Фінансовий капітал відірвався від промислового, тому гроші у світі фактично не виконують функцію основного джерела інвестицій, відбувається трансформація їхніх головних функцій.

Нещодавно вийшла нова книга Джорджа Сороса “Бульбашка американської переваги”, в якій відомий фінансист та філантроп наголошує, що гроші не можуть бути сенсом і метою життя, а бізнес не може домінувати над

іншими сферами людської діяльності як основна мотивація. Натомість гроші мають бути засобом для економічного зростання, наукового, культурного, духовного розвитку. Враховуючи функціональні зміни грошової системи, а також глобальний характер сучасної кризи, очевидно, що у цьому випадку проблеми самі по собі не вирішаться.

Гроші є індикатором цивілізаційних змін. На етапі занепаду цивілізації спостерігається прагнення населення до мінімізації життєвих зусиль, а на етапі піднесення — бажання жити на надзусиллях, швидкий розквіт культури, мистецтва тощо. Усе це можна простежити на соціальному сприйнятті грошей.

Помилковою є думка, що гроші за допомогою внутрішніх механізмів розв'язують кризові ситуації. Нині уряди багатьох країн грошима “гасять пожежу”. А насправді відбувається підриб їхніх функцій. Отже, необхідно шукати нові механізми, інструментарій та інституційні форми для “перезавантаження” фінансової цивілізації.

Радник ректора Університету банківської справи Національного банку України, доктор економічних наук, професор **Тамара Смовженко** наголосила: ключовим є понятійний апарат розуміння грошей. Окрім фінансової кризи, є ще глибока методологічна криза теорії грошей. Багато проблем виникає через неузгодженість основних підходів до визначення функцій, форм та ролі грошей, якими користуються економісти і науковці. Найцікавіше те, що всі форми грошей, які виникли з прадавніх часів, збереглися донині. Щоб з'ясувати природу сучасних грошей, варто пам'ятати, що це насамперед правовий документ, який забезпечує матеріальний вимір грошової маси. Не варто шукати в грошах лише негативні сторони — причини соціальних катастроф маємо шукати в суспільних явищах. Ставлення до грошей не може бути лише споживацьким, матеріальним. Необхідно визначити, якими ми хочемо їх бачити за багатьма критеріями. Маючи певні орієнтири, буде значно легше досягнути мети.

Доктор економічних наук, професор **Володимир Бодров** наголосив, що він також потрапляв під вплив катастрофічних прогнозів, проте переконався, що механізми, застосовані світовим співтовариством для боротьби з фінансовою кризою, працюють. Ситуація має ознаки цивілізаційної фінансової кризи, яка може піти двома різними шля-

хами. По-перше, з певними труднощами, але система буде розвиватися, можливо, завдяки новим ринкам пострадянських країн, Китаю. Також розвиватимуться ринки продуктів харчування в Індії, Китаї, африканських країнах. Очевидно, що змінюватимуться ціни продовольчих товарів, також змінюватиметься їхній масштаб. Зростає потенціал глобального ринку інформаційних продуктів. Проте можливий альтернативний шлях — “обнуління” усіх боргів. Цей варіант малоймовірний, хоча абсолютно відкидати його не варто, особливо у локальному вимірі. Фінансова цивілізація розвиватиметься й надалі, при цьому її механізми вдосконалюватимуться. Можливо, це відбуватиметься за рахунок часткового повернення до традиційної структури виробництва та споживання.

Водночас абсолютна безальтернативність دلارової системи також не є цілком очевидною. Помітно, що долар США нині витісняється зі сфери міждержавних розрахунків, поступово створюється полівалютна світова система. Також очевидно, що країни, які не інтегрувалися до Єврозони, не були жорстко прив’язані до долара США та зберегли національну валюту, краще долають наслідки кризи. Отже, необхідно зміцнювати українську гривню, підкріплюючи її власними ресурсами.

Голова Українського філософського фонду, доктор філософських наук, професор **Сергій Пролеєв** у цьому зв’язку поставив питання: чи є науково обґрунтовані розрахунки того, за яких конкретних показників відбувається руйнація економіки? Зрозуміло, що для локальної економіки матимемо один варіант таких показників, для глобальної економіки — інший. Але які ці економічні критерії? Можливо, крах уже розпочався у світовому масштабі? Потрібно враховувати реальний стан світу в усіх його основних параметрах — це методологічний запит для аналітичного апарату, який ми використовуємо. Неможливо дати відповіді на сформульовані у доповіді питання, якщо обмежуватися лише фінансовими аспектами проблеми.

Варто поставити питання таким чином: фінансова криза — це проблема історичної перспективи розвитку людства. Чи можливим буде гармонійне існування людей в усьому розмаїтті країн, народів, культур, а чи людство зазнає невдачі?

Якщо аналізувати перспективи долара США як світової резервної валюти, то ключовим питанням є те, чим

зумовлені, забезпечені ці гроші, що саме дає їм силу виконувати різні функції? Сергій Пролеєв переконаний, що в основі функціонування економіки перебуває динаміка людських прагнень. Уся конструкція суспільства розхитується від деформацій, збурення людських прагнень.

Чи не є констатація “поки що все непогано” спробою передоверитися лише символічній реальності, ототожнюючи її з реальним станом речей? Згадаймо приклад краху соціалізму, коли те, що реально відбувалося в житті, було надійно заховано за гламурним офіціозом. Чи є гарантія, що подібна ситуація не повториться, але вже у значно більшому масштабі? Не варто передчасно заспокоюватися, — можливо, ми використовуємо неточні індикатори. Саме тому найважливіше завдання — виробити й застосувати нові суспільно-економічні індикатори, розширювати діагностичний апарат, наголосив голова Українського філософського фонду.

Доктор економічних наук, провідний науковий співробітник відділу глобальних систем сучасної цивілізації Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України **Олексій Кузнецов** зауважив, що проблема браку конкретних розрахунків, які базуються на певних індикаторах, є об’єктивною. У середовищі експертів існує думка, що грошова маса суверенної держави може зростати необмежено. Якщо врахувати, що суверенний борг США вже сягнув близько 110 трлн. доларів, цілком можна припустити, що верхньої межі грошової маси США та їхнього максимального боргу просто немає. США контролюють значну частину глобальної фінансової системи. Наприклад, для багатьох країн міжнародні організації пропонують універсальні рецепти економічного оздоровлення: контроль за рівнем цін, обмеження інфляції. Водночас США за допомогою контролю над ставками рефінансування, рейтинговими агентствами та основними біржами де-факто опосередковано контролюють вартість грошових ресурсів та їхню доступність для всіх клієнтів своєї закритої фінансової системи. Адже у світі понад 200 держав, але чи багато з них є абсолютно фінансово суверенними в плані доступу до фінансових ресурсів? З цієї позиції суверенними можна вважати лише США та Великобританію, наголосив Олексій Кузнецов.

Як же подолати цю залежність? У Німеччині після Першої світової війни

у 1923 році була дуже складна ситуація — доводилося відновлювати економіку, виплачувати репарації. Проте для збереження суверенітету ця країна використала інструмент колосальної гіперінфляції. Таким чином вдалося уникнути залежності від кредиторів, а в подальшому — проводити власну економічну політику. У сучасній глобальній фінансовій системі діють інші норми. Навіть Джордж Сорос у своїх працях визнав, що Лондонський клуб банків-кредиторів за допомогою різних інструментів фактично заборонив країнам оголошувати суверенні дефолти.

Водночас у США є закон про банкрутство, відповідно до якого будь-яке підприємство у формі товариства з обмеженою відповідальністю має право оголосити про своє банкрутство і при цьому ризикує лише акціонерним капіталом, який був у нього вкладений. Таким чином підприємствам дають другий шанс розпочати діяльність. Але у глобальній фінансовій системі нічого подібного немає. Нині глобальний міжбанківський ринок кредитів фактично регулюється в Лондоні, де розраховується ставка ЛІБОР (LIBOR)¹, на яку зорієнтовані операції на загальну суму 360 трлн. доларів США. Сьогодні є фінансові механізми, які дають змогу трансформувати будь-який неліквідний актив у ліквідний та перепродати його на біржі або перевести в цінні папери й отримувати доходи. Нині торгівля квотами на викиди вуглекислого газу в атмосферу є найдинамічнішим світовим ринком, 80% бірж у цьому сегменті також зосереджено у Великобританії. Це свідчить про те, що в умовах глобального потепління змінюються пріоритети і концепція світового фінансового ринку. На переконання Олексія Кузнецова, кінця долара США та краху сучасної фінансової системи не буде доти, доки діятимуть ефективні механізми регулювання системи, зокрема неекономічні.

Кандидат філософських наук, доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету **Володимир Липов** наголосив, що є об’єктивне підґрунтя для збереження значення грошей навіть у сучасній глибоко утилітарній та раціональній еконо-

¹ London Interbank Offer Rate — середня відсоткова ставка міжбанківського кредитування на міжнародному ринку. Розраховується Британською банківською асоціацією і є найпоширенішим індикатором короткострокових відсоткових ставок за міжбанківськими кредитами в усьому світі.

міці — це суспільна довіра до них. Адже гроші вже давно втратили товарну форму, вони лишаються обмеженими впливом держави через механізм емісії. І найважливіше — грошові системи можуть мати ознаки приватних систем, які характерні для ФРС США, Банку Англії. З організаційної точки зору довіра є ціннісною характеристикою та інституцією. Суспільна сакральність грошей віддзеркалює об'єктивну світоглядну суспільну реальність та норми суспільної взаємодії.

Щодо ролі фінансової системи в сучасній економіці, то варто розрізняти “традиційний” фінансовий сектор — частину економіки, що забезпечує рух фінансових потоків у межах реального сектору економіки, виконує свої об'єктивно необхідні функції у процесі соціального відтворення, та похідний, спекулятивний сектор. Проблема полягає в тому, що за таких умов уже не фінанси обслуговують економіку, а економіка починає обслуговувати сферу фінансів, формується економіка бульбашок. Відбувається розрив між реальними потребами суспільного відтворювального процесу та цілями системи, що керує економікою. Непередбачуваним наслідком для деяких економічних суб'єктів, але цілком передбачуваним у межах суспільства в цілому, стає порушення гармонії, функціональної єдності економічної системи.

Похідні фінанси легко пристосовуються до поточних обставин, використовують інші елементи системи господарювання, але це не є взаємне пристосування відповідно до початкових цілей їх створення. Очевидно, що кризи є інструментом повернення економіки до реальності.

Перспективи України залежатимуть від позиції в світовій економіці, яка має бути конкурентоспроможною. У звіті про ринки, що швидко розвиваються, підготовленому та опублікованому агентством Ернст енд Янг (Ernst & Young) наприкінці жовтня 2011 року, Україна посіла середні позиції майже за всіма критеріями. Позитивним можна також вважати представлений у цій доповіді прогноз розвитку української економіки. Водночас автори доповіді кілька разів звертають увагу на вкрай високий рівень корупції, за яким Україна посідає чи не останнє місце серед усіх країн, що розглядаються у звіті. Отже, орієнтація національного бізнесу на внутрішній, а також перспективні світові ринки, поліпшення інституційного середовища є ключовими цілями для подолання наслідків глобаль-

ної фінансової кризи та поступового розвитку.

Президент Асоціації українських банків **Олександр Сугоняко**, відповідаючи на твердження доповідача про те, що забезпеченням грошей є довіра, зауважив: насправді за сучасних умов це дуже часто довірливість простака до “несправжніх грошей”. Сучасна криза не лише фінансова, а й світоглядна — вона потребує кардинальної зміни стереотипів, якими більшість економістів послуговувалася до 2008 року. Проблеми набирають дедалі більших глобальних масштабів, а фінансисти й політики, які їх вирішують на глобальному рівні, дедалі “дрібніші”. Очевидно, що ці проблеми не можуть бути розв'язані за допомогою старих механізмів. Фінансові бульбашки свідчать про те, що дедалі більше країн світу живе не за власні кошти, а в борг. У результаті загальний обсяг боргів є таким, що погасити їх практично неможливо.

У світі вибухнула специфічна криза перевиробництва у формі універсальної боргової кризи. Адже щоб обслуговувати борги, необхідно збільшувати доходи економіки шляхом нарощування обсягів реалізованої продукції та послуг. А для цього необхідно мати вільні ринки збуту, яких уже практично немає. Якщо частина коштів виходить зі сфери виробничого обігу, вона перетворюється на псевдогроші, котрі в гонитві за прибутком стимулюють виробництво псевдотоварів, фальсифікатів. Це відбувається з метою розширення споживчого ринку. Довіра до таких псевдогрошей — це і є довірливість простака, який буде неминуче ошуканий. Якщо система, котру називають фінансовою цивілізацією, загине або трансформується, то людство має шанс. Якщо ж вона існуватиме без кардинальних змін, то розкручуватиметься процес нестримного споживання базових природних ресурсів, а після виникнення їх гострого дефіциту — перетворення на замінники або сурогати. Очевидно, що тієї економіки, яка була у світі до 2007–2008 рр., більше ніколи не буде, адже змінилися базові умови, наголосив Олександр Сугоняко.

Є дві концепції виходу з цієї кризової ситуації. Першої дотримуються країни, які живуть за власні статки, а не за рахунок емісійних чи позичених коштів. У разі необхідності вони проходять нормальним шляхом економічного оздоровлення, шляхом економії коштів або через банкрутство. Другої концепції дотримується решта країн на чолі зі США, які живуть не за

статками, намагаються розв'язати проблему за допомогою додаткової емісії грошей. Газета “Вашингтон Пост” (The Washington Post) зазначає, що впродовж останніх трьох років у США грошова база зросла втричі. Із цього обсягу левова частка припадає на фінансові інституції, які за ці три роки мали більше прибутків, ніж упродовж 2004–2007 рр. Експерти вважають, що вони здебільшого отримані за рахунок спекулятивних операцій на фондовому ринку.

У чому ж полягає специфіка економіки України? Вона не зростала занадто швидко за умов, коли економісти були впевнені, що глобальних економічних криз більше не буде. Якщо у розвинутих країн очевидно є криза перевиробництва, то у нашій економіці — криза недовиробництва, вийти з якої набагато простіше, ніж із кризи перевиробництва. Необхідно встановити контроль над грошовою системою, налагодити виробництво конкурентоспроможної продукції та розробити і реалізувати план експортозаміщення на внутрішньому ринку. Важливим позитивним чинником також є те, що НБУ контролює емісію, вводячи гривню в обіг під забезпечення товарною масою та обсягами ВВП.

Олександр Сугоняко також підтримав колег-експертів, які вважають, що економічні індикатори необхідно вдосконалювати, адже вони не завжди точно сигналізують про справжній стан справ. Зокрема, УФЕНТ має зосередити інтелектуальний потенціал на вивченні економічних та соціальних маркерів тієї глобальної кризи, яка охоплює і фінансову сферу, і соціум у цілому.

Під час заключної дискусії щодо майбутнього напрямку розвитку світової фінансової системи та перспектив основної резервної валюти учасники засідання в переважній більшості погодилися з думкою про те, що основним забезпеченням стійкості долара США є його підтримка урядами та неурядовими організаціями провідних держав світу, а також безпрецедентно високий рівень довіри до цієї валюти в цілому світі. Адекватної альтернативи долару США нині просто немає, хоча є перші ознаки утворення регіональних міждержавних валютних систем. Проте й вони у ролі мірила вартості при розрахунках використовують американську валюту.

Роман Підвисоцький,
“Вісник НБУ”.

Борис Самородов

Кандидат технічних наук, доцент,
докторант Університету банківської справи
Національного банку України

Олександр Тридід

Доктор економічних наук, професор,
директор Харківського інституту
банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України

Вадим Самородов

Доктор технічних наук, професор
Національного технічного університету
"Харківський політехнічний інститут"

Особливості математичної обробки даних при використанні експертних підходів для визначення рейтингів банків

У статті проведено аналіз способів обробки даних, що використовуються для рейтингування банків на основі експертних методів. Визначено найбільш адекватні методики, які можуть бути рекомендовані до використання при математичній обробці експертних оцінок та показників діяльності банків у процесі їх рейтингування.

Існує низка методів, які використовуються вченими і практиками для аналізу роботи банків. У більшості випадків ці методи дають змогу робити досить якісні, точні висновки. Базуються вони на аналізі формалізованої інформації, що стосується публічної банківської звітності. При цьому використовуються експертні оцінки, завдяки яким здійснюється систематизація і робиться підсумковий висновок щодо рейтингу банку.

Результати кількісного аналізу, що ґрунтуються на проведенні порівняльної оцінки показників діяльності банку з показниками діяльності інших банків, формують адекватну самооцінку установи, дають змогу оцінити її поточну рейтингову позицію та побачити, які саме показники впливають на позицію банку в розрізі конкретного переліку окремих банків, по групі банків або ж по банківській системі в цілому.

Актуальною та важливою проблемою є розробка найоптимальнішої методики обробки експертних оцінок та фінансових показників діяльності банків. Використання коректних та адекватних математичних моделей дає змогу отримати найбільш обґрунтовані показники рейтингів банків, що відповідають реальній статистиці.

Для здійснення рейтингування банків на основі експертних підходів окремим важливим етапом є математична обробка показників банківської діяльності у сукупності з експертними оцінками.

У працях [2, 4–7] пропонуються різні підходи до обробки вказаних

показників, але в цілому відсутній ретельний порівняльний аналіз різних математичних моделей, що використовуються для обробки детермінованої статистичної інформації, та немає відповіді на головне питання – як різні підходи на цьому етапі впливають на якість рейтингів?

Важливо також враховувати компетентність експертів у процесі математичного моделювання під час проведення рейтингування методом використання експертних підходів.

Метою дослідження є вдосконалення методики оцінки рейтингу банку шляхом модернізації математичних моделей обробки експертних оцінок та показників діяльності банків; здійснення порівняльного аналізу рейтингів банків на базі відомих і запропонованих підходів до обробки детермінованої статистичної інформації на адекватність якісних показників рейтингів.

МАТЕМАТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕЙТИНГУВАННЯ

Класична задача з визначення рейтингу банку (в загальному випадку певної системи) із застосуванням експертного підходу ставиться та вирішується на основі двох таблиць-матриць – матриці n фінансових показників відповідно до b банків (1) та матриці експертних оцінок важливості n фінансових показників банків (2), що надані j експертами:

$$P = \begin{pmatrix} p_{11} & \dots & p_{1i} & \dots & p_{1n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ p_{s1} & \dots & p_{si} & \dots & p_{sn} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ p_{b1} & \dots & p_{bi} & \dots & p_{bn} \end{pmatrix}; \quad (1)$$

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & \dots & x_{1i} & \dots & x_{1n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{j1} & \dots & x_{ji} & \dots & x_{jn} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & \dots & x_{mi} & \dots & x_{mn} \end{pmatrix}. \quad (2)$$

Для матриці фінансових показників P (1) i -тий вектор-стовпець елементів – список значень однорідного i -го показника (кількість показників n) для кожного з b банків, а s -тий вектор-рядок елементів – список різномірних значень показників для s -того банку ($i = \overline{1, n}$; $s = \overline{1, b}$).

Для матриці експертних оцінок X (2) j -тий вектор-рядок елементів – список оцінок j -го експерта щодо важливості i -тих показників, а i -тий вектор-стовпець елементів – список важливості оцінок i -го показника, що надані кожним з m експертів ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$).

В основі переважної більшості методів використовується досвід експертів із подальшою математичною обробкою їх оцінок.

Мінімальна кількість експертів, що виставляють бали за вагою показників, може визначатися виразом, запропонованим В.Коробовим [3]. У праці [1] рекомендується участь 4–6 експертів з обов'язковим урахуванням рівня їх компетентності.

У даній статті досліджуються шість можливих математичних підходів до обробки експертних оцінок та фінансових показників діяльності банків для здійснення рейтингування банків на основі експертного підходу.

1. Перший підхід

У зв'язку з тим, що значення досліджуваних показників діяльності бан-

ків можуть бути у найрізномітніших одиницях виміру та чисельних порядках, їх необхідно привести до нормованих значень. Перший підхід до такого нормування описується виразом:

$$P'_{s,i} = \frac{p_{s,i}}{\sum_{s=1}^b p_{s,i}}, \quad (3)$$

де $P'_{s,i}$ — чисельне значення i -го показника ($i = 1, n$) по s -му банку ($s = 1, b$);

n — кількість показників, що розглядаються;

b — кількість досліджуваних банків.

Зміст такого нормування (3) полягає в тому, що норма $P'_{s,i}$ показника $p_{s,i}$ — це його вага відносно суми значень однорідних показників для b досліджуваних банків.

Нормовані значення балів за вагою показників згідно з поглядами експертів визначаються залежністю (4):

$$X^r_{j,i} = \frac{x_{j,i}}{\sum_{i=1}^n x_{j,i}}, \quad (4)$$

де $x_{j,i}$ — значення балів за вагою i -го показника, що проставлені j -м експертом.

Зміст нормування (4) полягає у тому, що норма $X^r_{j,i}$ експертної оцінки $x_{j,i}$ — це її вага відносно суми значень експертних оцінок, наданих j -м експертом для різних i -тих показників.

У даному дослідженні пропонується обробку експертних оцінок здійснювати з урахуванням показників компетентності експертів [1].

Компетентність j -го експерта K_j визначається структурою аргументів, на підставі яких він дав відповідь, а також ступенем обізнаності у питанні, що розглядається, та розраховується за формулою:

$$K_j = 0.5 \times (a_j + z_j), \quad (5)$$

де a_j — коефіцієнт аргументованості j -го експерта, який визначається шляхом підсумовування відповідних чисельних значень таблиці 1;

z_j — коефіцієнт ступеня обізнаності j -го експерта у питанні, що розглядається, який визначається нормованим значенням оцінки, проставленої j -му експерту керівником.

Усереднені нормовані значення

балів Xu_i за вагою показників згідно з думками експертів та з урахуванням їх компетентності K_j розраховуються за формулою:

$$Xu_i = \frac{\sum_{j=1}^m x^r_{j,i} \times K_j}{m}. \quad (6)$$

Зміст співвідношення (6) полягає у тому, що Xu_i — це середнє значення експертних оцінок i -го показника, наданих усіма m експертами з урахуванням їх компетентності.

Сумарний оцінювальний показник R_S банку визначається залежністю:

$$R_S = \sum_{i=1}^n xu_i \times p'_{s,i}. \quad (7)$$

Чим вище значення R_S , тим вищий рейтинг банку.

2. Другий підхід

Нормовані значення балів за вагою показників згідно із судженнями експертів визначаються залежністю (8):

$$X^c_{j,i} = \frac{x_{j,i}}{\sum_{j=1}^m x_{j,i}}, \quad (8)$$

де m — кількість експертів.

Зміст нормування (8) полягає у тому, що норма $X^c_{j,i}$ експертної оцінки $x_{j,i}$ — усереднена оцінка всіх m експертів за i -м досліджуваним показником.

Рейтинг банку визначається як і в попередньому першому підході згідно зі співвідношенням (7), використовуючи вирази (3), (5), (6), (8). При цьому в співвідношенні (6) у чисельнику замість норми $X^r_{j,i}$ повинна бути використана норма $X^c_{j,i}$ за формулою (8).

3. Третій підхід

Нормування експертних оцінок щодо важливості показників у відповідності зі співвідношенням (4) — перший підхід — відображає виключно суб'єктивну оцінку одного j -го експерта щодо i -тих показників — підсумовування у знаменнику в (4) відбувається по рядку оцінок j -го експерта та нормується дана ним оцінка i -го показника, що дорівнює $x_{j,i}$ балів. На жаль, на норму $X^r_{j,i}$ за співвідношенням (4) ре-

шта експертів не впливають.

Нормування експертних оцінок щодо важливості показників згідно зі співвідношенням (8) — другий підхід — у свою чергу відображає лише колективну оцінку всіх m експертів за конкретним i -м показником. У цьому випадку на норму $X^c_{j,i}$ за співвідношенням (8) відсутній вплив оцінок окремого j -го експерта за іншими показниками, тобто його суб'єктивна складова.

Тому пропонується використовувати суперпозицію норм $X^r_{j,i}$ та $X^c_{j,i}$ як середнє арифметичне (9) або середнє геометричне (10), що враховують і суб'єктивну оцінку окремого j -го експерта, й усереднену колективну об'єктивну оцінку всіх m експертів.

$$X'_{j,i} = 0.5 \times (X^r_{j,i} + X^c_{j,i}), \quad (9)$$

$$X'_{j,i} = \sqrt{X^r_{j,i} \times X^c_{j,i}}. \quad (10)$$

Норма $X'_{j,i}$, розрахована згідно з (9) або (10), більш адекватно відображає результати обробки експертних оцінок.

Рейтинг банку визначається, як і в попередньому підході, згідно зі співвідношенням (7), за допомогою використання виразів (3)—(6), (8), (9). При цьому у співвідношенні (6) у чисельнику замість норми $X^r_{j,i}$ повинна бути використана норма $X'_{j,i}$, розрахована за формулою (9) або (10).

4. Четвертий підхід

Нормування значень фінансових показників діяльності банків (3) доцільно проводити шляхом використання норм векторів-стовпців матриці показників P , а нормування значень експертних оцінок (4) і (8) — із застосуванням норм векторів-рядків та векторів-стовпців матриці експертних оцінок X та їх подальшої суперпозиції (9) або (10).

Таким чином, вирази (3), (4), (8) пропонується записати у вигляді:

$$P'_{s,i} = \frac{p_{s,i}}{\sqrt{\sum_{s=1}^b p_{s,i}^2}}; \quad (11)$$

$$X^r_{j,i} = \frac{x_{j,i}}{\sqrt{\sum_{j=1}^m x_{j,i}^2}}; \quad (12)$$

$$X^c_{j,i} = \frac{x_{j,i}}{\sqrt{\sum_{j=1}^m x_{j,i}^2}}. \quad (13)$$

За такого підходу рейтинг банку визначається, як і в попередніх випадках, згідно зі співвідношенням (7), із використанням виразів (5), (6), (9), (11)—

Таблиця 1. Ступінь впливу джерела аргументації			
Джерело аргументації	Ступінь впливу джерела аргументації на думку експерта		
	Високий	Середній	Низький
Проведені теоретичні та практичні дослідження у даному напрямі	0.4	0.3	0.2
Безпосередня участь у звіті	0.3	0.2	0.1
Практичний досвід як фахівця з даного питання	0.2	0.1	0
Інтуїція	0.1	0	0

Джерело: [1].

(13). При цьому в співвідношенні (6) у чисельнику замість норми $X'_{j,i}$ має використовуватися норма $X'_{j,i}$, розрахована за формулою (9).

5. П'ятий підхід

Підхід, який пропонується використовувати в праці [6] для нормування матриці P значень показників досліджуваних банків, ґрунтується на такому математичному підході.

Унормування значень обраних показників здійснюється згідно з блоком співвідношень:

$$P'_{s,i} = \frac{p_{s,i} - \bar{p}_i}{\sigma_i}; \quad (14)$$

$$\bar{p}_i = \frac{1}{n} \sum_{s=1}^b p_{s,i}; \quad (15)$$

$$\sigma_i = \sqrt{\frac{1}{b} \sum_{s=1}^b (p_{s,i} - \bar{p}_i)^2}, \quad (16)$$

де $p'_{s,i}$ — значення унормованих фінансових показників ($s = 1, b; i = 1, n$);

$\bar{p}_i$ — середнє значення i -го критерію для всієї сукупності банків;

σ_i — середнє квадратичне відхилення i -го фінансового показника.

При застосуванні п'ятого підходу рейтинг банку визначаємо згідно зі співвідношенням (7), використовуючи вирази (4)–(6), (14)–(16).

6. Шостий підхід

Пропонується нормувати показники діяльності банків за співвідношенням (11), а нормування експертних оцінок здійснити за максимальним балом за шкалою балів експертів. Наприклад, λ -бальна шкала (може бути використана будь-яка, зумовлена зручністю застосування в конкретній ситуації). У наведеному нижче прикладі використовується 20-бальна шкала оцінок. У цьому випадку

$$X^{\lambda}_{j,i} = \frac{x_{j,i}}{\lambda}. \quad (17)$$

Вираз (6) набуває вигляду:

$$X_{ui} = \frac{\sum_{j=1}^m x^{\lambda}_{j,i} \times K_j}{m}. \quad (18)$$

У решті алгоритм зберігається відповідно до співвідношень (7) з урахуванням (5), (11), (17), (18).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою ілюстрації реалізації шести запропонованих підходів до обробки експертних оцінок та показників діяльності банків при визначенні їх рейтингів пропонується показники банків подати в умовних відносних

Таблиця 2. Значення фінансових показників діяльності порівнюваних банків

№ банку	Значення показника, умовні одиниці			
	1	2	3	4
1	3	2	1	2
2	5	4	2	2
3	2	1	3	4

Таблиця 3. Значення балів за вагою показників згідно з поглядами експертів

№ експерта	Значення оцінки, бали (max 20)			
	1	2	3	4
1	15	14	14	10
2	16	15	13	8
3	14	13	12	9
4	18	16	15	16
5	19	17	14	17

Таблиця 4. Показники компетентності експертів

Експерт	a	z	K
1	0.8	0.9	0.85
2	0.7	0.5	0.6
3	0.4	0.8	0.6
4	0.8	0.7	0.75
5	0.7	0.4	0.55

Джерело: [1].

одинацях (таблиця 2 — матриця P), а значення експертних оцінок щодо важливості показників за 20-бальною шкалою (таблиця 3 — матриця X).

У даному дослідженні особлива увага приділялася питанню використання співвідношень (9) або (10), тобто середнього арифметичного або середнього геометричного значень для нормування матриці експертних оцінок.

Рисунок 1. Фрагмент програми в пакеті MathCad із розрахунком результатів за формулами (9) та (10)

$$K_{I-j,i} := \frac{K_{n-j,i} + K_{m-j,i}}{2} \quad K_{II-j,i} := \sqrt{K_{n-j,i} \times K_{m-j,i}}$$

$$K_{I-} = \begin{pmatrix} 0.233 & 0.225 & 0.235 & 0.178 \\ 0.251 & 0.244 & 0.221 & 0.144 \\ 0.231 & 0.222 & 0.213 & 0.169 \\ 0.248 & 0.23 & 0.226 & 0.256 \\ 0.258 & 0.24 & 0.207 & 0.269 \end{pmatrix} \quad K_{II-} = \begin{pmatrix} 0.228 & 0.222 & 0.233 & 0.177 \\ 0.245 & 0.24 & 0.219 & 0.143 \\ 0.223 & 0.217 & 0.21 & 0.168 \\ 0.247 & 0.229 & 0.226 & 0.256 \\ 0.256 & 0.24 & 0.207 & 0.268 \end{pmatrix}$$

На рисунку 1 наведено фрагмент програми в пакеті MathCad із результатами розрахунків за формулами (9) та (10).

Аналіз результатів розрахунків за співвідношеннями (9) та (10) (рис. 1) обґрунтовують близькість унормованих значень, виведених за середнім арифметичним та середнім геометричним. При цьому всі елементи матриць (рис. 1) ілюструють відому нерівність Коші про те, що середнє арифметичне не менше за середнє геометричне. Згідно з проведеним

аналізом для розрахунків можна рекомендувати як співвідношення (9), так і (10). На якість рейтингу банків застосування формул (9) чи (10) не впливає. В розглянутому в статті прикладі використовується співвідношення (9). Співвідношення (10) дуже несуттєво кількісно впливає на зміну рейтингів у менший бік.

Результати розрахунку сумарних оцінювальних показників рейтингу банків наведено на рисунку 2, з якого видно, що застосування запропонованих підходів до обробки експертних оцінок та фінансових показників діяльності банків у процесі рейтингування дає змогу рекомендувати підходи з номерами 1–4, 6, які зберігають якість рейтингів (рис. 2, діаграми № 2), що підтверджується даними таблиці 5, де вказано у відсотках відносні відхилення рейтингів від їх максимальних значень при застосуванні кожного з підходів.

Це також добре проілюстровано суเปอร์позицією рейтингів на рисунку 3.

Підхід номер 5 (за дослідженням [6]) не дає адекватних результатів щодо кількісних значень рейтингів унаслідок використання в підході способу нормування за похибками із застосуванням співвідношень (14)–(16). Можливо, такий математичний підхід до нормування значень показників банків ефективний як окремий етап таксонометричного методу при рейтингуванні банків [6].

Значення, наведені в таблиці 5, відповідають діаграмам а) — д) наведе-

ним на рисунку 2.

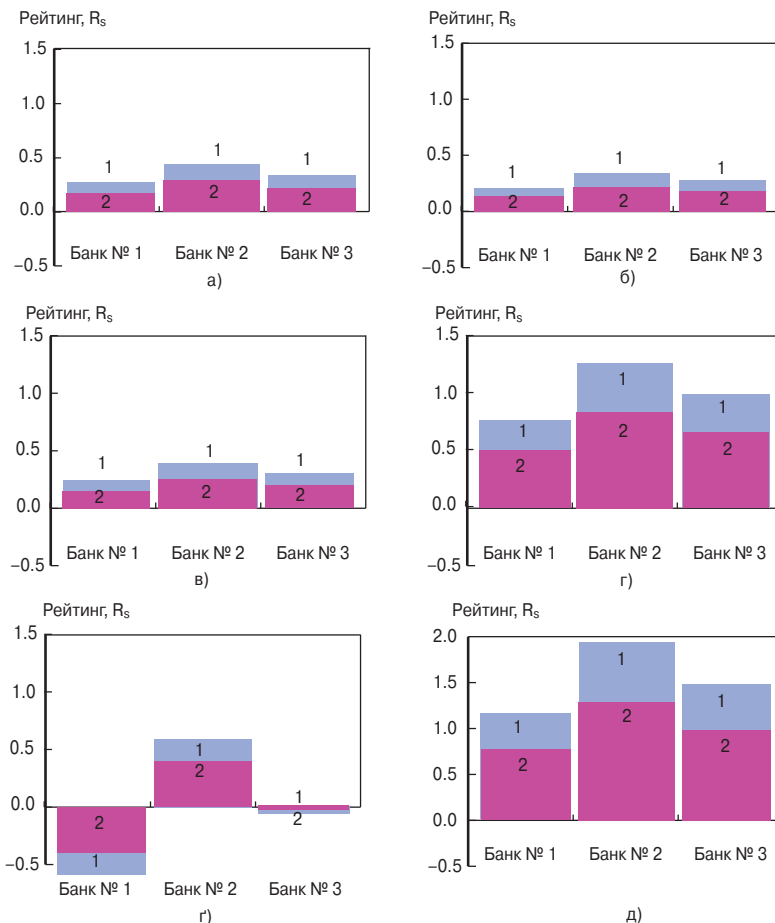
На рисунку 3 бачимо такі позначки: R_1, R_2, R_3, R_4 та R_6 — це діаграми векторів, отримані на основі розрахунків сумарних показників (7), здійснених за п'ятьма розглянутими підходами з номерами відповідно 1, 2, 3, 4 та 6.

Значний інтерес викликає дослідження впливу компетентності експертів на кількісну та якісну картини рейтингів банків.

Так, умовна 100-відсоткова компе-

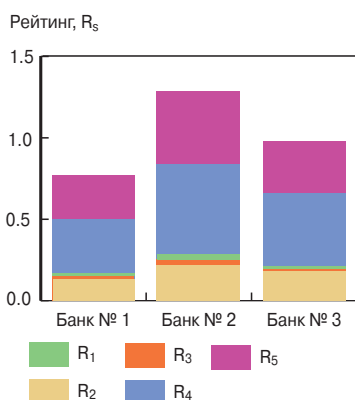
Таблиця 5. Результати розрахунку сумарних оцінювальних показників R_s для банків						
Значення R_s за різними підходами, од. / відхилення від максимального значення R_s , %						
№ банку	1	2	3	4	5	6
1	0.17 41	0.134 39	0.152 40	0.503 40	-0.395 -	0.771 40
2	0.286 0	0.221 0	0.254 0	0.837 0	0.396 -	1.289 0
3	0.214 25	0.18 19	0.197 22	0.658 22	-0.001137 -	0.981 24

Рисунок 2. Результати розрахунку сумарних оцінювальних показників рейтингу банків за шістьма підходами

тентність експертів, як це продемонстровано на рисунку 2 (діаграми з по-

Рисунок 3. Суперпозиція рейтингів банків за п'ятьма підходами

значкою "1"), підвищує кількісні показники рейтингів банків, якісні ж результати залишаються незмінними. Цей факт означає, що в розрізі кількісної оцінки показників рейтингу банків обов'язково слід враховувати надані експертами оцінки з огляду на показники їх компетентності.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладене, можна зробити кілька висновків.

1. Досліджено особливості математичних моделей при визначенні рейтингів банків з точки зору обробки експертних оцінок та фінансових показників діяльності банків.
2. Здійснено порівняльний аналіз

рейтингів банків, визначених із застосуванням уже відомих і запропонованих підходів до обробки детермінованої статистичної інформації на адекватність якісних показників рейтингів. Виявлено, що запропоновані 6 моделей різних підходів до обробки детермінованої статистичної інформації зберігають якість рейтингів при різних кількісних показниках (рисунки 2, 3, таблиця 5) та можуть бути рекомендовані до використання.

3. Урахування показників компетентності експертів при рейтингуванні банків на основі експертного підходу є важливим елементом для отримання адекватних кількісних показників рейтингів банків. Однак слід зауважити, що якісні результати залишаються незмінними.

4. На переконання авторів, найбільш адекватним підходом на етапі обробки детермінованої статистичної інформації щодо показників діяльності банків та експертних оцінок є четвертий підхід.

Література

1. Григорьев А. В., Козин П. А., Остапчук А. В. Методика определения значений весовых коэффициентов с учетом компетентности привлекаемых экспертов // Имущественные отношения в Российской Федерации. — 2009. — № 8. — С. 73–83.
2. Иванов В. В. Анализ надежности банка: Практи. пособие. — М.: Русская деловая литература. — 1996. — 320 с.
3. Коробов В. Б. Сравнительный анализ методов определения весовых коэффициентов "влияющих факторов" // Социология: методология, методы, математические модели. — Научный журнал института социологии РАН. — 2005. — № 20.
4. Кочетков В. Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект. — К.: МАУП. — 1999. — 189 с.
5. Мазаракі А., Шульга Н. Методологічні засади побудови рейтингової системи оцінювання діяльності комерційних банків // Банківська справа. — 1999. — № 3. — С. 26–30.
6. Сенченко О. Рейтингова оцінка банків у розрізі аналізу їх фінансової безпеки на основі таксонометричного методу // Вісник Національного банку України. — 2011. — № 1 (179). — С. 58–60.
7. Фетисов Г. Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. — М.: Финансы и статистика. — 1999. — 168 с.

Дослідження/

Руслан ГриценкоРадник голови правління
ПАТ "Кредобанк",
кандидат економічних наук

Фінансова привабливість областей України для банківської діяльності

Аналізуючи ключові фінансові показники у розрізі кожної області України, автор розробив і вибудував рейтинги їхньої привабливості щодо здійснення банківської діяльності. Ця методика максимально наближена до реальних соціально-економічних умов, адже ґрунтується на показниках густоти населення, обсягах залучених депозитів і наданих кредитів, кількості банківських філій та відділень.

Внаслідок впливу кризових явищ перед банками постало завдання зменшення витрат, зокрема шляхом оптимізації мережі філій та персоналу. При цьому менеджерам та аналітикам необхідно визначити оптимальний рівень присутності банку (кількість відділень, персоналу тощо) в різних областях України з урахуванням стратегії розвитку фінансової установи та її технологічного потенціалу.

Кожна область України має певні соціально-економічні, фінансові та інші характеристики, такі як обсяги залучених коштів від населення та юридичних осіб, обсяги наданих кредитів, кількість банківських філій і відділень, які працюють, густота населення тощо. В Україні є регіони — "донори", що забезпечують приплив депозитів для банківської системи, проте є й такі, які переважно використовують кредитні ресурси з інших регіонів, аніж обсяги власних залучених депозитів. Також суттєво відрізняються у розрізі регіонів чисельність населення та кількість банківських установ або їх філій.

Залежно від кількості працівників відділення банки розподіляють їх на декілька груп, наприклад: малі, середні чи великі. Рішення про оптимальний чи доцільний розмір відділення приймається з урахуванням поточних доходів, потенціалу залучення нових

клієнтів у майбутньому та інших завдань, які ставляться перед відділенням зважаючи на його територіальне розташування. Водночас критеріїв та факторів, які необхідно враховувати під час визначення оптимальних обсягів присутності банку в певному регіоні є набагато більше.

Досліджуючи фінансові показники регіонів, зокрема стан банківської конкуренції, а також густоти населення, можемо отримати необхідні дані, які мають бути покладені в основу процесу прийняття обґрунтованих рішень про доцільність, обсяги та технологічні особливості присутності в певному регіоні конкретного банку.

Використовуючи статистичні дані Національного банку України та іншу аналітичну інформацію, проведемо аналіз ключових показників областей України, який може бути використаний банками під час:

- визначення оптимального рівня власної присутності в певному регіоні (оптимальна кількість відділень);
- визначення штатного розпису в розрізі, наприклад, депозитних та кредитних підрозділів банку;
- розрахунку внутрішніх коефіцієнтів банку для систем планування та преміювання;
- визначення шляхів подальшого територіального розвитку (відкриття

відділень або дистанційне обслуговування, встановлення банкоматів, зокрема систем самообслуговування) або скорочення активності банку в певних регіонах.

РЕЙТИНГ ОБЛАСТЕЙ ЗА СЕРЕДНЬОЗВАЖЕНИМИ ПОКАЗНИКАМИ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ

Використовуючи показники загального обсягу залучених банками депозитів, а також кількості відділень у різних регіонах України, розрахуємо коефіцієнти співвідношення обсягу залучених депозитів на одне відділення. Розташовуючи регіони у порядку зменшення коефіцієнта залучених депозитів на одну позицію (від найбільшого до найменшого значення), отримаємо їхній рейтинг (див. таблицю 1). Оскільки залучення одним відділенням банку меншого обсягу коштів порівняно з іншим відділенням при однакових умовах роботи може характеризувати його роботу як менш ефективну, цей рейтинг окреслює загальну ефективність депозитних операцій за регіонами України.

На основі цього аналізу можемо зробити такі висновки. Середньозважений показник залучення депозитів на одне відділення в банківській системі України становить **20 млн. грн.**, з яких одна третина є депозитами під-

приємств, а дві третини — депозити фізичних осіб. Показово, що лише три області перевищують цей середньозважений показник.

Його значення загалом по Україні істотно зростає через суттєвий вплив цієї складової у Києві та Київській області. Без цього регіону середньозважений показник по Україні становив би **13.7 млн. грн.**

Аналіз також свідчить про те, що деякі області, зокрема Запорізька та Тернопільська (4-а та 7-а за списком у рейтингу), є привабливими для залучення коштів не завдяки загальному обсягу залучених депозитів, який є меншим, ніж у деяких областях, що розташовані у рейтингу нижче, а **через менший рівень конкуренції** між банківськими установами в цих областях. І навпаки, АР Крим (22-а за списком у рейтингу), незважаючи на порівняно високий обсяг залучення коштів, є менш привабливою для депозитів внаслідок більшої конкуренції між банківськими установами, ніж у деяких областях, які мають менший загальний обсяг залучених депозитів.

Слід враховувати, що залучення певного обсягу депозитів фізичних осіб або надання їм певного обсягу кредитів призводить, як правило, до більших трансакційних витрат, ніж при залученні аналогічного обсягу депозитів чи надання кредитів юридичним особам. Тобто банкам необхідно вносити корективи до планів розвитку з урахуванням того, чи акцентує банк діяльність на роздрібному напрямі розвитку чи на корпоративному. Саме для цього необхідно використати дані з останнього стовпчика у таблиці 1 — середньозваженого показника ефективності залучення депозитів фізичних осіб.

РЕЙТИНГ ОБЛАСТЕЙ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ЗАЛУЧЕННЯ З УРАХУВАННЯМ ГУСТОТИ НАСЕЛЕННЯ

При аналізі територіальної ефективності банківських операцій слід враховувати, що для деяких регіонів притаманна низька густота населення. Це означає, що коли однакова кількість людей розташована на більшій площі, то для залучення від них депозитних вкладів банку необхідно збільшувати кількість своїх відділень на цій території, щоб забезпечити людям можливість доступу до банку. Це відповідно збільшує витрати на створення та підтримання функ-

Таблиця 1. Рейтинг областей за середньозваженими обсягами залучених коштів на одне банківське відділення

№ п/п	Область (регіон)	Залучені депозити	У тому числі депозити фізичних осіб	Кількість банківських відділень	Млн. грн.	
					Співвідношення депозитів до кількості відділень (млн. грн. / на одне відділення)	Співвідношення депозитів фізичних осіб до кількості відділень
	Україна (всього)	443 294	291 137	22 226	19.9	13.1
1	Київська та м. Київ	183 200	100 475	3 205	57.2	31.3
2	Дніпропетровська	41 946	26 184	1 709	24.5	15.3
3	Донецька	42 572	26 663	1 806	23.6	14.8
4	Запорізька	12 558	9 314	771	16.3	12.1
5	Одеська	21 553	16 097	1 398	15.4	11.5
6	Львівська	17 523	15 039	1 184	14.8	12.7
7	Тернопільська	4 614	3 236	313	14.7	10.3
8	Харківська	20 092	14 977	1 367	14.7	11.0
9	Полтавська	10 465	7 389	793	13.2	9.3
10	Луганська	9 471	7 548	776	12.2	9.7
11	Хмельницька	5 273	4 445	452	11.7	9.8
12	Івано-Франківська	5 385	4 354	509	10.6	8.6
13	Житомирська	4 135	3 416	406	10.2	8.4
14	Рівненська	4 109	3 228	404	10.2	8.0
15	Вінницька	5 880	4 809	579	10.2	8.3
16	Миколаївська	6 313	4 709	623	10.1	7.6
17	Волинська	3 981	3 235	401	9.9	8.1
18	Херсонська	4 477	3 570	468	9.6	7.6
19	Сумська	4 636	3 732	490	9.5	7.6
20	Кіровоградська	3 556	2 489	387	9.2	6.4
21	Черкаська	6 213	4 960	738	8.4	6.7
22	АР Крим	14 934	12 283	1 922	7.8	6.4
23	Чернівецька	3 134	2 782	425	7.4	6.5
24	Чернігівська	4 081	3 484	557	7.3	6.3
25	Закарпатська	3 192	2 720	543	5.9	5.0

Джерело: [1, 2].

ціонування мережі відділень і знижує рентабельність роботи банку в цьому регіоні через підвищення витрат.

Отже, доцільно дослідити співвідношення обсягів залучених у регіонах депозитів та кількості відділень з густотою населення, щоб визначити регіони, в яких залучення депозитів буде найефективнішим. Ці дані відображено в таблиці 2. Угорі розташовані найпривабливіші, з урахуванням цього показника ефективності, регіони.

За цим рейтингом бачимо, що Полтавська область та АР Крим (13-а та 15-а за списком у рейтингу) внаслідок низької густоти населення є менш привабливими, ніж ті області, які мають менший загальний обсяг залучених депозитів, і навпаки, Тернопільська область має більшу привабливість завдяки невеликій кількості банківських відділень, що працюють в області.

Саме тому під час розвитку та

оптимізації мережі філій банку слід враховувати, що в областях, які розташовані внизу наведеного рейтингу, банкам потрібно більше акцентувати увагу на використанні дистанційних методів обслуговування або відповідним чином скорочувати штатний розпис та структуру відділень.

Застосування методів розрахунку ефективності з урахуванням густоти населення (див. таблицю 2) та без її урахування (див. таблицю 1) має прикладні цілі використання. Розрахунок ефективності залучення коштів *без урахування густоти населення* банку слід застосовувати у випадку, якщо він планує використовувати дистанційні технології обслуговування (Інтернет-банкінг, карткові операції тощо). Натомість розрахунок з урахуванням густоти населення буде корисним для тих банків, які планують власний розвиток без застосування технологій дистанційного обслуговування, оскільки при ви-

Таблиця 2. Рейтинг областей і регіонів за показниками залучення коштів з урахуванням густоти населення

№ п/п	Область (регіон)	Млн. грн.				
		Залучені депозити	Кількість банківських відділень	Густота населення (осіб/км ²)	Коефіцієнт щільності банківського покриття	Депозити/щільність до відділень
		A	B	C	D=B/C	E=A/D
1	Донецька	42 572	1 806	169	11	3 974
2	Київська та м. Київ	183 200	3 205	61	52	3 504
3	Дніпропетровська	41 946	1 709	105	16	2 582
4	Львівська	17 523	1 184	117	10	1 732
5	Харківська	20 092	1 367	88	15	1 296
6	Тернопільська	4 614	313	79	4	1 163
7	Одеська	21 553	1 398	72	19	1 107
8	Запорізька	12 558	771	67	12	1 085
9	Луганська	9 471	776	87	9	1 057
10	Івано-Франківська	5 385	509	99	5	1 051
11	Чернівецька	3 134	425	112	4	823
12	Хмельницька	5 273	452	65	7	756
13	Полтавська	10 465	793	52	15	688
14	Вінницька	5 880	579	62	9	633
15	АР Крим	14 934	1 922	75	26	585
16	Рівненська	4 109	404	57	7	583
17	Закарпатська	3 192	543	97	6	572
18	Черкаська	6 213	738	62	12	522
19	Волинська	3 981	401	51	8	509
20	Миколаївська	6 313	623	48	13	490
21	Сумська	4 636	490	49	10	466
22	Житомирська	4 135	406	43	9	438
23	Кіровоградська	3 556	387	41	9	380
24	Херсонська	4 477	468	38	12	367
25	Чернігівська	4 081	557	35	16	255

Джерело: [1–3].

користанні дистанційних методів не відбувається суттєвого зростання витрат при охопленні більшої території, а при безпосередньому обслуговуванні населення у відділеннях його низька густота потребує створення більшої кількості відділень, що значно підвищує витрати банку.

АНАЛІЗ КРЕДИТНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У РОЗРІЗІ РЕГІОНІВ

Подібно до аналізу депозитної привабливості можемо провести аналіз кредитної привабливості у розрізі регіонів. Порівнюючи обсяги наданих кредитів із кількістю діючих у цьому регіоні банківських відділень та густотою населення, побудуємо регіональний рейтинг ефективності для кредитних операцій (див. таблицю 3).

Рейтинг ефективності дещо змінює очікувану банками привабливість деяких регіонів. Аналізуючи отримані результати, можемо зробити висновок, що завдяки високій густоті населення, кредитування в Дніпропетровській області може бути ефективнішим, ніж у Київській області. З позиції практичних наслідків такого аналізу для банку мо-

жемо припустити, що функціонування одного відділення в Дніпропетровській області буде ефективнішим, ніж трьох аналогічних відділень у Харківській області або сімох відділень у Закарпатській області (якщо порівняти їхні показники кредитної ефективності в останньому стовпчику таблиці 3).

Кожний з наведених рейтингів може бути корисним для банку з урахуванням тієї концепції розвитку, яка визначена для нього пріоритетною. Водночас для визначення інших показників, наприклад, розрахунку внутрішніх коефіцієнтів банку для систем планування та преміювання, доцільно також створити узагальнений рейтинг фінансової привабливості областей і регіонів України. Для цього застосуємо метод, у якому кожному регіону в кожному з вищенаведених рейтингів (див. таблиці 1, 2, 3) виставимо кількість балів від максимального (25 – найліпший показник) до мінімального (1 – найгірший показник). Тобто позиція області в попередніх рейтингах визначатиме кількість отриманих балів. Після цього бали за усіма трьома рейтингами кожної області додамо. На підставі отриманої суми балів за

Таблиця 3. Аналіз ефективності кредитних операцій у розрізі областей і регіонів

№ п/п	Область (регіон)	Млн. грн.				
		Кредити надані, всього	Густота населення (осіб/км ²)	Кількість банківських відділень	Коефіцієнт густоти банківського покриття	Показник кредитної ефективності регіону
		A	B	C	D=C/B	E=A/D
1	Дніпропетровська	114 297	105	1 709	16.2	7 036
2	Київська та Київ	351 361	61	3 205	52.3	6 720
3	Донецька	46 035	169	1 806	10.7	4 298
4	Одеська	40 560	72	1 398	19.5	2 083
5	Харківська	27 767	88	1 367	15.5	1 792
6	Львівська	16 602	117	1 184	10.1	1 641
7	Івано-Франківська	6 833	99	509	5.1	1 333
8	Чернівецька	4 758	112	425	3.8	1 250
9	Запорізька	14 399	67	771	11.6	1 244
10	Тернопільська	4 710	79	313	4.0	1 187
11	Волинська	8 049	51	401	7.8	1 030
12	Закарпатська	5 586	97	543	5.6	1 001
13	Хмельницька	6 540	65	452	7.0	938
14	Луганська	8 308	87	776	9.0	927
15	Миколаївська	9 063	48	623	12.9	704
16	Рівненська	4 934	57	404	7.1	700
17	Вінницька	6 308	62	579	9.3	679
18	Херсонська	7 031	38	468	12.2	577
19	Сумська	5 675	49	490	10.0	570
20	АР Крим	14 373	75	1 922	25.5	563
21	Полтавська	8 353	52	793	15.2	549
22	Черкаська	5 643	62	738	11.9	474
23	Житомирська	4 295	43	406	9.4	455
24	Кіровоградська	4 054	41	387	9.3	434
25	Чернігівська	3 991	35	557	16.0	249

Джерело: [1–3].

Таблиця 4. Узагальнений рейтинг ефективності областей і регіонів України для здійснення банківської діяльності

№ п/п	Область (регіон)	Рейтинг 1	Рейтинг 2	Рейтинг 3	Сума балів
1	Київська та м. Київ	25	24	24	73
2	Дніпропетровська	24	23	25	72
3	Донецька	23	25	23	71
4	Львівська	20	22	20	62
5	Одеська	21	19	22	62
6	Харківська	18	21	21	60
7	Запорізька	22	18	17	57
8	Тернопільська	19	20	16	55
9	Івано-Франківська	14	16	19	49
10	Луганська	16	17	12	45
11	Хмельницька	15	14	13	42
12	Чернівецька	3	15	18	36
13	Полтавська	17	13	5	35
14	Вінницька	11	12	9	32
15	Рівненська	12	10	10	32
16	Волинська	9	7	15	31
17	Миколаївська	10	6	11	27
18	Закарпатська	1	9	14	24
19	АР Крим	4	11	6	21
20	Житомирська	13	4	3	20
21	Сумська	7	5	7	19
22	Херсонська	8	2	8	18
23	Черкаська	5	8	4	17
24	Кіровоградська	6	3	2	11
25	Чернігівська	2	1	1	4

кожною областю буде визначено узагальнений рейтинг ефективності та привабливості регіонів. Результати такого узагальнення наведено в таблиці 4.

За допомогою узагальненого рейтингу визначено регіони, в яких економічна віддача від здійснення банківської діяльності при докладанні однакових зусиль та ресурсів буде найбільшою (Київська, Дніпропетровська області тощо) чи найменшою (Кіровоградська, Чернігівська області).

Такі дані можуть бути враховані банками для різноманітних внутрішніх розрахунків, наприклад: під час розрахунку рекламних витрат банку в різних регіонах, при визначенні сум на оплату персоналу та оренду приміщень, для системи оцінювання та преміювання працівників.

Враховуючи результати проведеного аналізу, менеджери банку можуть приймати обґрунтовані рішення. Наприклад, цілком очевидно, що в деяких регіонах доцільно скоротити певні види рекламних витрат, оскільки вони будуть неефективними через низьку густоту населення.

При цьому банк за рахунок економії свого бюджету може збільшити обсяг представницьких витрат для роботи з клієнтами та клієнтськими групами.

Звичайно, при прийнятті конкретних управлінських рішень наведені розрахунки ефективності слід порівнювати з іншими витратами, а саме: рівнем середньої заробітної плати в регіоні, вартістю оренди приміщень тощо, оскільки вони мають також регіональні відмінності й можуть впливати на ефективність роботи відділення.

Крім цього, при прийнятті рішень щодо розвитку та подальшого функціонування банку в будь-якому регіоні потрібно враховувати й деякі суб'єктивні фактори, зокрема:

- особисті та професійні якості керівного складу регіональних відділень, їхню ділову репутацію;
- зв'язки банку з підприємствами та локальними клієнтами;
- репутацію банку в регіоні, його сприйняття потенційними клієнтами;
- наявність у цьому регіоні корпоративних клієнтів, стратегічних партнерів банку тощо.

ВИСНОВКИ

З метою аналізу регіональної привабливості різних регіонів України для здійснення банківської діяльності банкам необхідно використовувати низку показників та факторів, а саме:

— *загальні фінансові показники регіонів*: обсяги залучених депозитів та наданих кредитів;

— *рівень конкуренції в регіоні*, оцінюючи при цьому кількість відкритих відділень і філій банків та порівнюючи їх з густотою населення.

Аналіз цих даних повинен бути в банках складовою системи прийняття обґрунтованих рішень щодо концепції присутності в регіоні. Ухвалюючи остаточне рішення на основі аналітичних даних, менеджери визначають основні пріоритети:

— чи варто банку створювати великі відділення зі значною кількістю працівників (ця концепція є ефективною для регіонів із значною густотою населення та великим обсягом залучених депозитів);

— чи необхідно банку активно розвивати в регіоні дистанційні методи обслуговування, такі як видача платіжних карток разом із функцією здійснення дистанційних платежів через мережу Інтернет (концепція є ефективною для областей з низькою густотою населення та низьким рівнем концентрації фінансових ресурсів фізичних або юридичних осіб);

— чи доцільно банку комбінувати шляхи обслуговування клієнтів через розрахунок оптимальної чисельності відділень, їх оптимального штатного розпису, використання дистанційних методів та банкоматів самообслуговування для досягнення головної мети у процесі подолання наслідків фінансової кризи — підвищення прибутковості банківської діяльності.

Література

1. *Грошово-кредитна статистика фінансового сектору на Офіційному Інтернет-представництві (сайті) НБУ / Залучені депозити та обсяги кредитування, за станом на 01.04.2011 р.* // <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>.
2. *Електронний довідник на Офіційному Інтернет-представництві (сайті) НБУ* // <http://www.bank.gov.ua/BankRegistry/BRMainFrame.htm>.
3. *Показники густоти населення України* // http://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України#.

Дослідження/

Олег Терещенко

Доктор економічних наук, професор
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана,
консультант НБУ з підготовки
та впровадження нових підходів до оцінки
кредитних ризиків згідно з положеннями
європейського законодавства

Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників — юридичних осіб

У статті проаналізовано поширені в Україні методичні підходи до оцінювання кредитних ризиків, а також обґрунтовано рекомендації щодо вдосконалення методології оцінки кредитоспроможності юридичних осіб-позичальників з урахуванням положень Базеля II та вимог європейського законодавства. Автор пропонує використовувати інтегральну оцінку фінансового стану позичальника на основі дискримінантного аналізу, прогностичних показників фінансового стану та руху грошових коштів шляхом розрахунку показника покриття боргу, врахування фактичного стану обслуговування боргу позичальником, а також результатів аналізу якісних критеріїв.

ЧИННІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ ТА ЇХ НЕДОЛІКИ

Порядок визначення кредитоспроможності позичальників нині регламентується Положенням НБУ “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”. Положенням визначено мінімальний перелік фінансових показників, які мають обчислюватися при оцінці кредитоспроможності позичальників — юридичних осіб, а також ряд інших вимог до оцінювання кредитних ризиків. Відповідно до положення [1]:

- банки самостійно встановлюють нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значущості) серед інших показників;

- вагомість кожного показника визначається індивідуально для кожної групи позичальників, вона залежить від кредитної політики банку, особливостей клієнта (галузь економіки, сезонність виробництва, обіговість коштів тощо), ліквідності балансу, становища на ринку тощо;

- банк визначає клас позичальника за результатами оцінки його фінансового стану на підставі загальної

суми балів за основними та додатковими (суб’єктивними) показниками; — питома вага суми балів за додатковими (суб’єктивними) показниками не може перевищувати 30% від визначеної банком загальної суми балів за результатами оцінки фінансового стану позичальника;

- банки повинні визначати значення показників платоспроможності позичальника та його фінансової стійкості з урахуванням статистичних даних галузі господарства, в якій він працює, а також даних про результати його діяльності;

- залежно від рівня фінансового стану позичальника йому присвоюється один із п’яти класів: А, Б, В, Г чи Д.

Аналіз методик оцінки кредитоспроможності позичальників вітчизняними банками засвідчує, що окреслені вище вимоги здебільшого не виконуються. З іншого боку, у процесі інспектування банків надзвичайно складно оцінити якість методик та їх відповідність чинному положенню. У вітчизняній практиці фактично не використовуються методи валідації методик оцінки кредитних ризиків, такі як ROC-аналіз (Receiver Operating Characteristic, ROC) — розрахунок коефіцієнта прогностичної здатності чи CAP-аналіз (Cumulated Accurasy Profile, CAP) — оцінка профілю аку-

мульованої точності. Для прикладу, центральний банк Німеччини Дойче Бундесбанк (Deutsche Bundesbank) такі методи валідації широко використовує при оцінці ефективності банківських моделей рейтингування та оцінювання ризиків. До кількісних факторів ефективності моделей належить прогностична спроможність і точність калібрування, а до якісних належить так званий дизайн моделі (якість і зрозумілість документального оформлення рейтингової оцінки), якість даних, на яких базується модель та інтенсивність її використання [2, с. 62].

Більшість вітчизняних банків використовує так званий традиційний підхід до оцінки кредитоспроможності, який полягає у застосуванні стандартних аналітичних методів: горизонтального та вертикального аналізу, трендового, порівняльного аналізу, аналізу відносних показників. Спільним для традиційних методик фінансового аналізу є те, що вони передбачають вивчення простих математичних зв’язків між окремими позиціями фінансової звітності на основі обчислення певної вибірки показників (коефіцієнтів) та порівняння їх значень з нормативними, середньогалузевими та в динаміці. Типові недоліки в оцінці кредитних ризиків вітчизняними банками такі:

— ігнорування галузевих специфікацій позичальників (орієнтація на середньогалузеві значення окремих показників не дає змоги врахувати особливості виду діяльності позичальників, оскільки середньогалузеві значення є надто узагальненими);

— довільність визначення нормативних значень окремих показників (немає наукового та практичного обґрунтування);

— суб'єктивність формування вибірки показників, які підлягають аналізу (неврахування явища мультиколінеарності тощо);

— ігнорування (або суб'єктивність врахування) чинника різної вагомості впливу окремих показників на загальні результати аналізу;

— деякі параметри фінансового стану визначаються за допомогою різної кількості показників, що викривляє результати аналізу;

— внутрішні методики не враховують усі фінансові параметри, що впливають на кредитний ризик;

— недостатній рівень об'єктивності показників звітності (проблема маніпулювання показниками на деяких рівнях менеджменту);

— нехтування показниками, які характеризують чисті грошові потоки, показниками, що нейтралізують вплив локальних особливостей оподаткування, нарахування амортизації тощо.

Результати оцінювання кредитоспроможності за чинними методиками не дають об'єктивної інформації для прийняття зв'язаних і обґрунтованих фінансових рішень, а використовуються лише для цілей виконання вимог нормативних актів та формування обов'язкових резервів. Часто банки присвоюють однаковий клас позичальникам із діаметрально протилежними значеннями фінансових показників. Водночас позичальники з незадовільними фінансовими показниками отримують найвищі класи. Різні банки присвоюють одному і тому ж позичальнику абсолютно різні класи за ризиком. Логічним наслідком низької якості методик оцінки кредитних ризиків є значна питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі українських банків.

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ – ОДНА З КЛЮЧОВИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ БАЗЕЛЯ II

Відповідно до положень Базеля II та Директиви 2006/48/ЄС “Про започаткування та здійснення

діяльності кредитних установ” кредитні ризики банки можуть визначати на основі запровадження рейтингової системи оцінювання позичальників. Вона включає усі методи, процеси, заходи контролю, збір даних та інформаційні системи, які забезпечують оцінювання кредитного ризику, віднесення вимог до класів за ступенем кредитного ризику чи до пулів (рейтинг), а також кількісний аналіз дефолту й показників збитку для певних видів вимог.

Нині змінюється філософія рейтингових оцінок: якщо раніше рейтинги використовувалися переважно для порівняльної оцінки кредитоспроможності підприємств у рамках певного сегмента клієнтів, то в сучасних реаліях рейтинг стає інструментом безпосередньої оцінки кредитних ризиків. Рейтингові класи формуються на основі оцінок імовірності дефолту (Probability of Default, PD). Нині та у перспективі рейтинг є і буде найважливішим інструментом управління кредитними ризиками. Банки можуть використовувати зовнішнє та внутрішнє рейтингування. Обґрунтуємо деякі рекомендації щодо запровадження у вітчизняній банківській системі внутрішнього рейтингування для оцінки кредитних ризиків Internal Rating Based (IRB-підхід).

Згідно з положеннями Базеля II та відповідної Директиви ЄС системи внутрішнього рейтингування для оцінки кредитних ризиків мають відповідати таким основним вимогам [3, с. 84]:

— забезпечувати обґрунтоване оцінювання дебітора, диференціацію ризику, точні та послідовні кількісні оцінки ризику;

— виконувати важливу функцію в управлінні ризиками та у процесі прийняття кредитних рішень, а також корпоративних функцій управління кредитної установи;

— кредитна установа повинна мати відділ контролю кредитних ризиків, який відповідає за її рейтингові системи, є незалежним та безпечним від небажаного впливу;

— банк збирає та зберігає всю необхідну інформацію для забезпечення ефективної підтримки процесів вимірювання кредитного ризику й управління ним;

— банк документально обґрунтовує сутність власних рейтингових систем та методологію їх розробки, а також самостійно оцінює ці системи.

ДИСКРИМІНАНТНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОД КЛАСИФІКАЦІЇ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

Для об'єктивної кількісної оцінки кредитних ризиків слід підібрати адекватний економетричний апарат обробки відповідної інформації. Результати емпіричних досліджень дають змогу стверджувати, що найефективнішою для досягнення цілей є методологія дискримінантного аналізу, яка ґрунтується на емпірично-індуктивному способі дослідження та широкому застосуванні елементів економетричного моделювання. Фінансистам усього світу відомі модель Альтмана (1968 р., США), система аналізу Вайбеля (1973 р., Швейцарія), модель Беєрмана (1976 р., Німеччина) та модель Краузе (1993 р., Німеччина), системи показників Бівера (1966 р., США), методика оцінювання кредитних ризиків Дойче Бундесбанку (1999, 2003, 2008 pp., Deutsche Bundesbank). В основі цих методик та моделей покладено дискримінантний аналіз.

Головне завдання багатофакторного дискримінантного аналізу в контексті оцінювання кредитних ризиків полягає у побудові дискримінантної моделі, за допомогою якої з високим рівнем імовірності можна здійснювати класифікацію підприємств за рівнем їх кредитоспроможності. Базовий алгоритм багатофакторної дискримінантної моделі для розрахунку інтегрального показника фінансового стану позичальника є таким:

$$Z = a_1K_1 + a_2K_2 + a_3K_3 + a_4K_4 + a_5K_5 + a_nK_n - a_0,$$

де Z – базовий інтегральний показник фінансового стану боржника – юридичної особи;

$K_1, K_2 \dots K_n$ – фінансові коефіцієнти, що розраховуються на базі фінансової звітності боржника;

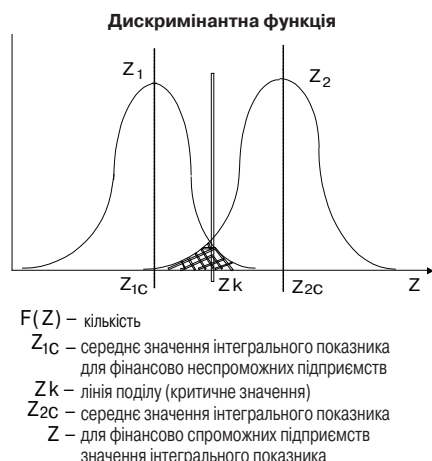
$a_1, a_2, \dots, a_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб; значення вагового параметра не є тождешним питомій вазі відповідного фінансового коефіцієнта у структурі інтегрального показника;

a_0 – вільний член дискримінантної моделі.

Слід підкреслити, що параметри дискримінантної функції та значення вільного члена визначаються емпіричним шляхом. Призначення вільного члена полягає у приведенні критичного значення інтегрального по-

казника (лінії поділу) до задалегідь визначеної величини, зокрема до нуля чи до одиниці. Без цього показника умовна лінія поділу між “здебільшого” кредитоспроможними та “здебільшого” проблемними позичальниками набувала би будь-якого значення, що ускладнило б уніфікацію аналізу позичальників у розрізі різних видів діяльності. Дискримінантну функцію відображено на графіку.

Розрахунок параметрів моделі здійс-

снюється за умови дотримання дискримінантного критерію (λ), який полягає в тому, що розмах варіації значень показників у межах однієї групи елементів має бути мінімальним, а міжгрупова варіація показників — максимальною:

$\lambda(a) = Q_{Sb}(a) / Q_{Sw}(a) \rightarrow \max$,
 де $Q_{Sb}(a)$ — міжгрупова варіація залежної змінної (Sum of Squares between groups);

$Q_{Sw}(a)$ — внутрішньогрупова варіація залежної змінної (Sum of Squares within groups).

Багатофакторний дискримінантний аналіз як метод оцінювання кредитних ризиків включає дві фази:

1) фаза розробки — побудова моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану та формулювання “ключа” інтерпретації;

2) фаза класифікації — розрахунок інтегрального показника для певного підприємства, що є об’єктом фінансової діагностики.

Фаза розробки моделі складається з певної послідовності кроків.

Крок 1. Підбір первинного каталогу незалежних змінних (індикаторів кредитоспроможності) з використанням експертних методів аналізу.

Крок 2. Формування двох (або трьох) сукупностей (груп) підприємств:

а) фінансово стійкі (повернення кредитів та розрахунки здійснюються відповідно до умов договорів);

б) фінансово нестійкі підприємства (проблемні позичальники).

Крок 3. Економетричні розрахунки: побудова матриць незалежних змінних, дисперсійно-коваріаційних матриць тощо.

Крок 4. Перевірка значущості різниці між середніми значеннями показників у проблемних і стійких позичальників. Чим більший F-критерій, тим точніше розмежування між проблемними та стійкими позичальниками. Експертна оцінка фінансових показників за допомогою критерію Лямбда Вілкса така: чим більше значення критерію, тим менший рівень спроможності показника до розмежування груп позичальників.

Крок 5. Знаходження параметрів (вагових значень показників) дискримінантної моделі.

Крок 6. Оцінка впливу окремих індикаторів на інтегральний показник.

Крок 7. Селекція фінансових індикаторів: у моделі залишаються параметри з найвищим рівнем впливу на інтегральний показник.

Крок 8. Розробка “ключа” інтерпретації до дискримінантних моделей.

Крок 9. Оцінка якості дискримінантних моделей.

Запровадження у вітчизняну практику оцінювання кредитних ризиків методології дискримінантного аналізу дало б змогу стандартизувати процес класифікації позичальників за рівнем кредитного ризику, забезпечило б належний рівень об’єктивності оцінок та полегшило б процес контролю за правдивістю оцінки кредитних ризиків.

Центральна проблема розробки рейтингових моделей, у тому числі на основі дискримінантного аналізу, пов’язана з необхідністю накопичення значного обсягу первинної інформації для здійснення аналітичних процедур. У деяких банків немає достатніх баз даних позичальників для розробки ефективних рейтингових систем з використанням цього методу. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є формування централізованої бази даних позичальників. Таку базу можна було б сформувати на рівні Національного банку України. У Російській Федерації, наприклад, аналіз та моніторинг підприємств здійснюється згідно з Положенням “Про проведення моніторингу підприємств Банком Росії” [4]. Моніторинг здійснюється спеціальним підрозділом економічного аналізу та моніторингу підприємств. Подібний порядок запроваджено Дойче Бундесбанком та центральними банками дея-

ких інших країн.

Результати обробки фінансової інформації щодо позичальників можна використовувати не лише з метою розробки моделей інтегрального оцінювання підприємств, а й для підвищення дієвості грошово-кредитної політики НБУ. Запровадження уніфікованих моделей оцінювання кредитоспроможності, що ґрунтуються на методі дискримінантного аналізу, дало б змогу вирішити цілий ряд проблем, пов’язаних із об’єктивністю оцінювання, маніпулюванням даними та інспектуванням банків.

ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКА РИЗИКУ КРЕДИТУ З ВИКОРИСТАННЯМ НОВИХ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ

Для забезпечення точності оцінок та належного рівня диференціації кредитних ризиків доцільно запровадити дискримінантні моделі для позичальників різних видів діяльності у розрізі суб’єктів малого підприємництва, середніх (великих) підприємств. Для охоплення суб’єктів господарювання всіх видів економічної діяльності згідно з Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД) та забезпечення достатньої гомогенності груп позичальників виправдано була б розробка дискримінантних моделей для 8–10 груп видів економічної діяльності.

Для забезпечення повного та всебічного оцінювання кредитних ризиків необхідно враховувати результати інтегрального аналізу фінансового стану позичальників за методологією дискримінантного аналізу, їх спроможність обслуговувати зобов’язання, інформацію щодо якісних критеріїв кредитоспроможності (якість менеджменту, бізнес-плани, ситуація на ринках продукції тощо), стан обслуговування боргу та інші чинники, порядок визначення яких має наводитися у внутрішніх положеннях банків.

Оцінювання спроможності позичальника обслуговувати отримані кредити за рахунок внутрішніх фінансових джерел здійснюється на основі розрахунку коефіцієнта покриття боргу як співвідношення суми чистого руху коштів від операційної та інвестиційної діяльності (без урахування сум нарахованих та сплачених відсотків) до вимог з обслуговування боргу на відповідний період. Для цього слід проаналізувати прогнозні показники балансу, прибутків та збитків,

руху грошових коштів, а також графіки (календарі) обслуговування і погашення боргу впродовж строку обслуговування кредиту. Коефіцієнт покриття боргу вважається достатнім, якщо його значення є більшим за “1”. У цьому разі чистих грошових потоків із внутрішніх джерел вистачить саме для виконання боргових зобов’язань. Водночас для забезпечення нормальної фінансово-господарської діяльності позичальника рекомендований коефіцієнт покриття боргу має бути на рівні “1.3” та вище.

Послідовність оцінки ризику кредитної заборгованості на основі запропонованої методології відображено на схемі.

У систематизованому форматі запропонований підхід включає низку послідовних кроків для визначення показника ризику кредитної заборгованості.

Крок 1. Вибір моделі інтегральної оцінки фінансового стану позичальника:

а) з’ясування категорії підприємств, до якої належить позичальник: суб’єкт малого підприємництва чи середнє (велике) підприємство;

б) з’ясування виду економічної діяльності позичальника за КВЕД.

Крок 2. Розрахунок фінансових коефіцієнтів, які передбачені моделлю, та визначення інтегрального показника фінансового стану позичальника.

Крок 3. Розрахунок коефіцієнта покриття боргу, на основі якого визначається спроможність позичальника обслуговувати отримані кредити.

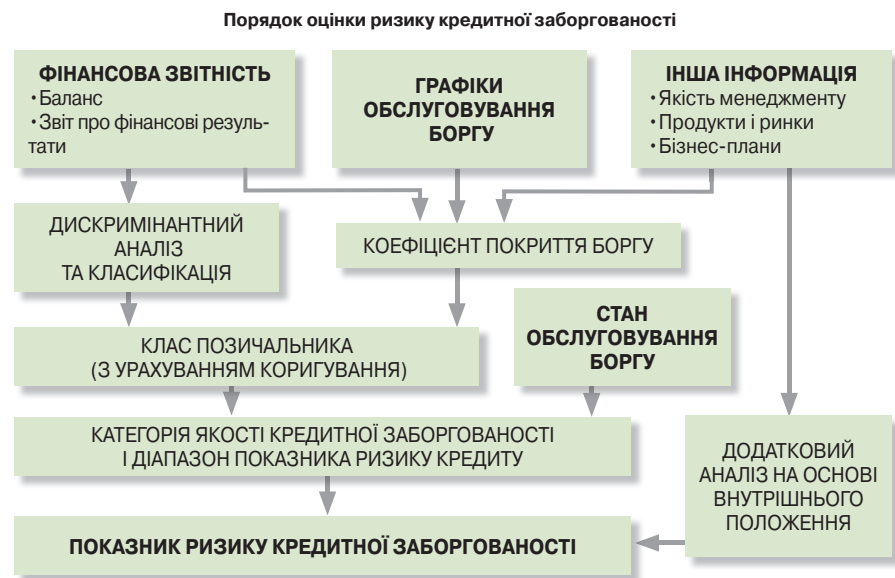
Крок 4. Визначення класу боржника відповідно до рівня його фінансового стану та спроможності обслуговувати борг.

Крок 5. Присвоєння категорії якості кредитної заборгованості відповідно до класу позичальника та стану обслуговування боргу.

Крок 6. Додатковий аналіз відповідно до внутрішнього положення.

Крок 7. Визначення показника ризику кредиту в межах встановленого для відповідної категорії якості діапазону.

Розглянемо детальніше визначені класи боржника. “Клас дебітора” означає категорію ризику рейтингової шкали дебітора у межах рейтингової системи, за якою дебітори призначаються на основі визначеного та чіткого комплексу рейтингових критеріїв, за якими отримуються оцінки PD. Згідно з рекомендаціями Базеля II та Директиви 2006/48/ЄС при побудові рейтингових

систем рекомендується виокремлювати щонайменше сім рейтингових класів для кредитоспроможних позичальників і один рейтинговий клас для неспроможних (позичальників, які характеризуються станом дефолту).

У процесі оцінювання кредитних ризиків із використанням рейтингів слід враховувати таку закономірність: чим більше рейтингових класів передбачено рейтинговою системою, тим вищий рівень гомогенності позичальників у межах одного рейтингового класу і точність оцінок. Згідно з п. 403 Базеля II розподіл кредитів за класами ризику має бути обґрунтованим. Не слід допускати надмірної концентрації кредитів у рамках одного класу як із позиції рейтингу позичальника, так і з позиції рейтингу кредитів [5, с. 403–404]. Враховуючи зазначені рекомендації, а також результати емпіричних досліджень щодо розподілу позичальників за окремими класами, вважаємо за можливе виокремлення дев’яти рейтингових класів (див. таблицю).

Запропонований підхід передбачає, що залежно від значення інтегрального показника фінансового стану, коефіцієнта покриття боргу та стану обслуговування боргу позичальнику присвоюється певна категорія якості за кредитом, якій відповідає діапазон показника ризику кредитної заборгованості. Певний рівень показника встановлюється банком самостійно за результатами додаткового аналізу якісних критеріїв відповідно до внутрішнього положення з оцінки кредитних ризиків. У цьому документі банки мають враховувати:

- ринки збуту продукції та вплив факторів виробництва;
- додаткові галузеві ризики суб’єкта господарювання;
- якість систем контролінгу та корпоративного управління;
- висновки аудиторів щодо достовірності звітності боржника (за наявності);
- рейтинги боржника, встановлені міжнародними рейтинговими агентствами;
- динаміку інтегрального показника фінансового стану щонайменше за три останні роки;
- показники консолідованої звітності;
- іншу об’єктивну інформацію щодо подій та обставин, які можуть вплинути на своєчасність і повноту погашення боргу.

У внутрішніх положеннях необхідно також визначити порядок переведення якісних показників у їх кількісні еквіваленти і кількісну диференціацію показника ризику кредиту у межах встановлених у таблиці діапазонів. Відповідальними за розробку та вдосконалення системи внутрішнього рейтингування у банках мають бути під-

Рейтингові класи відповідно до рівня коефіцієнта ймовірності дефолту	
Клас боржника	Коефіцієнт ймовірності дефолту
Клас 1	0.01 – 0.02
Клас 2	0.03 – 0.06
Клас 3	0.07 – 0.10
Клас 4	0.11 – 0.20
Клас 5	0.21 – 0.35
Клас 6	0.36 – 0.50
Клас 7	0.51 – 0.75
Клас 8	0.76 – 0.99
Клас 9	1.0

розділи “Контролю кредитних ризиків”. Вимога щодо створення у структурі банків відповідних підрозділів є у статті 84 (2с) Директиви 2006/48/ЄС [3]. Ця стаття передбачає також обов’язкове формування банку даних, необхідних для постійного вдосконалення системи рейтингування, а також документування інформації на основі якої формується рейтингова система та оцінюється її якість. З метою вдосконалення системи внутрішнього рейтингування банк має документувати кількість проблемних кредитів (дефолтів) за окремими рейтинговими класами у розрізі окремих звітних періодів.

Реалізація окреслених пропозицій щодо вдосконалення оцінки кредитоспроможності юридичних осіб — позичальників **уможливить присвоєння однакового класу позичальникам з однаковими показниками звітності незалежно від банку та регіону його розташування**. Такий підхід дає змогу враховувати актуальні зміни й тенденції у параметрах фінансового стану позичальників, зокрема, через щорічну актуалізацію моделей інтегрального оцінювання.

ВИСНОВКИ

Обґрунтований методичний підхід до визначення кредитних ризиків включає в себе інтегральну оцінку фінансового стану позичальника на

основі дискримінантного аналізу, інтегрування в систему класифікації позичальників інформації щодо прогнозних показників фінансового стану та руху грошових коштів шляхом розрахунку показника покриття боргу, врахування фактичного стану обслуговування боргу позичальниками, а також результати аналізу якісних критеріїв кредитоспроможності та специфічних ризиків позичальників. Методичний підхід передбачає регламентацію лише порядку присвоєння класу боржника та категорії якості за кредитом. Показник ризику кредиту банки встановлюють самостійно на основі внутрішніх положень у межах встановленого для відповідних категорій діапазону. Зазначені діапазони є вельми широкими, що означає високий рівень самостійності банків при розрахунку показника ризику кредитної заборгованості. Запровадження пропонованого методичного підходу створює умови для внутрішнього об’єктивного рейтингування позичальників банками. Однак, це не означає повний перехід на вимоги європейського законодавства та Базеля II, а є лише одним із кроків у цьому напрямі, який зорієнтований на підвищення об’єктивності визначення показника вірогідності дефолту (Probability of Default, PD). Для повного використання методу розрахунку кредитних ризиків на основі внутрішнього

рейтингу необхідно розробити порядок розрахунку та інтеграції до системи розрахунку резервів та величини власного капіталу банків показників питомої ваги збитків у разі дефолту (Loss Given Default, LGD), очікуваної частки повернення коштів після можливого дефолту позичальника (Recovery Rate, RR), очікуваних кредитних зобов’язань позичальника на момент дефолту (Exposure at Default, EAD).

Література

1. *Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” від 06.07.2000 р. № 279.*
2. *Deutsche Bundesbank. Validierungsansätze für interne Rating-Systeme // Monatsbericht, № 9, 2003. — S. 61 — 74.*
3. *Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу “Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ” від 14.06. 2006 р.*
4. *Положение о проведении мониторинга предприятий Банком России от 19 марта 2002 г. № 186-П // http://law7.ru/legal2/se10/pravo10610/index.htm.*
5. *Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, 2004 // http://bis.org/publ/bcbs107.htm.*

Інформація з першоджерел

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків¹, внесені у листопаді – грудні 2011 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії ² про надання сертифіката	Серія та номер сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Застосування заходів впливу
1	Литвинчук Володимир Іванович	07.12.2011 р. № 374	Серія В № 00213 (ліквідація)	07.12.2016 р.	
2	Ліпкевич Тетяна Василівна	07.12.2011 р. № 375	Серія В № 00215 (ліквідація)	07.12.2016 р.	
3	Власенко Дмитро Вікторович	07.12.2011 р. № 376	Серія В № 00216 (ліквідація)	07.12.2016 р.	
4	Федорченко Андрій Володимирович	07.12.2011 р. № 377	Серія В № 00217 (ліквідація)	07.12.2016 р.	

¹ “Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків” у повному обсязі за станом на 01.01.2011 р. опубліковано у № 2 (2011 р.) “Вісника НБУ” на стор. 62–70.

² Кваліфікаційна комісія Національного банку України з питань сертифікації тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банків.

Перелік осіб, яким продовжено термін чинності сертифіката на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків

За станом на 20.12.2011 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії про надання сертифіката	Номер та серія сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Дата і підстава припинення чинності сертифіката
1	Хороленко Наталія Миколаївна	07.12.2011 р. № 378	Серія В № 00001 (ліквідація); серія А № 00001 (тимчасова адміністрація)	Продовжено до 25.12.2016 р. (рішення № 378 від 07.12.2011 р.)	

Підготовлено управлінням припинення діяльності банків Генерального департаменту банківського нагляду Національного банку України.

Світлана Міщенко

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Університету банківської справи
Національного банку України

Економіко-статистичний аналіз факторів монетизації економіки

Рівень монетизації, або коефіцієнт насиченості грошима економіки України у сучасних умовах господарювання має бути оптимальним для забезпечення усіх економічних суб'єктів країни необхідним обсягом грошових коштів, водночас не чинити інфляційний тиск. Важливе значення має вивчення чинників, що визначають динаміку монетизації економіки та формують її рівень. У даній статті автором запропоновано та апробовано на фактичному матеріалі нові економіко-статистичні моделі для аналізу основних чинників динаміки рівня монетизації економіки.

Формування та розвиток грошового ринку тісно пов'язані з процесами монетизації економіки, які здійснюються завдяки функціонуванню банківської системи. На думку більшості вчених, “монетизація економіки – найважливіша об'єктивна характеристика економічної системи, що відображає її насиченість ліквідними активами, здатними виконувати такі функції, як засіб обігу та платежу та визнаними як гроші” [1, 5]. У науковій літературі зустрічаються й інші підходи, що характеризують монетизацію як достатність випуску грошей для обігу товарів [2, с. 167], процес насичення економіки грошима, необхідними для здійснення платежів і розрахунків [4], рівень забезпечення національного господарства грошовими коштами [3].

Виходячи з визначення суті монетизації, розрізняємо й підходи до обчислення її рівня, який часто називають коефіцієнтом монетизації. Загалом рівень монетизації кількісно визначають як відношення грошової маси до обсягу ВВП. Іноді цей показник конкретизують і визначають або як відношення середньорічної грошової маси в національній валюті (M2) до номінального ВВП, або як відношення середньорічного обсягу

широкої грошової маси (M3) до номінального ВВП [1].

У кожній країні процес монетизації має свої особливості, зумовлені специфікою національної грошової системи та характером економіки. Тому важливе практичне значення має вивчення чинників, що визначають динаміку монетизації економіки та формують її рівень. Рівень монетизації української економіки у 2010 р. становив 54.62% і підвищився порівняно з 2005 р. на 10.66 п. п. Максимальне значення цього показника було в 2007 р. – 54.97% [6].

З метою виявлення чинників та аналізу їх впливу на динаміку рівня монетизації економіки пропонується така економіко-статистична модель:

$$M3/ВВП = M3/K \times K/D \times D/ВВП, \quad (1)$$

де *ВВП* – валовий внутрішній продукт; *M3* – грошовий агрегат M3; *K* – сума наданих в економіку кредитів; *D* – сума залучених банками депозитів.

Показник, що характеризує відношення грошового агрегату M3 до суми виданих банками кредитів, може свідчити про ефективність використання грошової маси для цілей розвитку економіки. Проведене дослідження свідчить, що в аналізованому періоді коефіцієнт, який відо-

бражає відношення грошового агрегату M3 до суми виданих кредитів, знизився з 1.3698 до 0.8415, що було зумовлено зниженням темпів кредитування економіки у зв'язку з фінансовою кризою. Так, у 2009 р. порівняно з 2008 р. загальний обсяг виданих кредитів скоротився на 2.86%.

Відношення виданих кредитів до залучених депозитів характеризує рівень збалансованості ресурсної бази банків, ступінь їх забезпеченості внутрішніми джерелами та відображає інтенсивність кредитування. Якщо значення цього коефіцієнта більше за одиницю, то це означає, що банки залучали ресурси із зовнішніх джерел, переважно з-за кордону. Впродовж 2005–2010 рр. цей показник збільшився з 1.1264 до 1.8162, а максимуму досяг у 2009 р. – 2.2774, тобто сума зовнішніх джерел фінансування перевищила суму внутрішніх ресурсів.

Відношення обсягу залучених банками депозитів до ВВП відображає схильність суб'єктів господарювання до заощаджень, рівень наявності власних ресурсів, активність роботи банків на внутрішньому ринку, а також може характеризувати певний рівень прибутковості в національній економіці та довіри до банківської системи. Упродовж 2005–2010 рр. цей показник збіль-

Таблиця 1. Розрахунок впливу окремих чинників на рівень монетизації економіки України в 2005–2010 рр.

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
ВВП, млрд. грн.	441.5	544.2	720.7	948.1	913.3	1094.6
Грошовий агрегат М3, млрд. грн.	194.1	261.1	396.2	515.7	487.3	597.9
Загальна сума наданих кредитів, млрд. грн.	141.7	242.5	420.9	724.2	703.5	710.5
Загальна сума залучених депозитів, млрд. грн.	125.8	174.5	262.8	336.0	308.9	391.2
Рівень монетизації, %	43.964	47.979	54.974	54.393	53.356	54.623
Приріст рівня монетизації порівняно з попереднім роком, п. п. усього, в т.ч. за рахунок чинників:	–	4.015	6.995	–0.581	–1.037	1.267
МЗ/К	–	–9.407	–6.033	–13.387	–1.483	11.465
К/Д	–	8.078	6.396	14.379	2.997	–13.127
Д/ВВП	–	5.344	6.632	–1.573	–2.551	2.929

Джерело: розраховано автором на основі [6].

шився з 0.2849 до 0.3574, а його максимальне значення зафіксовано в передкризовому 2007 р. – 0.3646.

При цьому слід зазначити, що протягом досліджуваного періоду для всіх показників була характерною значна волатильність, що ускладнює проведення факторного аналізу.

Проведений на основі використання формули (1) аналіз факторів зміни рівня монетизації економіки дав змогу отримати такі результати. Вплив коефіцієнта, що відображає відношення грошової маси МЗ до суми виданих кредитів, на показник рівня монетизації економіки протягом 2005–2009 рр. був негативним, і лише в 2010 р. основна частина його приросту була забезпечена саме за рахунок даного чинника. На наш погляд, це зумовлено, передусім, значними обсягами рефінансування, на-

даного банкам Національним банком України в 2008–2009 рр., а також збільшенням грошової маси в 2010 р. порівняно з 2009 р. на 22.7%, тоді як у 2009 р. порівняно з 2008 р. вона скоротилася на 8.4%.

Вплив на рівень монетизації співвідношення виданих кредитів до залучених депозитів був протилежним. Протягом 2005–2009 рр. цей показник забезпечував найбільшу частку загального приросту рівня монетизації, а в 2010 р. – основне його зниження. Така ситуація, на нашу думку, зумовлена різким зменшенням коефіцієнта співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів у 2010 р. порівняно з 2009 р. з 2.2774 до 1.8162 через скорочення зовнішніх джерел фінансування.

Неоднозначним також був вплив на рівень монетизації відношення де-

позитів до ВВП. У 2005–2007 рр. і в 2010 р. цей вплив був позитивним, а в 2008–2009 рр. – негативним, що зумовлено вилученням значних сум депозитів з банків і скороченням їх ресурсної бази, а також скороченням обсягу номінального ВВП. У 2009 р. порівняно з 2008 р. обсяги банківських депозитів скоротилися на 8.1%, а обсяг ВВП – на 3.7% (див. таблицю 1).

Перевага використання запропонованої економіко-статистичної моделі для факторного аналізу динаміки рівня монетизації полягає в можливості дати кількісну оцінку впливу окремих чинників на загальний показник на будь-якому часовому інтервалі.

З метою підтвердження отриманих результатів було проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу відібраних чинників на рівень монетизації економіки. В результаті розрахунків одержано таке рівняння регресії, що більш точно відображає загальну тенденцію:

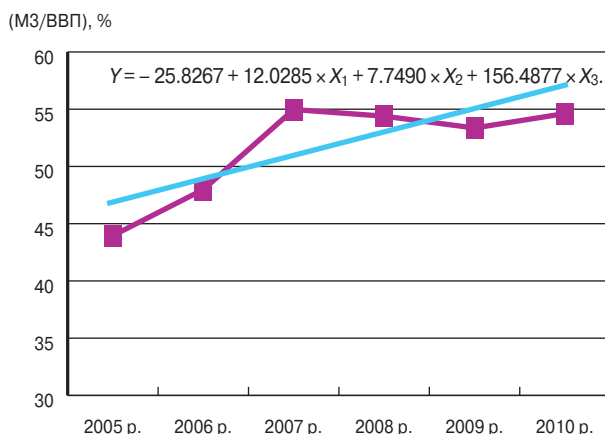
$$Y = -25.8267 + 12.0285 \times X_1 + 7.7490 \times X_2 + 156.4877 \times X_3, \quad (2)$$

де Y – рівень монетизації економіки, %; X_1 – відношення грошового агрегату МЗ до суми виданих банками кредитів; X_2 – відношення виданих кредитів до залучених депозитів; X_3 – відношення залучених банками депозитів до ВВП.

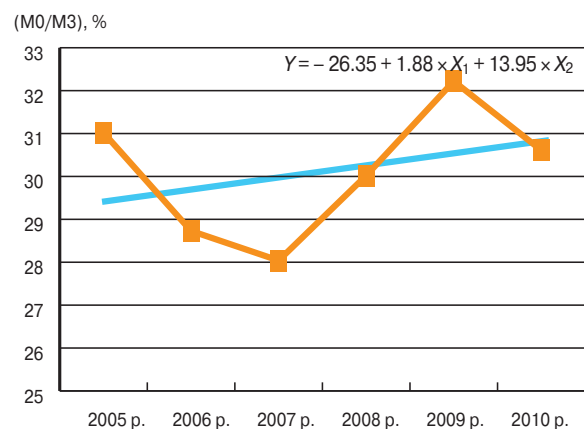
Інтерпретуючи одержане рівняння (2), можна припустити, що кількісна зміна факторів X_1 , X_2 і X_3 на 0.1 сприятиме зміні результативного показника – рівня монетизації, відповідно, на 1.20, 0.77 і 15.65%.

Аналіз одержаного рівняння регресії (2) свідчить про позитивну тенденцію впливу відібраних чинників на результативний показник Y , а також

Графік 1. Фактичні та вирівняні на основі рівняння регресії значення рівня монетизації економіки України в 2005–2010 рр.

Графік 2. Фактичні та вирівняні на основі рівняння регресії значення питомої ваги грошового агрегату М0 у загальній грошовій масі МЗ в 2005–2010 рр.

Таблиця 2. Розрахунок впливу окремих чинників на зміну питомої ваги готівки в грошовому агрегаті М3 в Україні в 2005–2010 рр.

Показники	Роки	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
ВВП, млрд. грн.		441.5	544.2	720.7	948.1	913.3	1094.6
Грошовий агрегат М3, млрд. грн.		194.1	261.1	396.2	515.7	487.3	597.9
Темп приросту М3 порівняно з попереднім роком, %		–	34.52	51.74	30.16	– 5.51	22.70
Грошовий агрегат М0, млрд. грн.		60.2	75.0	111.1	154.8	157.0	183.0
Темп приросту М0 порівняно з попереднім роком, %		–	24.58	48.13	39.33	1.42	16.56
Питома вага грошового агрегату М0 у грошовому агрегаті М3 (М0/М3) – усього, %		31.015	28.725	28.041	30.017	32.218	30.607
Зміна питомої ваги грошового агрегату М0 в М3 порівняно з попереднім роком, п. п., в т.ч. за рахунок чинників:		–	–2.290	–0.684	1.976	2.201	–1.611
М0/ВВП		–	0.333	3.405	1.659	1.587	–0.884
ВВП/М3		–	–2.623	–4.089	0.317	0.614	–0.727

Джерело: розраховано автором на основі [6].

про те, що домінуючим у рівнянні є вплив чинника X_3 . Високий рівень взаємозв'язків підтверджує коефіцієнт детермінації, значення якого дорівнює 0.995. Перевірка рівняння на достовірність показала, що автокореляція в залишках відсутня, значення тесту Дарбіна–Уотсона дорівнює 2.02, а F -статистики – 150.15. Водночас варто зазначити, що аналіз на основі рівняння регресії дає змогу одержати згладжені дані й чіткіше виразити загальну тенденцію (див. графік 1), тоді як використання економіко-статистичної моделі дає можливість точніше оцінити вплив кожного чинника в конкретному періоді з урахуванням його як позитивного, так і негативного впливу на результативний показник.

З метою визначення чинників, що впливають на зміну показника питомої ваги грошового агрегату М0 в загальній грошовій масі М3, пропонується така економіко-статистична модель:

$$M0/M3 = M0/VBP \times VBP/M3, \quad (3)$$

де VBP – валовий внутрішній продукт; $M0$ – грошовий агрегат М0; $M3$ – грошовий агрегат М3.

Показник, що характеризує відношення грошового агрегату М0 до ВВП, відображає рівень монетизації економіки готівкою. Відношення ВВП до грошового агрегату М3 характеризує швидкість обігу всієї грошової маси і є показником, обернено пропорційним до рівня монетизації економіки.

У 2010 р. порівняно з 2005 р. питома вага агрегату М0 у грошовому агрегаті М3 скоротилася з 31.015% до 30.607%, тобто на 0.408 п. п. Проте упродовж

досліджуваного періоду цей показник суттєво коливався – від 28.041% у 2007 р. до 32.218% у 2009 р.

Одержані в результаті розрахунків відповідно до запропонованої економіко-статистичної моделі (3) дані свідчать, що в 2008 р. приріст питомої ваги грошового агрегату М0 в М3 на 84.0% був забезпечений внаслідок збільшення відношення готівки до ВВП (з 15.42% до 16.33%) і на 16.0% – за рахунок уповільнення швидкості обігу грошової маси. В 2009 р. співвідношення цих чинників становило, відповідно, 72.1% і 27.9%. Проте, вже в 2010 р. в умовах посткризового відновлення банківської системи відбулося зниження питомої ваги М0 у структурі широких грошей до 30.607%, що на 54.9% було забезпечено за рахунок першого чинника і на 45.1% – за рахунок другого (див. таблицю 2).

Для перевірки результатів розрахунків, одержаних за формулою (3), було проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу відібраних чинників на динаміку питомої ваги грошового агрегату М0 у загальній грошовій масі М3. В результаті отримали таке рівняння регресії:

$$Y = -26.35 + 1.88 \times X_1 + 13.95 \times X_2, \quad (4)$$

де Y – питома вага грошового агрегату М0 у загальній грошовій масі М3, %; X_1 – відношення грошового агрегату М0 до ВВП (рівень монетизації економіки готівкою); X_2 – відношення ВВП до грошового агрегату М3.

Аналіз отриманих результатів свідчить про наявність позитивного зв'язку між результативним показником Y і чинниками, що формують

його динаміку, з переважанням впливу чинника X_2 , а також про високе значення коефіцієнта детермінації: $R^2 = 0.990$. Обидві змінні мають суттєвий вплив на показник Y . Значення t -статистики (51.690, 47.053) і F -статистики (1355.32) свідчить, що обидві змінні на 10-відсотковому довірчому інтервалі є статистично достовірними і можуть входити до складу моделі. Водночас значним виявився вплив автономної змінної, що свідчить про наявність впливу на результативний показник інших чинників. На основі рівняння (4) можна припустити, що зміна факторів X_1 і X_2 на 1 сприятиме зміні результативного показника – питомої ваги грошового агрегату М0 у загальній грошовій масі М3, відповідно, на 1.88 і 13.95%. І хоча при апроксимації результатів на основі рівняння (4) ми маємо загальну позитивну тенденцію (див. графік 2), проведення факторного аналізу на основі запропонованої економіко-статистичної моделі (3) дає змогу визначити детальні особливості впливу кожного чинника за роками.

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що запропоновані нові економіко-статистичні моделі можуть бути використані для аналізу основних чинників динаміки рівня монетизації економіки. Практична цінність цих моделей полягає в тому, що їх застосування дає змогу здійснити глибший аналіз тенденцій, чинників і умов функціонування грошового ринку, а також повніше відображає економічний зміст процесу монетизації економіки.

Література

1. Греков И.Е. О совершенствовании подходов к определению монетизации экономики и обоснование ее оптимального уровня // Финансы и кредит – 2007. – № 11. – С. 60 – 70.
2. Деньги. Кредит. Банки: учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. В.В.Иванова, Б.И.Соколова. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2009. – 848 с.
3. Кравцова Г.И. Деньги, кредит, банки. – Минск: БГЭУ, 2007. – 448 с.
4. Лопатников Л.И. Экономикоматематический словарь. – М.: Дело, 2003. – 520 с.
5. Мищенко С.В. Современные проблемы теории денег и денежного обращения. – К.: ЦНД НБУ, УБС, 2011. – 230 с.
6. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Дослідження/

Віктор Козюк

Доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри
економічної теорії
Тернопільського національного
економічного університету

Банківський канал монетарної трансмісії: аналіз з позиції глобальної макрофінансової стабільності

Розглядаючи теоретичні аспекти й аналізуючи різні підходи науковців до проблеми банківського каналу монетарної трансмісії, автор дослідження стверджує, що в умовах вірогідного зміщення у бік традиційного банківництва масштаб монетарних стимулів може бути завищений. Неврахування цього чинника призводить до того, що конкурентне стимулювання відновлення кредитування спричиняє виникнення глобальних макрофінансових ризиків, погіршуючи фінансову стабільність та провокуючи глобальну інфляцію.

Глобальна фінансова криза засвідчила необхідність перегляду усталених макроекономічних концепцій. Насамперед необхідно акцентувати нагальну потребу у розширенні базової макроекономічної моделі економіки шляхом включення до неї фінансового сектору та його інституційних характеристик, які часто не є нейтральними щодо впливу на перебіг макрофінансових процесів. Антикризові заходи та посткризове відновлення глобальної економіки дають підстави стверджувати, що дії, спрямовані на подолання нестабільності, призводять до зміни її форми і в цілому наражають глобальну економіку на нові ризики. Така ситуація є очевидною зважаючи на те, що традиційний монетарний інструментарій боротьби з кризами (зниження процентних ставок; розширення переліку активів, які можуть бути використані як застава в операціях із центральним банком; збільшення обсягів рефінансування та зростання активів балансів монетарних органів) задіяний у повному обсязі практично всіма провідними центробанками світу і багатьох країн з ринками, що розвиваються, включно з Україною. Проте він призвів не так до швидкої реанімації реально-го випуску продукції (ВВП), як до швидкого відновлення ринку активів і різкого підвищення ризику глобаль-

ної інфляційної дестабілізації через зростання цін на енергоносії та продукти харчування.

Незважаючи на те, що завдяки скоординованим та масштабним антикризовим заходам глибина економічного спаду у 2008–2009 рр. у глобальному масштабі виявилась меншою, ніж очікувалося, питання сумісності радикальних кроків щодо відновлення економічного зростання з глобальною макрофінансовою стабільністю залишається відкритим. Значною мірою це результат того, що період посиленої міжнародної антикризової координації у сфері макроекономічної та структурної політики минув, і провідні геоекономічні центри намагаються розв'язати свої економічні проблеми на національно-центричній основі. Такий підхід загрожує посиленню ризиків глобальної макрофінансової стабільності, особливо якщо взяти до уваги, що монетарні заходи більшості центральних банків країн світу за останній період свідчать про гонитву за активізацією банківського кредитування як передумови нарощування темпів економічного зростання, що також властиво і НБУ. Однак трансформація структурних детермінант поведінки банківського каналу монетарної трансмісії призводить до того, що політика конкурентного стимулювання кредитування має глобальні монетар-

ні екстерналії, що потенційно призводить до появи у глобальній економіці нових ризиків світової монетарної експансії та нестабільності. Враховуючи ці нові чинники, дослідження у даному напрямі є актуальним.

ТЕОРЕТИЧНІ ДИСКУСІЇ ДОВОКОЛА ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КАНАЛУ МОНЕТАРНОЇ ТРАНСМІСІЇ

Питання про важливість каналу банківського кредитування (banking channel або lending channel) у структурі трансмісійного механізму монетарної політики виникло практично синхронно з переходом від кількісного підходу таргетування грошових агрегатів до таргетування інфляції, яке передбачає встановлення процентних ставок на основі прогнозу змін в очікуваній поведінці споживчих цін, що, природно, не передбачає моніторингу ширшого набору макрофінансових змінних. На думку О.Іззінга, це породжує ряд міжчасових дисбалансів у фінансовому секторі [1]. Пошук “немонетарних” (процентні ставки, валютний курс) складових трансмісійного механізму пов'язується із Ф.Модільяні (ефект добробуту і статей балансу) та Дж.Тобіном – к'ю Тобіна (Tobin's q). У 1990-х роках ця наукова течія розвинулася в окремий напрям – нову інституціональну теорію фінансів [2]. В її рамках підходи Дж.Сті-

гліца [3] та концепція фінансового акселератора Б.Бернанке, М.Джетлера та С.Гілчріста [4, 5, 6] чітко вказують на те, що процентний канал недостатньо пояснює зв'язки між монетарними змінними та поведінкою реальної економіки, оскільки фінансові інституції враховують сегментацію ринку, оцінюють вірогідність дефолтів, раціонують кредит і враховують коливання вартості активів, визначаючи ступінь доступності кредиту (оцінка застави). Формальна наявність банківського каналу монетарної трансмісії оцінюється відповідно до того, наскільки різниця між банківськими позичковими ставками і безризиковою ставкою змінюється більше, ніж на одиницю при зміні рівня безризикової ставки [7]. Також в економічній літературі триває дискусія про структуру банківського каналу. Беручи до уваги, що традиційна інтерпретація процесу зміни обсягу кредитів залежно від зміни процентної ставки центробанку внаслідок зміни величини пасивів, що підлягають резервуванню, не відповідає зрушенням у сфері фінансово-банківського сектору. Останнє засвідчує, що банківський канал монетарної трансмісії є складнішим феноменом, тобто зміни в обсягах кредитів зумовлюються як регуляторними вимогами щодо банківського капіталу, так і низкою ринкових факторів, зокрема коливаннями вартості активів, ринковими умовами запозичень, ставленням до ризику тощо [8].

Дискусію про канал банківських кредитів продовжують Т.Баюмі та Р.Даріус у контексті виявлення каузальності зв'язків між вартістю активів та динамікою кредитів, а також тим, наскільки фінансові (на відміну від монетарних) умови є засобом передбачення поведінки вартості активів та коливань реального випуску. Їхні висновки є протилежними щодо моделі фінансового акселератора; зміна кредитних умов визначає майбутню поведінку вартості активів набагато чіткіше, ніж зміна фінансових умов — кредитну пропозицію [9]. У цьому ж контексті науковці доводять, що глобальна ліквідність хоч і справляє потужний вплив на вартість активів, зокрема на нерухомість, проте вагомість внутрішніх факторів може бути більшою [10], що, наприклад, підтверджують дані аналізу факторів цін на нерухомість у зоні євро [11].

Зважаючи на це, можемо зробити висновок про те, що банківський канал не так залежить від ринкових

умов, як від того, наскільки банки-позикодавці оцінюють перспективи повернення кредитів з точки зору впливу фінансових та реальних умов на платоспроможність позичальника. Однак така позиція не враховує, що каузальність між кредитними умовами та вартістю активів і, відповідно, реальним випуском може бути імпульсною, а згодом трансформуватися, внаслідок чого кредитні умови та вартість активів взаємопідсилюють один одного. Аналогічно, як свідчить докризовий період і подальші процеси трансформації фінансового сектору, функціонування банківського каналу не може розглядатися ізольовано від ряду структурних зрушень, зокрема:

- розвиток інструментів трансферу ризиків може мати реальні макроекономічні наслідки, оскільки впливає на визначення умов запозичень і, відповідно, доступність кредиту [12];

- тривале підтримання низьких короткострокових ставок заохочує до послаблення кредитних вимог, отже, детермінує кредитну експансію, а самі кредитні вимоги як складова банківського каналу повинні розглядатися в контексті поточної монетарної політики [13];

- структура пасивів у глобальному банківському бізнесі розуче контрастує з тією, яку описує традиційна апологетика банківського каналу разом із моделлю фінансового акселератора. В цьому випадку мається на увазі, що в основі банківських пасивів перебувають зовнішні запозичення. Це істотно змінює структуру зв'язків між кредитними умовами, обсягами кредитної пропозиції на локальних ринках і макроекономічними умовами глобального рівня. Саме внаслідок зміни структури банківських пасивів потребує перегляду концепція ліквідності, оскільки вона вже визначається не стільки як зміна грошових агрегатів, що будуються на основі функціональних форм депозитів, скільки як зміна в базових обсягах банківських запозичень [14, 15].

Синергійний, на противагу каузальному, взаємозв'язок між ліквідністю, ринковими умовами та змінами кредитної пропозиції може дати кращі пояснення глобальних зовнішніх ефектів монетарної експансії. Окремий випадок більшої зумовленості вартості нерухомості локальними умовами не заперечує вагомості глобальних макроекономічних факторів, включно із коливаннями глобальної ліквідності. Він під-

креслює локальний характер ринку нерухомості, а не фінансової діяльності. Аналогічно це стосується сегментації кредитної діяльності в розрізі величини позичальників, на важливості чого для пояснення коливань у кредитній пропозиції і пов'язаного з нею реального випуску продукції наголошують представники нової інституціональної теорії фінансів [2].

Головний акцент на тому, що реанімація кредитної пропозиції задля стимулювання реального випуску, орієнтування монетарних акцій на відновлення фондової активності, збереження низьких процентних ставок у сучасних дослідженнях банківського каналу монетарної трансмісії призводить до неврахування негативних міжчасових макроекономічних наслідків монетарної експансії на глобальному рівні. Втім, поглиблений аналіз взаємозв'язків між трансформацією банківського сектору та характерними рисами функціонування кредитного каналу є необхідним, оскільки це дає змогу встановити логіку поведінки центральних банків і на основі цього визначити, як їхні досить раціональні мотивації, підкріплені теоретичними висновками, можуть призводити до реплікації глобальної макроекономічної нестабільності, що відтворюється внаслідок конфлікту пріоритетів щодо підтримання фінансової стабільності та жорсткішою реакцією на коливання цін на первинні ресурси, як це показано у [16]. Тобто метою нашого дослідження є виявлення суперечливих процесів у сфері функціонування банківського каналу монетарної трансмісії, внаслідок яких політика швидкого відновлення обсягу кредитування та вартості активів на основі збільшення грошової пропозиції стимулює глобальну макроекономічну нестабільність.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СТРУКТУРИ БАНКІВСЬКОГО КАНАЛУ В ЛОГІЦІ АНТИКРИЗОВИХ МОНЕТАРНИХ ЗАХОДІВ

Ключовими питаннями дискусій щодо шляхів відновлення фінансового сектору, зокрема банківського кредитування, є визнання того, що практично всі фінансові змінні (внутрішній кредит, спреди, обсяги запозичень, вартість активів

тощо) мають проциклічний характер. Тому розробка і впровадження антикризових заходів на принципах масштабних ін'єкцій ліквідності (кредитів рефінансування) зорієнтовані насамперед на швидке відновлення банківського кредитування. Водночас структурні зміни у банківському секторі потребують точної ідентифікації базової моделі взаємозв'язків між динамікою ліквідності, вартістю активів та динамікою кредиту, що відображали б їх специфіку в розрізі як типологічних рис фінансово-банківського сектору, так і в розрізі ділового циклу. Найважливішим у аналізі кредитного каналу як одного з ключових у посткризовому трансмісійному механізмі (при падінні ставок до нуля ефективність процентного каналу зменшується, згідно з теорією та практикою функціонування центробанків), є виявлення основних ознак трансформації банківського сектору. У таблиці 1 наведено найпринциповіші характеристики умовно традиційної (traditional banking) та ринкової (market-based banking) моделей банківської діяльності.

Як бачимо на основі даних таблиці 1, панування тієї чи іншої моделі діяльності банківського сектору призводить до того, що структура каналу банківських позик відрізняється. У випадку традиційної моделі ключовим фактором відновлення кредитування буде поліпшення очікувань щодо майбутніх доходів та ефективності інвестицій. Такі очікування, звичайно, можуть ґрунтуватися на деяких фінансових індикаторах. Наприклад, зниження рівня несприйняття ризику зменшуватиме спреди, особливо за інструментами із

середнім та низьким рейтингом. Це, у свою чергу, спричинятиме поживання на ринку активів, але в такому випадку воно не буде ключовим фактором активізації каналу банківських позик, хоча й спонукатиме до цього. За ринкової моделі зростання вартості активів розглядається як потужний фактор відновлення обсягів кредитів. Спільним для обох моделей є те, що ринкові очікування та позитивне сигналізування фінансових індикаторів про перспективні можливості у сфері інвестицій та споживання має синергічні наслідки як для поживання на ринку активів, так і нарощування кредитних вкладень.

Проте внаслідок своєї специфіки обидві моделі по-різному відреагують на зміни в грошовій пропозиції у кризових чи посткризових умовах. У першому випадку визначення умов кредитування на основі посиленого аналізу та моніторингу кредитоспроможності призводитиме до того, що обсяги кредиту будуть щільніше прив'язані до траєкторії ВВП. Кредитоспроможність визначатиметься на основі очікувань як позичальників, так і фінансових установ. Саме цими чинниками зумовлені масштабні ін'єкції ліквідності, асоційовані із контрциклічними заходами монетарних органів, але вони можуть не призводити до швидкого відновлення обсягів кредитування, зокрема тому, що посткризова макроситуація обмежуватиме коло потенційних ефективних вкладень незалежно від рівня процентної ставки. Зовнішнім проявом цього часто є різке випереджаюче зростання обсягів грошової бази порівняно зі зростанням широких грошових агрегатів та внутріш-

нього кредиту (характерний приклад – Японія, проте наприкінці 2008-го та у 2009 році в Україні спостерігалась аналогічна ситуація). Реакція на це ринку активів матиме певний лаговий характер. Спочатку антикризова експансія ліквідності відновлюватиме кредитний потенціал банків, далі падіння рівня несприйняття ризику поліпшуватиме ситуацію у сфері спредів та процентних ставок, що згодом призводитиме до поліпшення очікувань у майбутньому, яке супроводжуватиметься поступовим відновленням ринку активів.

За ринкової моделі ситуація відрізнятиметься, оскільки ринок активів безпосередньо є фактором встановлення лінії кредитних обмежень, а поточна ситуація на ринку визначає доступність кредитних ресурсів. У сукупності це призводитиме до того, що ринкова модель банківської діяльності потребуватиме масштабних ін'єкцій ліквідності задля того, щоб зниження ставок та падіння спредів (послаблення несприйняття ризику) компенсували потенційні втрати від обмеження доступу до інструментів трансферу кредитних ризиків, розширили можливості запозичувати й відновлювати кредит на основі оцінки платоспроможності позичальника, а не ефективності проекту (як у першому випадку). Таким чином відновлення ринку активів може досить швидко і гнучко реагувати на зміни в обсягах грошової пропозиції з боку центробанків не так з точки зору ефективності контрциклічних заходів та поліпшення ситуації у сфері реального випуску, як у результаті того, що доступні обсяги ліквідності заохочуватимуть переоцінку швидкості відновлення економіки, завдяки чому ринок активів відгукнеться зростанням. Відновлення спекуляцій на ринку активів також є природним, оскільки економічні агенти переноситимуть у теперішню вартість активів позитивні очікування майбутнього поживання внаслідок раціональної інтерпретації контрциклічних заходів.

Маємо підстави стверджувати, що інституціональні параметри визначення кредитоспроможності позичальників та джерела формування ресурсних фондів мають значення для встановлення того, наскільки обсяги кредиту будуть прив'язані до обсягів ВВП і, відповідно, наскільки переоцінка ролі відновлення ринку активів у процесі виходу кредитуван-

Таблиця 1. Порівняння традиційної та ринкової моделей банківської діяльності

Традиційна модель банківської діяльності	Ринкова модель банківської діяльності
Депозити як основне джерело пасивів	Основне джерело пасивів – фонди зобов'язань під активним управлінням. Прямий доступ до ринкових запозичень також є одним із основних джерел пасивів
Надання позик базується на використанні значного масиву інсайдерської інформації (information-intensive loans)	Надання позик ґрунтується на відносно полегшеній процедурі оцінки позичальників (easy-evaluate loans)
Можливості орієнтації на різні сегменти, зокрема позичальників із низьким кредитним рейтингом	Орієнтація на позичальників прайм-сегмента
Низький інтерес до інструментів трансферу кредитних ризиків	Активне використання інструментів трансферу кредитних ризиків
Чутливість до місцевих умов	Чутливість до глобальних умов
Ринок активів не має вагомого впливу на кредитну діяльність за рахунок використання інсайдерської інформації в процесі кредитування	Ринок активів має принципове значення з точки зору домінування ринкових запозичень у структурі пасивів та кредитування позичальників з позиції оцінки вартості їхніх активів
Кредитні обмеження мало зумовлені вартістю застави	Кредитні обмеження мають високу зумовленість вартістю застави
Високі операційні витрати	Мінімізація операційних витрат

Джерело: складено автором за інформацією [12, 13, 17].

ІНТЕНСИВНЕ ВІДНОВЛЕННЯ РИНКУ АКТИВІВ ПОРІВНЯНО З КРЕДИТНИМ РИНКОМ У СТРУКТУРІ МАКРОФІНАНСОВОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

ня зі стану занепаду призводитиме до надекспансії ліквідності. Від цього залежить сприйняття центральним банком структури банківського каналу. Зважаючи на те, яка з указаних моделей домінуватиме, породжуватиме загальну лінію поведінки щодо масштабів, а головне тривалості реалізації неконвенціональних монетарних режимів, наприклад, кількісного пом'якшення (quantitative easing), центробанки визначають політику.

Іншим аспектом проблеми є те, що глибина кризи (особливо беручи до уваги той факт, що її епіцентром є фінансовий сектор) може призвести до відносного зміщення від ринкової до традиційної моделі. У результаті структурний зсув, вчасно не ідентифікований, може призвести до того, що масштаби і тривалість антикризових заходів визначатимуться на основі очікуваних зв'язків між пропозицією ліквідності, ринком активів, внутрішнім кредитом та реальним випуском так, наче типологічно зберігається докризова модель банківської діяльності.

Якщо припустити, що між станом ринку активів та певною моделлю банківської діяльності є ендегенний зв'язок (зростання значень вартості активів у структурі добробуту домогосподарств та фірм заохочує перехід до ринкової моделі та навпаки), то реалізація політики антикризової пропозиції ліквідності також може передбачати необхідність відновлення ринку активів як фактора збереження саме ринкової моделі, яка, природно, є чутливішою до ситуації у сфері процентного каналу, що загалом узгоджується з логікою експліцитного та імпліцитного таргетування інфляції. Вірогідність зміщення від ринкової до традиційної моделі банківської діяльності внаслідок потужного макроекономічного стресу є високою, особливо у контексті визначення умов кредитування та визначення кредитних ризиків. Вони стають суворішими, а банки схильні недооцінювати перспективи позичальників після і впродовж рецесії набагато більше, ніж переоцінювати їх під час зростання, що добре задокументовано в сучасній літературі (огляд відповідних емпіричних розвідок, див. джерело [2]). Підвищення спредів за інструментами трансферу ризиків та за банківськими запозиченнями також обмежує функціональну гнучкість ринкової моделі, підкреслюючи відновлення елементів "традиційного" банківництва у посткризових умовах.

Аналіз посткризових макрофінансових процесів свідчить про те, що ситуація у сфері банківського каналу є вельми суперечливою. Як зазначають деякі дослідники, його значення в структурі трансмісійного механізму монетарної політики у докризовий період суттєво зменшилося, що пов'язано насамперед із фінансовими інноваціями та переходом на ринкову модель [8]. У посткризовий період відновлення банківського кредитування розглядається як потужний фактор виходу з рецесії, особливо враховуючи, що глибина спаду обсягів кредитування прямо пов'язана з темпами зростання банківського кредитування до кризи [18]. Водночас слід констатувати наявність розриву між швидкістю відновлення ринку активів і швидкістю відновлення банківського кредитування, притому, що емпіричні тестування вказують на детермінаційний характер зв'язку між кредитною активністю банків та поведінкою вартості активів [9].

Унаслідок масштабного стимулювання у сфері ліквідності ринок активів відновився досить швидко, проте відновлення докризових темпів економічного зростання в багатьох країнах усе ще залишається недосяжним. Наприклад, сумарні баланси ФРС, ЄЦБ, Банку Японії, Банку Англії, Національного банку Швейцарії та Банку Канади з 2007-го до 2010 року зросли з 3.8 трлн. доларів США до 7 трлн. При цьому якщо баланси ЄЦБ та Національного банку Швейцарії за вказаний період збільшилися майже вдвічі, то баланс ФРС — у понад 2.5 раза. У цих країнах спостерігається подвоєння величини балансу центробанків щодо ВВП [21]¹. Водночас індекс Насдак (Nasdaq) на 2010 рік сягнув 80% від рівня 2008 року, Стандарт енд Пурс (S&P) 500% та Вільшир 5000 (Wilshire 5000) — 76%, Дакс (DAX) — 65%, Євротоп (FTSE Eurotop) 300—45% [23, с. 8]. Індекс ринку акцій Морган Стенлі Кепітал

Інвестмент — MSCI (Morgan Stanley Capital Investment) у світовому вимірі, впавши на 42.1% у 2008 році, зріс на 27.0% у 2009-му і на 9.6% — у 2010 році. Аналогічний індекс для країн із ринками, що розвиваються, у 2008 році зменшився на 54.5%, але у 2009-му зріс на 74.5% та на 16.4% — у 2010 році. Для США його динаміка відповідно становила —38.6%, 24.2% та 13.2%, Великобританії — —50.6%, 37.3% та 5.2%, Німеччини — —47.2%, 21.3% та 6.0%, Китаю — —51.9%, 58.8% та 2.3% [24, с. 12—13].

У цей же час в економічно розвинутих країнах спостерігається ситуація, коли за показниками умов банківського кредитування, динаміки внутрішнього кредиту, спредів за кредитно-дефолтними свопами банківських зобов'язань та спредів за борговими інструментами уряду не простежується тенденції виходу на рівень показників, що принаймні певною мірою вказували б на повернення на докризовий тренд [25, с. 6]. Незважаючи на вельми високу кореляцію між ринком активів економічно розвинутих країн та країн із ринками, що розвиваються, відновлення банківського кредитування залежить від низки інших чинників.

По-перше, канал валютного курсу може бути більш вагомий, ніж канал банківських позик чи процентний канал, унаслідок цього виникає курсова корекція. Якщо країна має ряд запобіжників щодо проблеми доларизації, вона може позитивно впливати на відновлення кредитного ринку, як це відбулося в країнах Азії та частково в Латинській Америці з певним лагом.

По-друге, збереження тенденції до нагромадження валютних резервів уможливило створення буферів внутрішньої ліквідності. Резерви не потрібно стерилізувати в рамках стимулюючих акцій. Завдяки цьому ринок активів і кредитний ринок будуть еластичніше реагувати на ситуацію у зовнішньому секторі та його вплив на решту економіки. Невипадково, що зростання обсягів кредитів у більшості країн з ринками, що розвиваються, швидко відновився і на сьогодні перевищує аналогічні показники економічно розвинутих країн. Проте це не стосується ринку кредитно-

¹ Аналіз довгострокових змін у балансі ФРС засвідчує, що якщо зміни у відношенні активів ФРС до ВВП США на 2008 рік не є критичними порівняно з повоєнним періодом (14.8% на 1951 рік та 15.8% на 2008 рік), то різке зростання відношення величини активів до суми бан-

кнот в обігу є екстраординарним. Якщо з 1951 року простежувалася тенденція до приблизно стаціонарного співвідношення між цими показниками на рівні 1.1—1.2, то у 2008 році величина активів майже вдвічі перевищила суму банкнот [22, с. 6—7].

дефолтних свопів, на якому зберігаються процеси підвищеної волатильності й невизначеності [23, 24, 25].

Швидше відновлення ринку активів порівняно із кредитним ринком є наслідком того, що між змінами в обсягах ліквідності й динамікою вартості активів більш прямий зв'язок, ніж слід було б очікувати, враховуючи посередницьку роль банківського кредиту в сукупності між станом ринку активів і змінами в обсягах та структурі грошової пропозиції центробанків. Так само ринкам активів властива зміна динаміки, що описується моделлю гіперреакції Дорнбуша. Природно, що експансія ліквідності в таких умовах спонукатиме до погашення фінансових ринків навіть тоді, коли належних умов для збільшення кредитування, наприклад, посилення очікувань відновлення економіки, ще не буде. Потужний фінансовий стрес, що, вірогідно, позначився на структурному змищенні у бік традиційного банківництва, також обмежує відновлення обсягу кредитування незалежно від масштабів антикризових заходів. Унаслідок цього агресивна грошова пропозиція провідних центробанків, розрахована на поліпшення ринкової ситуації, не забезпечує адекватного і швидкого відображення у показниках кредитного ринку, який у посткризових умовах виявився більш прив'язаним до песимістичних сценаріїв майбутнього, ніж слід було б очікувати з урахуванням того, як відновлення ринку активів мало спонукати до поліпшення ситуації у сфері банківського кредитування.

Певною мірою цьому сприяють фінансові кризи в багатьох економічно розвинутих країнах та різке погіршення ситуації довкола спредів за інструментами державного боргу та кредитно-дефолтних свопів на боргові інструменти суверенних позичальників. Міцний зв'язок між спредами за суверенними та банківськими інструментами трансферу кредитних ризиків виявився несподіванкою для глобальних фінансових ринків. З другого боку, залежність між обсягами кредиту і вартістю активів не є константою в розрізі структурних та циклічних характеристик макрофінансових процесів. Наприклад, зміна вартості активів може індукуватися змінами в обсягах кредиту, що доведено в літературі, присвяченій дослідженням фінансових дисбалансів [19, 20]. Це випадок, коли кредит акселерує попит на активи, а також робить їх

набуття доступнішим з точки зору міжчасових обмежень поточних та очікуваних доходів. Проте у випадку структурних змін у напрямку зростання значення ринкових джерел фінансування та аналізу кредитоспроможності на основі стану фінансової платоспроможності позичальника (ефект оцінки вартості активів) граничне зростання внутрішнього кредиту є значно зумовленим станом ринку активів. Іншими словами, з певного моменту внутрішній кредит збільшується від певного порогового значення кон'юнктури ринку активів не так унаслідок дії теорії фінансового акселератора, як унаслідок кумулятивного ефекту від фінансових інновацій.

ГЛОБАЛЬНІ РИЗИКИ ПРИСКОРЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ НА ОСНОВІ ЕКСПАНСІЇ ЛІКВІДНОСТІ

Водночас слід констатувати, що намагання прискорити відновлення обсягів кредитування, а також масштабна підтримка ліквідності фінансового сектору провідними центробанками мають ряд глобальних макрофінансових зовнішніх ефектів і пояснюють випереджаюче відновлення ринку активів з точки зору збереження ситуації у сфері глобальних фінансових дисбалансів.

По-перше. Розширення ліквідності в економічно розвинутих країнах повторили аналогічними діями країни з ринками, що розвиваються, які додатково уникали втрати резервів та допускали конкурентні девальвації. Збереження докризових тенденцій у сфері глобальних фінансових дисбалансів призводить до того, що зростання динаміки глобальних валютних резервів продовжує чинити все більший тиск на ринок активів, водночас тиск на процентні ставки зменшується. Екзогенний попит на активи багатьох економічно розвинутих країн призводить до того, що швидкість відновлення фінансових ринків багато в чому спирається на приплив капіталу з країн, що продовжують підтримувати платіжні профіцити. Завдяки тому, що проблема глобальних фінансових дисбалансів не була вирішена, а самі дисбаланси не зазнали істотної корекції, будь-які заходи з підтримки внутрішньої ліквідності в провідних країнах отримують віддзеркалення у вигляді зростання валютних резервів у країнах із ринками, що розвиваються. Наприклад, у 2003

році величина активів центробанків США, зони обігу євро, Японії, Канади, Швеції, Швейцарії та Великобританії становила 3.8 трлн. доларів США, а валютні резерви провідних країн із ринками, що розвиваються (Китай, Тайвань, Гонконг, Індія, Корея, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Бразилія, Мексика, Росія і Туреччина), — 1.6 трлн. доларів США. У 2008 році аналогічні показники вже становили 7.6 трлн. та 4 трлн., а у 2009-му — 7.1 трлн. та 5.4 трлн. доларів США [21, с. 10]. Така тенденція свідчить про зміну структури глобальної ліквідності та, що найголовніше, **чим більше центробанки провідних країн прискорюють грошову пропозицію, тим більше на національному рівні гаситься її вплив на реальні змінні, а на глобальному — навпаки посилюється вплив на номінальні.**

По-друге. Суттєве скорочення різниці між величиною активів центробанків економічно розвинутих країн та зовнішніми активами центробанків країн решти світу в умовах антикризової експансії перших призводить до того, що в цілому в глобальній економіці зберігається тенденція до експансії ліквідності. Це загрожує глобальною монетарною нестабільністю. Відновлення динаміки зростання цін на первинні ресурси засвідчує, що в глобальній економіці, незважаючи на рецесію 2008–2009 рр., формуються інфляційні процеси, які підживлюються монетарними заходами, котрі стимулюють попит в економічно розвинутих країнах, та продовженням політики нагромадження резервів у країнах із ринками, що розвиваються. Поступове відновлення припливу капіталів до останніх (хоча і більш асиметричне, ніж до кризи внаслідок різного сприйняття ринками успіху тієї чи іншої країни у подоланні наслідків кризи та ступеня враження нею фінансового і реального сектору) також підживлює тиск на валютні резерви. Зростання значення країн із ринками, які розвиваються, в механізмі глобальної грошової пропозиції призводить до того, що будь-які дії провідних центробанків, спрямовані на погашення попиту, з урахуванням національно-центричного розуміння ролі каналу банківських позик у структурі трансмісійного механізму призводитимуть до прискореного повернення на докризовий тренд глобальної інфляції. Проте різниця полягатиме у тому, що зростання світових цін та прискорення національних інфляцій (особливо в еко-

номічно розвинутих країнах) кореспондуватиме з нижчими, ніж до кризи, темпами економічного зростання, погіршуючи таким чином перспективи цього зростання і спонукаючи до порівняно швидкого виходу зі смуги активних антикризових заходів. На графіку бачимо, що збереження зростаючого тренду обсягів валютних резервів у країнах із ринками, що розвиваються, створює монетарне нависання над світовими сировинними цінами, завдяки чому їх суттєве зниження переростає у швидке відновлення (найнижчі темпи приросту резервів кореспондують із найбільшим падінням світових цін, після чого прискорення зростання обсягів резервів повертає ціни на попередній тренд).

Ринок металів у цьому контексті займає особливе місце, що необхідно брати до уваги при здійсненні монетарної політики в Україні. Динаміка світових цін на метали засвідчує, що до кризи вони зростали навіть швидше, ніж глобальні валютні резерви, але зазнали спаду набагато швидше, ніж інші ціни. Характерно, що їх відновлення є також найбільш стрибкоподібним. Таку динаміку спричинило те, що докризові та посткризові глобальні умови ліквідності чинили вплив на розкручування спіралі кредитного циклу та циклу ринку нерухомості, що стимулював цикл будівництва. Швидке відновлення ринку металів також слід пов'язувати з тим, що країни з ринками, які розвиваються, набагато швидше оговталися після кризи, ніж економічно розвинуті країни, продовжуючи нарощування інвестицій у реальні активи, чому сприяють глобальні моне-

тарні умови. Аналогічно за відновленням ринку металів бачимо швидке відновлення обсягу валютних резервів НБУ, що, однак, не позначається миттєво на реанімації банківського кредитування. Така закономірність є природною, адже внутрішній ринок залишається під дією несприятливих регуляторних рестрикцій, а вплив поліпшення зовнішньої кон'юнктури на внутрішній ринок обмежується через повільний вихід із кризового стиснення попиту приватного сектору та інституціональні бар'єри на реалізацію ресурсів.

По-третє. Раптове зростання курсу долара США у 2008–2009 рр., викликане різким обвалом доларової ліквідності на глобальних фінансових ринках унаслідок погіршення фінансового становища ряду американських фінансових інституцій, призвело до того, що ФРС отримала додатковий потенціал щодо збільшення грошової пропозиції безвідносно до наслідків у сфері зовнішнього балансу Сполучених Штатів. Такі кроки мають глобальний проінфляційний характер, оскільки розширення доларової ліквідності ФРС у рамках реалізації декількох етапів програми кількісного пом'якшення не призводить до корекції курсу долара щодо інших валют через низку обставин. Розглянемо ці чинники.

1. Кризи суверенних позичальників у Євросоюзі та Європейській валютній системі дають підстави для сумнівів у рівноважності зростання курсу євро щодо долара. З іншого боку, зниження курсу єдиної європейської валюти пожвавило німецьку економіку. Проте найвагомішим є те, що зону євро можна вважати незацікавленою у ревальвації щодо долара в умовах, коли китайський юань не перебуває у вільному "плаванні".

2. Китай продовжує політику прив'язки юаня до долара США, тому зростання останнього разом із прискоренням внутрішньої інфляції невизначений час компенсується гнучкістю ринку праці та зниженням експортних цін.

3. Погіршення ситуації в Японії також не призводить до того, що монетарна експансія ФРС компенсується ревальвацією єни. Навіть за плавного підвищення курсу японської валюти глобальні антиінфляційні наслідки цього є слабкими через незначну роль єни в структурі глобальних трансакцій.

Зважаючи на це, є підстави стверджувати, що **завдяки неможливості компенсувати монетарну експансію хоча**

б одного з геоekonomічних центрів світу, особливо США, будь-які національно-центричні дії щодо стимулювання попиту спричинятимуть глобально-центричні інфляційні ризики. Ключова роль банківського каналу в цьому механізмі полягає в тому, що:

- зміщення до традиційної банківської діяльності підвищує значення оцінки кредитних ризиків у динаміці позик;

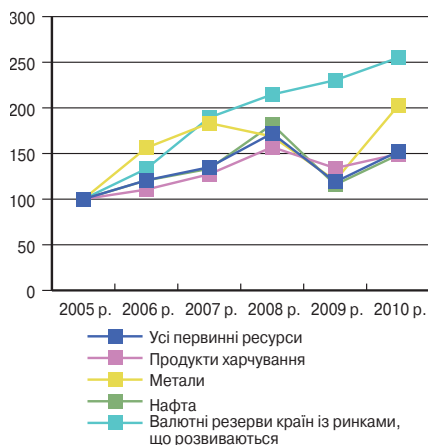
- тривале наближення процентних ставок до нуля знижує ефективність процентного каналу в трансмісійних процесах;

- рівень процентних ставок за фінансовими інструментами дедалі більше детермінується не так процесами у сфері глобальної рівноваги (грошова пропозиція, валютні курси, платіжні баланси, баланс заощаджень та інвестицій, фаза інвестиційного циклу тощо), як сприйняттям ризиків з боку глобальних інвесторів.

В умовах структурного зміщення у бік традиційного банківництва очікувані наслідки монетарної експансії виявляються суттєво переоціненими, оскільки в глобально-центричній економіці монетарні стимули (чи вони є колективними, чи вони є такими, що монетарна експансія одного з провідних гравців не призводить до компенсації у вигляді зміни валютного курсу) позначаються на зростанні вартості активів та прискорюють інфляцію внаслідок зростання світових цін на первинні ресурси. Детальніше зовнішні ефекти конкурентного стимулювання виходу з рецесії з відповідними глобальними макрофінансовими ризиками наведено у таблиці 2.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що вихід із рецесії на основі подальшого стимулювання попиту вичерпав себе. Потреби у фінансовій консолідації консервують поточний експансивний монетарний курс як метод оптимальної міксополітики. Проте вже сформовані очікування зростання світових цін нівелюватимуть будь-які стимулюючі кроки центробанків. Гонитва за відновленням банківського кредитування наражатиметься на обмежувальний вплив на економіку з боку світових цін та фінансового тягара. Альтернативою такої політиці має бути підвищення процентних ставок разом зі збереженням полегшеного доступу до інструментів рефінансування, глобальна координація грошової пропозиції з точки зору динаміки цін на первинні ресурси та структурні реформи, спрямовані на підвищення гнучкості еконо-

Індекси зростання цін на первинні ресурси та валютні резерви країн із ринками, що розвиваються (2005 р. – 100 одиниць)

Джерело: Загальні індекси цін на сировинні товари МВФ (IMF Primary Commodity Prices Statistics), Світові економічні огляди МВФ (IMF World Economic Outlook).

Таблиця 2. Зовнішні ефекти національних контрциклічних заходів та їх глобальні макрофінансові ризики

Зовнішні ефекти	Глобальні макрофінансові ризики
Проблема глобальних фінансових дисбалансів залишається актуальною під час рецесії	Зміна структури глобальної ліквідності призводить до посилення екзогенного тиску на ринки та окремі сегменти високоякісних активів в економічно розвинутих країнах, сприяючи посиленню циклічної асинхронності в світі й утриманню процентних ставок, несумісних із глобальними інфляційними ризиками. Триваюче зростання обсягів валютних резервів у країнах із ринками, що розвиваються, заохочує потенційний перегрів ринку активів та відновлення спекулятивного перетікання капіталів.
Вторинні ефекти швидкого відновлення ринку активів	Екзогенний попит на активи економічно розвинутих країн призводить до постійного завищення обсягів ліквідності, необхідних для реанімації внутрішнього кредиту, а закладання в грошову пропозицію частки потенційно викуплених нерезидентами активів заохочує надекспансію внутрішньої та глобальної ліквідності. Екзогенний попит на активи сприяє відносно швидкому відновленню ринку активів порівняно з реальним пожаттвенням. Це заохочує спекуляції та відновлює проблему фінансової вразливості, оскільки дуже часто посткризова вартість активів може йти врозріз із дією фундаментальних факторів генерування потоку доходів. Суверенні кризи та підвищена чутливість до сприйняття ризиків посилює волатильність фінансових і валютних ринків та ускладнює глобальні банківські ринкові запозичення. Фінансові установи, спекулюючи на швидкості відновлення ринку активів, можуть виявитися вкрай вразливими до процесів вторинної корекції ринків.
Низькі процентні ставки	Монетарна експансія економічно розвинутих країн у поєднанні зі збереженням проблеми глобальних фінансових дисбалансів консервує траєкторію понижених процентних ставок. При цьому глобальні фундаментальні фактори занижують реальні ставки, а номінальні ставки дедалі більше формуються під впливом спредів, що посилює роль суб'єктивних ринкових ідіосинкразій. Відносні ставки в розрізі широкого набору фінансових інструментів можуть суттєво варіювати, а ринкова корекція заохочуватиме підвищення волатильності. Зменшені ставки вже стають від'ємними щодо глобальної інфляції, чим заохочують потенційні спекуляції на ринках активів без належних наслідків для відновлення кредитування реального сектору.
Експансія глобальної ліквідності	Унаслідок масштабних акцій із монетарного стимулювання попиту і продовження зростання глобальних валютних резервів виник ризик глобальної інфляції за низького рівня потенційного світового ВВП. Як і до кризи, ключовим фактором глобальної інфляції є стрімке зростання цін на первинні ресурси, яке є наслідком швидкого відновлення світової економіки. Триваючі заходи з подолання кризи тільки погіршуватимуть очікування щодо глобальної інфляції, оскільки експансивні монетарні акції вже сприймаються як проінфляційні. Без належного глобального механізму корекції надекспансії в одному з геоелекономічних секторів між монетарними стимулами та глобальною інфляцією міцність зв'язку тільки посилюватиметься. Конфлікт між потребою боротьби з інфляцією та підтриманням ряду стимулів для підкріплення посткризового одужання економіки ставатиме більш радикальним.
Фрустрація глобального механізму корекції валютних курсів	Несподіване зростання вартості долара під час кризи унеможливило корекцію платіжного дефіциту США на основі валютно-курсного механізму. Проблеми в Єврозоні, Японії та міцна прив'язка Китаю до долара призводять до того, що будь-які ринкові монетарні механізми корекції експансії ліквідності хоча б в одному з геоелекономічних центрів не працюють. Завдяки цьому монетарні акції перетворюються на конкурентні заходи щодо виходу з рецесії, які на глобальному рівні мають адитивний характер щодо поведінки глобальної ліквідності та є проінфляційними. Крім цього, відповідність валютних курсів фундаментальним рівноважним процесам не досягається. Ризики подальшої суб'єктивізації факторів вибору структури валютних резервів, запозичень, інвестицій та потоків капіталу, а також валютної диверсифікації глобальних портфелів ще тривалий час привнеситимуть високу волатильність на валютні ринки.
Ринок активів не має вагомego впливу на кредитну діяльність за рахунок використання інсайдерської інформації в процесі кредитування	Ринок активів має принципове значення з точки зору домінування ринкових запозичень у структурі пасивів та кредитування позичальників з позиції оцінки вартості їхніх активів
Кредитні обмеження мало зумовлені вартістю застави	Кредитні обмеження мають високу зумовленість вартістю застави
Високі операційні витрати	Мінімізація операційних витрат

міки, зменшення фіскального тягаря в рамках програм обмеження масштабів суспільного сектору.

ВИСНОВКИ

Значення та ефективність функціонування банківського каналу монетарної трансмісії в розрізі традиційної та ринкової моделей банківської діяльності є різними. Розуміння інтерпретації структури банківського каналу провідними центробанками є важливим елементом виявлення характерних рис контрциклічних заходів та можливих змін глобальної грошової пропозиції. Монетарні антикризові заходи, зорієнтовані на підтримку ліквідності фінансового сектору, призводять до того, що ринок активів відновлюється значно швидше, ніж кредитний. Унаслідок некоректної оцінки стимулюючого потенціалу поліпшення ситуації на ринках активів щодо реанімації банківського кредитування обсяги пропозиції ліквідності можуть виявитися суттєво завищеними.

Це спричиняє ряд глобальних макрофінансових ризиків, зокрема:

- відновлення глобального макрофінансового циклу;
- посилення інтересу до спекуляцій на ринках активів;
- потенційне погіршення фінансового стану фінансових установ, котрі переоцінили фундаментальні чинники формування вартості фінансових активів.

Зростання глобальних валютних резервів як реакція на стимулюючі кроки провідних центробанків світу призводить до погіршення глобальних інфляційних перспектив, що проявляється у прискореному відновленні ринку первинних ресурсів. Ризики глобальної інфляції та очікування подальшого зростання цін на первинні ресурси обмежують ефективність монетарних стимулів відновлення банківського кредитування.

Глобальну економічну макрополітику необхідно переглянути, вона має ґрунтуватися на обмежувальній позиції ліквідності в поєднанні з послабленням фіскального тиску та

структурними реформами, зорієнтованими на стимулювання пропозиції, а не попиту. Домінування споживчого кредитування у структурі внутрішнього кредиту в Україні до кризи робить ризикованою орієнтацію на докризові рівні банківських позик як критерій успішності монетарної політики НБУ. Відновлення банківського кредитування в Україні слід пов'язувати не з масштабною підтримкою ліквідності, тим паче, що вона здебільшого формується через валютний канал монетарної трансмісії, а з поліпшенням ділових очікувань підприємств.

Структурні трансформації банківської системи призводять до змін у функціонуванні банківського каналу монетарної трансмісії. Його значення та ефективність у розрізі традиційної та ринкової моделей банківської діяльності є різними.

Специфіка взаємозв'язку між кредитним ринком та ринком активів в Україні в рамках функціонування банківського каналу монетарної трансмісії потребує подальших досліджень.

Література

1. Issing O. Lessons for Monetary Policy: What Should the Consensus Be? // IMF Working Paper. — 2011. — WP/11/97. — P. 1–18.
2. Knoop T. Modern Financial Macroeconomics: Panics, Crashes, and Crises. — Blackwell Publishing, 2008. — 274 p.
3. Stiglitz J., Greenwald B. Towards a New Paradigm in Monetary Economics. — Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
4. Bernanke B., Getler M. Agency Costs, Collateral and Business Fluctuations // American Economic Review. — 1989. — Vol. 79. — P. 14–31.
5. Bernanke B., Getler M. Inside the Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission // Journal of Economic Perspective. — 1995. — Vol. 9. — P. 27–48.
6. Bernanke B., Gilchrist S. The Financial Accelerator in a Quantitative Business Cycle Framework // Handbook of Macroeconomics / Ed. By J. Taylor and M. Woodford. — 1999. — Vol. 1C. — P. 1341–1393.
7. Kashyap A., Stein J. The Impact of Monetary Policy on Bank Balance Sheets // Carnegie-Rochester Conference on Public Policy. — 1995. — June. — P. 151–195.
8. Ibanez D. M. Banks, Credit and the Transmission Mechanism of Monetary Policy // ECB Research Bulletin. — 2009. — № 8. — P. 2–5.
9. Bayoumi T., Darius R. Reversing the Financial Accelerator: Credit Conditions and Macro-Financial Linkages // IMF Working Paper. — 2011. — WP/11/26. — P. 1–36.
10. Darius R., Radde S. Can Global Liquidity Forecast Asset Prices? // IMF Working Paper. — 2010. — WP/10/196. — P. 1–24.
11. Gattini L., Hiebert P. Forecasting and Assessing Euro Area House Prices Through the Lens of Key Fundamentals // ECB Working Paper. — 2010. — № 1249. — P. 1–40.
12. Faia E. Credit Risk Transfers and the Macroeconomy // ECB Working paper. — 2010. — № 1256. — P. 1–46.
13. Maddaloni A., Peydro J.-L. Bank Risk-taking, Securitization, Supervision and Low Interest Rates: Evidence from the Euro Area and the US Lending Standards // ECB Working Paper. — 2010. — № 1248. — P. 1–53.
14. Shin H.S., Shin K. Procyclicality and Monetary Aggregates // NBER Working paper. — 2011. — № 16836. — P. 1–27.
15. Shin H.S. Global Liquidity // Remarks at the IMF conference “Macro and Growth Policies in the Wake of the Crisis”. IMF. Wash. (D.C.), 2011. March 7–8. — P. 1–9.
16. Козюк В.В. Динамічна інконсистентність монетарної політики в контексті глобальних макрофінансових про-

цесів // Банківська справа. — 2009. — № 6. — С. 16–30.

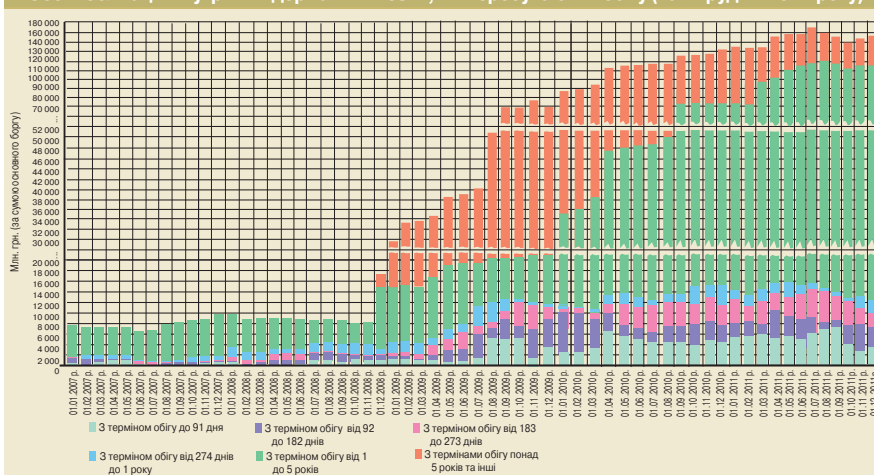
17. Black L., Hancock D., Passmore W. The Bank Lending Channel of Monetary Policy and Its Effect on Mortgage Lending // Federal Reserve Board Finance and Economics Discussion Series. — 2010. — № 39. — P. 1–38.
18. Aisen A., Franken M. Bank Credit During the 2008 Financial Crisis: A Cross-Country Comparison // IMF Working Paper. — 2010. — WP/10/47. — P. 1–26.
19. Borio C., Lowe Ph. Securing Sustainable Price Stability: Should Credit Come Back From the Wilderness? // BIS Working Paper. — 2004. — № 157. — P. 1–51.
20. Borio C., White W. Whither Monetary and Financial Stability? The Implications of

Evolving Policy Regimes // BIS Working Paper. — 2004. — № 147. — P. 1–51.

21. Hannoun H. The Expanding Role of Central Banks Since the Crisis: What Are the Limits? // BIS Speeches. — 2010. — P. 1–10.
22. Stella P. The Federal Reserve System Balance Sheet: What Happened and Why it Matters // IMF Working Paper. — 2009. — WP/09/120. — P. 1–61.
23. Global Financial Stability Report. (Stat. Ap.) — Wash. (D.C.): IMF, 2010. — Oct. — P. 1–34.
24. Global Financial Stability Report. (Stat. Ap.) — Wash. (D.C.): IMF, 2011. — Apr. — P. 1–38.
25. Global Prospects and Policies // World Economic Outlook. Chapter 1. — Wash. (D.C.): IMF, 2011. — Apr. — P. 1–57.

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2011 року

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 грудня 2011 року)

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за листопад 2011 року*

Період	Кількість розміщених облігацій, шт.	Результати розміщення ОВДП		
		Обсяг розміщених облігацій, тис. грн.		
		Усього	Із них:	
			залучено коштів до державного бюджету	випуск ОВДП для збільшення формування статутного капіталу банків
Січень	2 882 780	2 805 449.61	2 805 449.61	0
Лютий	3 085 000	3 032 178.70	3 032 178.70	0
Березень	9 742 000	9 665 075.08	4 665 075.08	0
I квартал	15 709 780	15 502 703.39	10 502 703.39	0
Квітень	8 832 001	8 781 388.09	4 831 387.09	3 950 001.00
Травень	2 181 500	2 187 411.44	2 187 411.44	0
Червень	9 009 850	8 998 470.14	594 470.14	4 904 000.00
II квартал	20 023 351	19 967 269.67	7 613 268.67	8 854 001.00
I півріччя	35 733 131	35 469 973.06	18 115 972.06	8 854 001.00
Липень	590 000	591 924.55	591 924.55	0
Серпень	97 000	97 141.85	97 141.85	0
Вересень	162 000	165 487.86	165 487.86	0
III квартал	849 000	854 554.26	854 554.26	0
Жовтень	5 500 000	5 521 927.00	5 521 927.00	0
Листопад	5 400 100	5 399 028.16	1 399 028.16	0
Грудень				
IV квартал	10 900 100	10 920 955.16	6 920 955.16	0
Усього з початку року	47 482 231	47 245 482.47	25 891 481.47	8 854 001.00

*За станом на 01.12.2011 р.
(Закінчення на с. 42).

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2011 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик у листопаді 2011 року

Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати розміщення				Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Усього	Загальна сума розміщення до залученого бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Випуск ОВДП для збільшення статутного капіталу банків	Інші	
Постанова КМУ від 24.10.2011 р. № 1088	02.11.2011 р.	-	1 000	47.50	07.12.2017 р.	2 000 000	2 000 000.00	-	-	2 000 000.00	9.50
165	02.11.2011 р.	1 000	1 000	47.50	17.01.2018 р.	2 000 000	2 000 000.00	-	-	2 000 000.00	9.50
166	02.11.2011 р.	1 000	1 000	-	02.05.2012 р.	-	-	-	-	-	-
167	02.11.2011 р.	1 000	1 000	-	10.10.2012 р.	-	-	-	-	-	-
168	02.11.2011 р.	1 000	1 000	-	09.07.2014 р.	-	-	-	-	-	-
169	02.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	05.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
170	02.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	29.10.2014 р.	-	-	-	-	-	-
171	02.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
172	04.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
173	04.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	29.10.2014 р.	-	-	-	-	-	-
174	04.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
175	09.11.2011 р.	1 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
176	09.11.2011 р.	1 000	1 000	-	08.02.2012 р.	-	-	-	-	-	-
177	09.11.2011 р.	1 000	1 000	-	08.08.2012 р.	-	-	-	-	-	-
178	09.11.2011 р.	1 000	1 000	-	31.07.2013 р.	-	-	-	-	-	-
179	09.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	13.07.2016 р.	-	-	-	-	-	-
180	09.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	29.10.2014 р.	-	-	-	-	-	-
181	09.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
182	11.11.2011 р.	200 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
183	11.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	29.10.2014 р.	200 000	200 400.00	200 400.00	-	-	8.25
184	11.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
185	11.11.2011 р.	500 000	1 000	-	06.10.2021 р.	500 000	500 220.00	500 220.00	-	-	8.22
186	16.11.2011 р.	1 000	1 000	-	16.05.2012 р.	-	-	-	-	-	-
187	16.11.2011 р.	1 000	1 000	-	14.11.2012 р.	-	-	-	-	-	-
188	16.11.2011 р.	1 000	1 000	-	09.07.2014 р.	-	-	-	-	-	-
189	16.11.2011 р.	1 000	1 000	-	20.07.2016 р.	-	-	-	-	-	-
190	16.11.2011 р.	100	1 000	-	05.11.2014 р.	100	100.16	100.16	-	-	8.22
191	16.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
192	16.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
193	18.11.2011 р.	650 000	1 000	-	05.11.2014 р.	650 000	648 535.50	648 535.50	-	-	8.38
194	18.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
195	18.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
196	21.11.2011 р.	50 000	1 000	-	05.11.2014 р.	50 000	49 772.50	49 772.50	-	-	8.50
197	21.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
198	21.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
199	23.11.2011 р.	1 000	1 000	-	15.02.2012 р.	-	-	-	-	-	-
200	23.11.2011 р.	1 000	1 000	-	22.08.2012 р.	-	-	-	-	-	-
201	23.11.2011 р.	1 000	1 000	-	31.07.2013 р.	-	-	-	-	-	-
202	23.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	05.11.2014 р.	-	-	-	-	-	-
203	23.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
204	23.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
205	30.11.2011 р.	1 000	1 000	-	30.05.2012 р.	-	-	-	-	-	-
206	30.11.2011 р.	1 000	1 000	-	28.11.2012 р.	-	-	-	-	-	-
207	30.11.2011 р.	1 000	1 000	-	09.07.2014 р.	-	-	-	-	-	-
208	30.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	05.11.2014 р.	-	-	-	-	-	-
209	30.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	19.10.2016 р.	-	-	-	-	-	-
210	30.11.2011 р.	2 000 000	1 000	-	06.10.2021 р.	-	-	-	-	-	-
Разом						5 400 100	5 399 028.16	1 399 028.16	-	4 000 000.00	-

(Закінчення. Початок на с. 41).

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Олена Гринько

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри
"Фінанси та кредит"
Севастопольського національного
технічного університету

Теорія і практика/

Моделювання диверсифікації кредитного ризику

Незважаючи на широту застосування диверсифікації та дослідження її сутності в науці, методологія цього процесу потребує конкретизації математичного апарату, що враховував би специфіку застосування його у банківській діяльності. Автор продовжує досліджувати тему, порушену в статті "Теоретичні аспекти сутності та визначення диверсифікації кредитного портфеля банку", надрукованій в № 4 журналу "Вісник НБУ" за 2011 рік.

У публікації розглядаються аспекти вдосконалення методологічного забезпечення диверсифікації кредитного портфеля банку при управлінні кредитним ризиком. Запропоновано математичну Модель диверсифікації кредитного ризику (Credit Risk Diversification Model – CRDM), яка відображає механізм диверсифікації кредитного портфеля з урахуванням передиверсифікації, відображено результативність застосування диверсифікації.

Ризики — невід’ємна складова банківського бізнесу, а оптимальне управління ними — основа ефективної банківської діяльності. Нині немає єдиного універсального способу такого управління, тому питання адекватної оцінки та грамотного управління банківськими ризиками, особливо в кредитній сфері, залишаються актуальними.

Кредитування як один з основних доходних і водночас ризикованих напрямів банківської діяльності потребує різних методів управлінського впливу на кредитний ризик. У науці й практичній діяльності вважається найдоступнішим і найефективнішим метод диверсифікації кредитного портфеля. Однак у літературі його сутність і способи застосування зазвичай описуються теоретично. Щодо практичного застосування цього методу, то він ґрунтується в основному на досвіді та інтуїції банківських працівників. Отже, на часі методологічно конкретизувати вказаний підхід, зокрема й удосконалити його економіко-математичну модель.

ОСТАННІ ДОСЛІДЖЕННЯ І ПУБЛІКАЦІЇ ЩОДО ПОРУШЕНОЇ ПРОБЛЕМИ

Класична методологія диверсифікації у фінансах описана в працях Г.Марковітца "Вибір портфеля" (H.Markowitz) "Portfolio Selection" (1952) і "Вибір портфеля: ефективна диверсифікація інвестицій" ("Portfolio selection: efficient diversification of investments") (1959) [1; 2]. У них автор описує сам процес диверсифікації в рамках портфельного підходу і наводить його математичне обґрунтування. Сьогодні диверсифікація розглядається на макро- й мікрорівнях для різних сфер: у банківській справі, банківському й фінансовому менеджменті, маркетингу, у соціології тощо.

У банківському менеджменті питання конкретизації окремих методологічних аспектів досліджують багато вчених, зокрема Р.Галаті (R. Galati), В.Ачаря (V.Acharya), Г.Делонг (G.DeLong), Р.Джероу (R.Jarrow), О.Ковальов, А.Лобанов, О.Лаврушин, В.Вітлінський, О.Беляков, І.Гуцало, Л.Примостка та інші науковці.

Зазначимо, методологічне забезпечення диверсифікації кредитної діяльності залишається у вигляді теоретичного узагальнення її впливу на сукупний кредитний ризик портфеля. І хоча в працях наведено значну кількість прикладів диверсифікації в рамках банківського управління, механізм її застосування залишається недостатньо конкретизованим, зокрема, не враховано всі можливі її наслідки. Отже, методологія цього процесу потребує конкретизації математичного апарату.

Мета статті — конкретизація методології диверсифікації кредитного портфеля банку з допомогою економіко-математичної моделі цього процесу.

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Диверсифікація відкриває можливість здійснювати управлінський вплив на різні види ризиків, характерні для кредитного процесу. Для спрощення математичного алгоритму обмежимо вплив диверсифікації на рівень ризиків кредитної діяльності лише кредитним ризиком.

Нобелівський лауреат Г.Марковіц уперше в рамках розробленої ним портфельної теорії докладно відобразив зміст диверсифікації. Відповідно до цієї теорії банку (інвесторові) необхідно орієнтуватися на формування оптимального портфеля, а не на вибір оптимальних активів [2]. Учений обґрунтував, що ризик інвесторів зменшується, якщо доповнити портфель фінансовими інструментами, дохідність яких змінюється по-різному, тобто не корелює між собою. Підхід Г.Марковіца ґрунтується на припущенні про взаємозв'язок між ризиком і доходом та на вивченні ефекту від диверсифікації на підставі стандартного відхилення або ризичи як міри ризику [3].

Відповідно до сучасної портфельної теорії формула, яка пояснює, що відбувається з ризиком кредитного портфеля при включенні в нього значної кількості кредитів i ($i = 1...N$), подається так [4, с. 107]:

$$\sigma_p^2 = \frac{1}{N} \sigma_i^2 + \frac{N-1}{N} \overline{cov_{ij}}, \quad (1)$$

де σ_p^2 – дисперсія портфеля кредитів;

σ_i^2 – середня дисперсія елементів портфеля, $\overline{cov_{ij}} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \sigma_i^2$;

$\overline{cov_{ij}}$ – середня коваріація елементів портфеля, поділена на число коваріацій $N(N-1)$, $\overline{cov_{ij}} = \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^N cov_{ij}$.

Відповідно до формули (1), коли портфель диверсифікований включенням у нього великої кількості активів, дисперсія портфеля наближається до середнього коваріації окремих активів, яка не дорівнює нулю на реальних ринках [5, с. 691; 4, с. 107]. Отже, сукупний кредитний ризик, на який здійснюється управлінський вплив диверсифікацією, складається з двох частин:

– ризик, який може бути зменшений диверсифікацією, є ризиком, що диверсифікується (також його називають несистематичним, неринковим, необумовленим, внутрішнім, випадковим, залишковим, специфічним);

– ризик, який не може бути виключений або скорочений за допомогою диверсифікації, є ризиком, що не диверсифікується (відомий також як систематичний, ринковий, зовнішній, обумовлений, загальний ринковий).

А.Саундерс (A.Saunders), Л.Ален (L.Allen) підкреслюють, що позитивним аспектом сучасних моделей оцінки кредитного ризику, які в основному

базуються на портфельній теорії (наприклад, Кредит Портфоліо В'ю (Credit Portfolio View) і Кредит Риск Плюс (Credit Risk Plus) є врахування портфельної диверсифікації [6]. Д. Хендрикс (D.Hendricks), спираючись на сучасну портфельну теорію, демонструє поведінку ризику портфеля своїх і ефект його диверсифікації. Інший підхід заснований на врахуванні в моделі диверсифікації ймовірності кредитного ризику. У цьому випадку математична інтерпретація алгоритму диверсифікації, яка вказує на загальну тенденцію зниження кредитного ризику при збільшенні обсягів і зміні параметрів кредитування, описується добутком ймовірностей кредитних ризиків окремих кредитів [7]:

$$P^i = \prod_{j=1}^k p_j, \quad (2)$$

де P^i – ймовірність невиконання зобов'язань за всіма кредитами;

p_j – ймовірність невиконання зобов'язань за окремим j -тим кредитом ($j = 1...k$, де k – кількість кредитів).

Формула 2, викладена в працях І.Бушуєвої, В.Дем'яненка, К.Галіцина [7], ґрунтується на відомому рівні кредитного ризику окремих кредитів і відображає скорочення сукупного кредитного ризику банку в результаті розширення кредитного портфеля. Саме ця залежність буде покладена в основу розроблення економіко-математичної моделі диверсифікації кредитного портфеля, оскільки дає змогу врахувати наявність позитивного й негативного ефектів диверсифікації, а також надає можливість вибору моделі оцінки кредитного ризику. Представлена математична залежність проста й зручна для розуміння процесу диверсифікації, але містить ряд суперечливих моментів:

– по-перше, модель ґрунтується на ймовірнісному підході до оцінки кредитного ризику. Це, з одного боку, дає банку певну свободу вибору способу оцінки ймовірності (багато моделей оцінки кредитного ризику базуються на ймовірнісному підході або його комбінації з іншими математичними методами, як, наприклад, VaR-методологія). З другого боку, відсутність єдиного підходу до оцінки кредитного ризику може давати різні результати диверсифікації;

– по-друге, модель не враховує значний вплив систематичного (ринкового) ризику;

– по-третє, істотним недоліком підходу є те, що він не дає відобразити

внутрішні ризики організації. Відповідно до представленого алгоритму при нарошуванні кредитів диверсифікація завжди буде ефективною, що розходиться з банківською практикою, оскільки необґрунтоване збільшення типів і видів кредитів може призвести до зростання можливих збитків і (або) скорочення запланованого рівня доходів.

Розглянемо названі вище суперечності, які стосуються науки і практики.

Насамперед зауважимо, що існує багато моделей, які описують поведінку кредитного ризику окремих позичальників і портфельний кредитний ризик банків. Однією з найпоширеніших є методологія VaR – Value-at-risk (Value-at-risk) і методи, розроблені на її основі відомими економістами й компаніями, зокрема такими, як Кредит-Метрикс (Credit-Metrics), Кредит Риск Плюс (CreditRisk+), Кредит Портфоліо В'ю (Credit Portfolio View), Мудіз Кей Ем Бі Портфоліо Менеджер (Moody's KMV Portfolio Manager), Джерроу-Тамбул Модел (Jarrow-Tumbull Model) та іншими. Окремі рекомендації належать національним банкам, використовується також міжнародний підхід, розроблений Базельським комітетом. Кожен з підходів має свої переваги, недоліки й умови застосування, що ускладнює пошук оптимальної моделі для банку. Тому питання оцінки кредитного ризику – завдання нетривіальне і є предметом окремої дискусії. В українських умовах банку доцільно вибирати найоптимальніший підхід з позиції наявних статистичних і характеристикних якісних даних для його оцінки, а також з урахуванням рекомендацій Базельського комітету й НБУ.

Крім того, представлену математичну модель диверсифікації кредитного портфеля (формула 2) можна застосовувати не лише щодо всіх виданих кредитів, а й на підставі портфельного підходу. Тобто з урахуванням подання кредитного портфеля у вигляді сукупності підпортфелів кредитів, об'єднаних за певною ознакою. Цей підхід не дає можливості детально проаналізувати кредитний ризик за всіма контрагентами й оцінити їх внесок у сукупний кредитний ризик портфеля, однак значно спрощує розрахунки, дозволяючи тим самим інтегрувати оцінку ринкового ризику. Такий підхід доцільно використовувати в умовах відсутності адекватної статистичної бази для оцінки кредитного ризику.

Друга суперечність. Одним із основних завдань моделювання кредитного ризику є побудова кривої розподілу, яка б включала вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів ризику. В цьому напрямі необхідно виділити такі взаємозалежні характеристики існуючих на сьогодні моделей, які багато в чому визначають їх особливості:

- розмаїття законів розподілу, які використовуються в моделях (не всі моделі оцінки кредитного ризику базуються на ймовірнісному підході, однак у цьому дослідженні математична модель диверсифікації ґрунтується на ймовірності кредитного ризику);

- різні підходи до врахування ринкового ризику.

Ринковий кредитний ризик дає змогу врахувати “модель Мертона” [8], яка відображає взаємозв’язок ймовірності кредитного ризику окремої позички і впливу систематичного (ринкового) фактора; а також деякі розроблені пізніше моделі, які ґрунтуються на розробці Нобелівського лауреата Роберта Мертона, зокрема, структурна модель Кредит Грейдз (Credit Grades) [9], Кредит Портфоліо В’ю (Credit Portfolio View), Кредит Ріск Плюс (Credit Risk+), удосконалена модель Кредит Грейдз (Credit Grades), адаптована для російського банківського сектору [10] і ін.

Кредитний ризик у моделях пропонується описувати різними розподілами або їх поєднанням. Традиційно вважається, що внутрішній кредитний ризик має значну асиметрію, тому описується різними розподілами, що не є нормальними, на відміну від системних факторів, які досить симетричні й тому можуть відображатися з допомогою нормального розподілу. Досить поширеною є думка про те, що розподіл кредитного ризику в результаті впливу внутрішніх факторів є біноміальним [9; 10]. Так, Т.Вілсон (T.Wilson) показує, що розподіл втрат недиверсифікованих кредитних портфелів може описуватися біноміальним розподілом, який враховує дві події: дефолт і його відсутність [6]. В інших дослідженнях і моделях оцінки кредитного ризику можуть застосовуватися й інші закони розподілу. Наприклад, у моделі Кредит Ріск Плюс випадки дефолту в контрагентів вважаються незалежними й ймовірності втрат моделюються виходячи з дискретного розподілу Пуассона [5, с. 435] з випадковим параметром, який має гамма-розподіл. Також має місце думка, що кредитний ризик, який оцінюється як

збиток за кредитом (без врахування відсотків і можливого часткового відшкодування втрат), може бути описаний дискретним розподілом Бернуллі, а ризик кредитного портфеля є випадковою дискретною величиною й не належить до жодного відомого класу розподілів [11]. У моделі блукаючих дефолтів Дабл’Ю Ді Ем (WDM), Уондерінг Дефолтс Модел (Wandering Defaults Model) можливі стрибки (блукання) дефолтів позичальників, розподілені за сукупністю гаусівського й обмеженого логарифмічного розподілу [12]. У моделі, запропонованій Н.Майхелом, І.Сетайном, Д.Орзен, ринковий ризик описується нормальним розподілом, а внутрішній – з урахуванням ринкового фактора – біноміальним розподілом [13].

Врахування ринкового ризику у функції кредитного ризику портфеля кредитів також дискусійне питання, і вирішується воно в різних моделях оцінки кредитного ризику по-своєму (Кредит Метрикс (CreditMetrics), Кредит Ріск Плюс (Credit Risk+), Мудіз Кей Ем Бі Портфоліо Менеджер (Moody’s KMV Portfolio Manager), Кредит Портфоліо В’ю (Credit Portfolio View) [5, с. 428–446], Ес Ап Ем Модел (SRM Model) [14], модель ризику портфеля кредитів, розроблена Н.Майхелом, І.Сетайном, Д.Орзен [13]). При цьому при оцінці ринкових факторів, так само, як і для внутрішнього ризику, пропонуються різні види розподілів, які, на думку авторів – розробників моделей, щонайкраще відображають такий вплив. Класичною точкою зору є припущення про нормальний характер розподілу ринкової складової кредитного ризику. Так, дослідники підкреслюють, що зумовлений реалізацією систематичного ризику розподіл дефолтів портфеля кредитів близький до нормального, коли портфель складається з багатьох кредитів приблизно однакового обсягу з відносно низькими рівнями кореляції активів [6]. Наприклад, у моделі Кредит Портфоліо В’ю (Credit Portfolio View) [5] ринковий фактор описується логістичним розподілом, Н.Майхел, І.Сетайн, Д.Орзен [13] дотримуються класичної точки зору про нормальний характер розподілу системного ризику.

Для великих диверсифікованих кредитних портфелів досить складно побудувати відповідний багатовимірний розподіл, який враховував би внутрішній і зовнішній ризик всіх контрагентів, а також відповідні взаємозв’язки між ними. Тому при побудові

математичного алгоритму диверсифікації доцільно, по-перше, застосовувати портфельний підхід, який спрощує ймовірнісну характеристику кредитного ризику; по-друге, – використовувати відповідні розподіли окремо для внутрішніх і зовнішніх факторів. Ми дотримуватимемося точки зору, що внутрішній кредитний ризик портфелів описується логнормальним розподілом, який має сильну асиметрію (хвіст) [5]. Це пояснюється тим, що незаплановані прибутки від кредитних операцій малоімовірні, на відміну від збитків. Ринковий фактор традиційно будемо вважати відображенням нормальним розподілом (див. схему 1).

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ З УРАХУВАННЯМ ВНУТРІШНЬОГО КРЕДИТНОГО ТА СИСТЕМАТИЧНОГО РИЗИКІВ

Оскільки портфель кредитів може бути представлений сукупністю підпортфелів, загальний кредитний ризик можна відобразити з урахуванням як систематичного (ринкового або обумовленого) ризику, так і внутрішнього (необумовленого) кредитного ризику. Розподіл кредитного ризику портфеля представлятиме сукупність розподілів кредитного ризику підпортфелів, які відображають вплив внутрішнього (необумовленого) кредитного ризику, а також розподілу систематичного ризику (обумовленого ризику) (див. схему 1). Дотримуючись точки зору відносно того, що системний фактор має нормальний розподіл, а внутрішній кредитний ризик логічно відобразити логнормальним розподілом, одержимо сукупність даних, які описуються різними законами розподілу (див. схему 1). Для отримання повного розподілу втрат портфеля кредитів необхідно об’єднати розподіли для кожного підпортфеля в матрицю даних. Вона використовуватиметься для моделювання поведінки сукупного кредитного ризику портфеля кредитів при його диверсифікації.

Оскільки існує ймовірнісна оцінка рівня ризику з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів для кожного підпортфеля кредитів, можна припустити, що сукупний кредитний ризик портфеля буде представлений добутом цих ймовірностей (формула 3):

$$P_{r/m}^n = \prod_{j=1}^n P_{r/m}^j, \quad (3)$$

де $P_{r/m}^j$ – ймовірність невиконання

зобов'язань за всіма кредитами окремого кредитного підпортфеля l з урахуванням обумовленого й необумовленого (ринкового) ризику, $l = 1, \dots, n$, де n — кількість підпортфелів кредитів.

Графічне зображення наведеної математичної залежності має вигляд спадної кривої (див. схему 1).

Наведена математична модель і рекомендації з алгоритмізації диверсифікації (див. схему 1, формулу 3) дасть змогу врахувати внутрішній ризик і вплив систематичного ризику при визначенні рівня сукупного кредитного ризику портфеля кредитів, що збільшує інформативність і сприяє вдосконаленню використання методу управління. При цьому кредитний портфель може бути представлений і як сукупність усіх кредитів, і як сукупність підпортфелів кредитів, об'єднаних за певною ознакою. Однак невирішеним і досить неоднозначним питанням є вибір методу врахування й оцінки ринкового фактора в математичних моделях кредитного ризику. Крім того, і модель (2), і модель (3) враховують лише позитивний ефект диверсифікації, тоді як існує низка негативних моментів при застосуванні диверсифікації як методу управлінського впливу на кредитний ризик портфеля.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ З УРАХУВАННЯМ ПОЗИТИВНОГО ТА НЕГАТИВНОГО ЕФЕКТУ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ (CRDM)

Більш раціональним буде включення в модель можливого позитивного й негативного ефекту диверсифікації, що проявляється в поведінці загального кредитного ризику. Так, загальна математична модель, яка відображає механізм кредитної диверсифікації з позитивним ефектом, тобто скороченням кредитного ризику, автором у попередній публікації [15] була запропонована у вигляді математичної залежності:

$$P(n) = e^{-\alpha \times n}, \quad (4)$$

де $P(n)$ — ймовірність невиконання зобов'язань за всіма виданими кредитами;

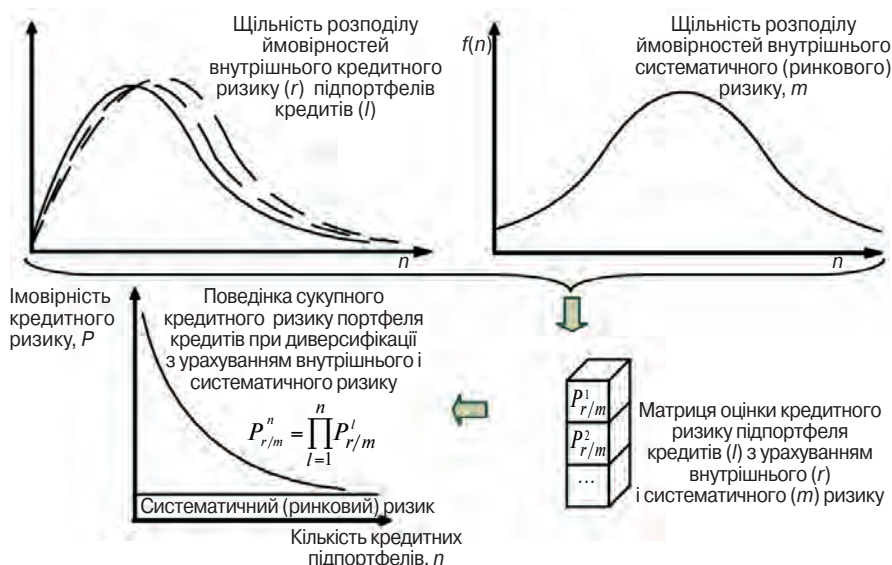
n — кількість виданих кредитів / кредитних підпортфелів;

α — коефіцієнт ефекту диверсифікації;

$e^{-\alpha n}$ — показник зниження ймовірності втрат при проведенні диверсифікації кредитного портфеля.

Ця модель відображає скорочення сукупного кредитного ризику в результаті застосування методу дивер-

Схема 1. Диверсифікація кредитного портфеля з урахуванням впливу внутрішнього кредитного ризику й впливу систематичного (ринкового) ризику

сифікації, тобто збільшення кількості й видів кредитів, які включаються в кредитний портфель банку. У моделі ефект диверсифікації визначається параметром α :

$$\alpha = -\frac{\sum_{n=1}^N (n' \times y_n)}{\sum_{n=1}^N (n')^2}, \quad (5)$$

де n' — кількість неповернень кредитів; y_n — логарифм ймовірності неповернення хоча б одного кредиту із загальної кількості виданих, $y_n = \ln P(n)$ [32].

Уведемо в представлену модель ризик виникнення надмірної диверсифікації має ймовірнісну оцінку і визначається ймовірністю зростання кредитного ризику, збільшення можливих збитків і/або скороченням запланованого рівня доходів унаслідок впливу низки внутрішніх і зовнішніх факторів (див. схему 2). У попередній публікації [15] автор запропонувала економіко-математичну модель диверсифікації кредитного портфеля банку Кредит Риск Диверсифікаційний Модел — КРДМ (Credit Risk Diversification Model — CRDM), яка враховує можливу надмірну диверсифікацію:

$$P(n) = e^{-\alpha \times n} + e^{-\frac{\beta}{n}}, \quad (6)$$

де β — коефіцієнт впливу надмірної диверсифікації;

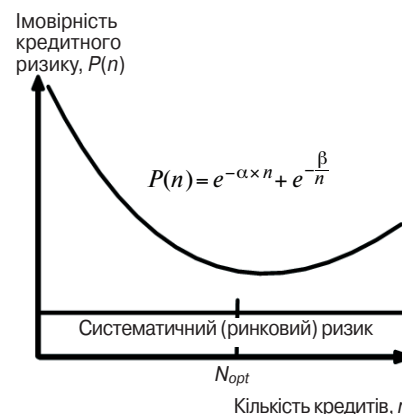
$e^{-\frac{\beta}{n}}$ — відображає збільшення ймовірності неповернення кредитів зі збільшенням кількості виданих кредитів при надмірній диверсифікації [15].

Завдяки математичній моделі CRDM удосконалено економіко-ма-

тематичну модель диверсифікації кредитного ризику сукупного портфеля кредитів банку шляхом включення в алгоритм коефіцієнта надмірної диверсифікації. Це дає змогу врахувати виникнення ризику надмірної диверсифікації й визначити оптимальну глибину диверсифікації — N_{opt} (див. схему 2). В результаті того, що алгоритм включає коефіцієнти як ефекту диверсифікації, так і впливу надмірної диверсифікації, він дає можливість врахувати ймовірність виникнення ризику надмірної диверсифікації внаслідок впливу внутрішньобанківських — так званих технологічних, процедурних факторів, а також визначає оптимальну глибину диверсифікації сукупного портфеля кредитів банку.

Представлений механізм виникнення надмірної диверсифікації визначає поведінку сукупного кредитного ризику не як функціональну залежність, яка постійно знижується (див.

Схема 2. Диверсифікація кредитного портфеля з урахуванням ризику передиверсифікації

схему 3), а як залежність, що знижується до певної точки – “точки максимальної диверсифікації” N_{opt} , після чого можливе нагромадження кредитного ризику. Це, відповідно, визначає висхідний характер кривої [15]. Графічне зображення математичної залежності подано на схемі 2.

Функціональна залежність CRDM, яка відображає поведінку кредитного ризику при застосуванні диверсифікації кредитного портфеля (див. схему 2, формулу 6), є статичною, тобто відображає ситуацію в конкретний проміжок часу. Однак необхідно враховувати, що з часом рівень кредитного ризику як окремого кредиту, так і підпортфелів кредитів може змінюватися залежно від ринкової кон'юнктури, макроекономічної ситуації, прийнятих управлінських рішень, зміни складу й структури кредитного портфеля тощо. Тому з часом будуть змінюватися основні параметри α і β .

Уведення часового параметра t у формулу CRDM (формула 6) трансформує її. Отже, математична залежність диверсифікації кредитного портфеля матиме вигляд:

$$P(n, t) = e^{-\alpha_l \times n \times t} + e^{-\frac{\beta_l}{n} \times t}, \quad (7)$$

де t – часовий інтервал;

n – кількість кредитів / кредитних підпортфелів, $n = 1 \dots N$.

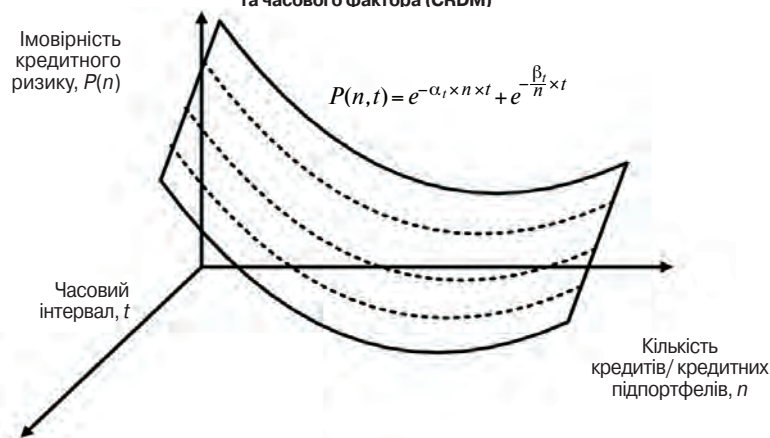
Графічне зображення цього процесу подано на схемі 3. Поведінка кредитного ризику портфеля буде характеризуватися певним набором кривих, які відображають результат його диверсифікації у визначений часовий інтервал. Кожна із кривих характеризується оптимальним рівнем диверсифікації.

ОЦІНКА РИЗИКУ НАДМІРНОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ (β)

У частині оцінки кредитного ризику як окремого кредиту, так і кредитного портфеля (показник α) існує значна кількість моделей, методів і методик із застосуванням різного математичного інструментарію: економетричних моделей, експертних систем, оптимізаційних моделей, нейронних мереж, гібридних систем. Висвітлення цих методів і моделей виходить за рамки нашого дослідження. Частково проблемні аспекти оцінки кредитного ризику були розглянуті вище.

Водночас на сьогодні немає методів, які б дали змогу оцінити ризик надмірної диверсифікації (β). Тому доцільно застосовувати експертні систе-

Схема 3. Диверсифікація кредитного портфеля з урахуванням ризику передиверсифікації та часового фактора (CRDM)

ми на основі знань висококваліфікованих фахівців, у нашому випадку – кредитних експертів. Вибір експертної системи як математичного інструментарію обґрунтований тим, що сьогодні не існує достатньої статистичної бази спостережень за випадками неефективного застосування диверсифікації в окремих банках, а тим більше для групи банків чи банківської системи. Експертна система здійснює оцінку ризику на основі використання досвіду й інтуїції кваліфікованих кредитних працівників і фахівців у банківській сфері. Отримана інформація може знадобитися в подальшому для прийняття управлінських рішень. Вагомою перевагою експертної системи в оцінці надмірної диверсифікації є можливість врахувати основні напрями диверсифікації, а також специфіку кожної банківської установи. До недоліків експертного методу необхідно віднести суб'єктивність застосовуваних оцінок, а також можливість неадекватної оцінки ризику окремих кредитів.

Українською важливою є оцінка на основі експертного методу, яка б допомагала виявляти ті кредити, для яких ймовірність неправильного визначення рівня кредитного ризику є максимальною та може збільшуватися зі зростанням обсягів кредитування або із запровадженням нових кредитних продуктів. Таку експертну оцінку рівня зайвої диверсифікації (β) можна отримати досліджуючи, наскільки відповідний вид кредиту впливає на складність і адекватність прийняття банківськими працівниками рівня кредитного ризику.

Експертна оцінка ступеня складності окремих кредитів, а також ступеня значущості обраної шкали разом із класифікацією кредитного портфеля допоможе визначити коефіцієнт β . Показник надмірної диверсифікації буде

представлений як середня геометрична бальних оцінок ступенів складності кредитів за умови врахування значущості відповідної кредитної класифікації, помноженої на показник ефективності організації кредитної функції в банку й коефіцієнт масштабування δ :

$$\beta = \delta \times z \times \sqrt[k]{\prod_{l=1}^k \frac{c_l}{n} \times d_l}, \quad (8)$$

де n – кількість нових виданих кредитів при проведенні диверсифікації сукупного кредитного портфеля;

d_l – ваговий коефіцієнт, який відображає ступінь значущості відповідної класифікації кредитного портфеля l (за термінами, видами кредитів, видом економічної діяльності позичальника тощо), $l = 1 \dots k$, де k – кількість обраних класифікацій кредитного портфеля;

c_l – сумарна бальна оцінка ступеня складності нових кредитів для кожної обраної класифікації кредитного портфеля l , $l = 1 \dots k$, де k – кількість обраних класифікацій кредитного портфеля;

z – інтегральний показник, який відображає ефективність і якість організації кредитної роботи в банку;

δ – коефіцієнт масштабування, який дає змогу забезпечити однаковий діапазон змін з коефіцієнтом α .

Інтегральний показник якості організації кредитної роботи й управління банком можна описати як сумарне значення добутоків обраних коефіцієнтів якості кредитного управління в банку та їх значущості:

$$z = \sum_{i=1}^j (R_i \times f_i), \quad (9)$$

де R_i – показник якості кредитного управління в банку, $i = 1 \dots j$, де j – кількість показників оцінки;

f_i – коефіцієнт значущості i -того показника, $i = 1 \dots j$, де j – кількість показників оцінки.

Для кількісної оцінки якості кредитного управління в банку можуть бути запропоновані такі коефіцієнти: коефіцієнт завантаженості кредитних працівників, коефіцієнт помилковості прийнятих рішень тощо. Так, коефіцієнт завантаженості кредитних працівників може бути представлений як відношення загальної кількості виданих кредитів з урахуванням кредитів, які перебувають у портфелі, та нових до кількості кредитних працівників:

$$R_{загр} = \frac{n_r + n}{n_{Cr}}, \quad (10)$$

де n_r — кількість кредитів у кредитному портфелі банку;

n — кількість нових виданих кредитів;

n_{Cr} — кількість кредитних працівників.

Необхідно також враховувати, що результативність застосування диверсифікації як методу фінансового управління кредитним ризиком банку, з одного боку, обмежується ризиком виникнення надмірної диверсифікації, а з другого — взаємозалежність

зі встановленням банківських лімітів. Лімітування в кредитній діяльності дає змогу уникнути надмірної концентрації кредитів, а отже, скоротити концентрацію кредитного ризику.

В обох випадках перш ніж оцінювати ризик надмірної диверсифікації або встановлювати систему лімітів необхідно ідентифікувати основні фактори, джерела й сфери виникнення ризику. Це завдання також потребує теоретичного осмислення й математичного обґрунтування.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОГО РІВНЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

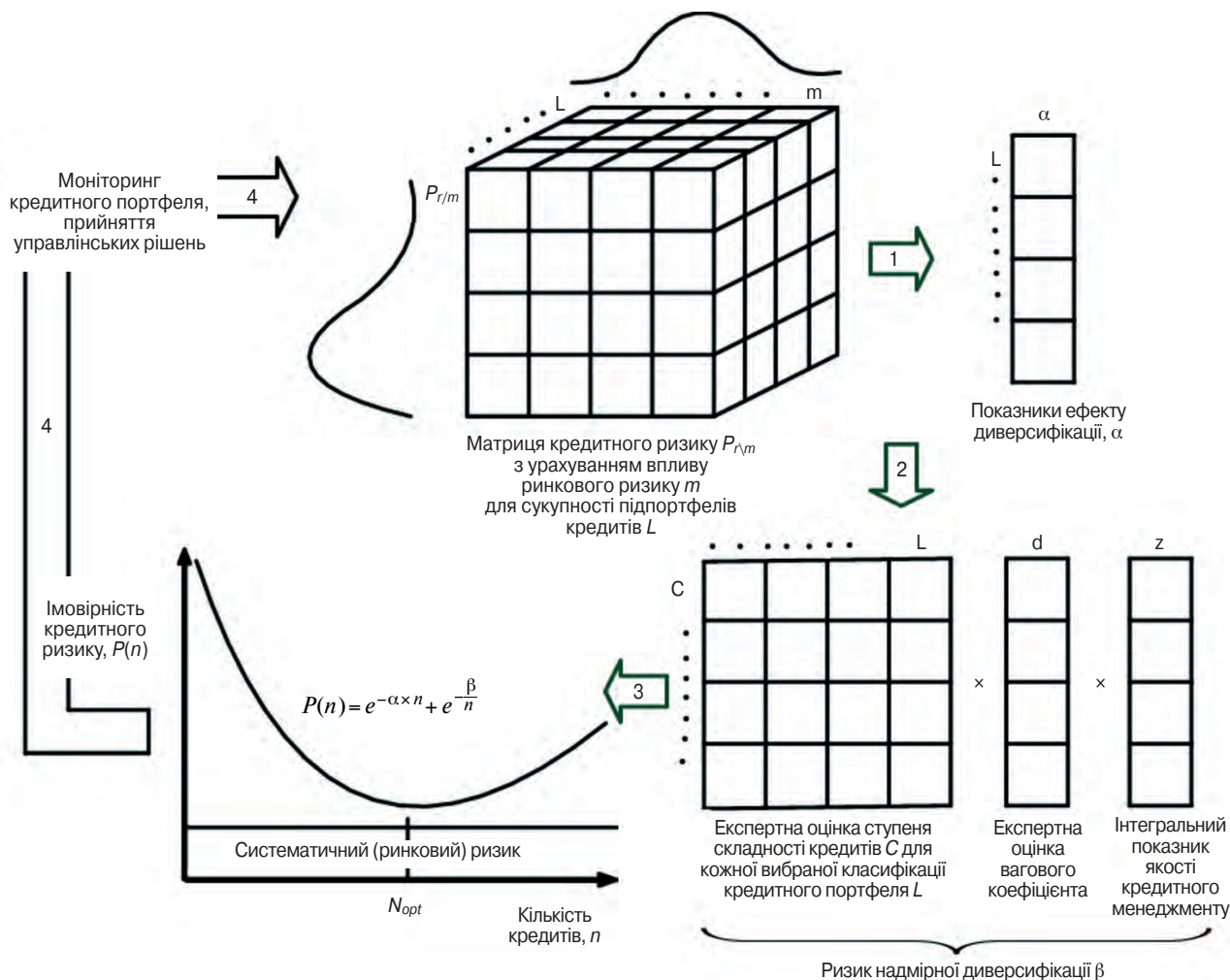
Це одним напрямом, перспективним з позиції наукових досліджень і практики, є врахування у теоретико-методологічному обґрунтуванні диверсифікації кредитного портфеля банку критерію ефективності й оптимальності застосування зазначеного методу.

Деякі дослідники в рамках окремих

моделей оцінки кредитного ризику здійснювали емпіричну оцінку рівня зменшення кредитного ризику залежно від інтенсивності диверсифікації. Зокрема у рамках KMV-підходу було отримано результат, що 54% ризику може бути скорочено методом диверсифікації, тобто простим формуванням портфеля з боргів, випущених п'ятьма різними компаніями з BBB-рейтингом. Т.Бернхілл (T.Barnhill) і В.Максвел (W.Maxwell) доводять, що диверсифікація може зменшити стандартне відхилення портфеля облігацій з 23 433 \$ до 8 102 \$ (9 518 \$), якщо портфель складається зі 100 облігацій 24-х секторів виробництва. М.Кери (M.Carey) також виявив, що істотна диверсифікація за сумами, контрагентами, рейтингами клієнтів вигідна для портфеля, який складається з приватних вкладень капіталу [6, с.162]. Проте дослідники не пропонували математичний опис згаданого процесу.

Запропонована автором даної статті математична залежність (6),

Схема 4. Послідовність диверсифікації кредитного портфеля з урахуванням впливу внутрішнього кредитного ризику, впливу систематичного (ринкового або обумовленого) ризику, а також із врахуванням ризику переддиверсифікації

яка відображає диверсифікацію кредитного портфеля банку та враховує надмірну диверсифікацію, дає змогу визначити оптимальну кількість кредитів, тобто оптимальне значення глибини диверсифікації (N_{opt}), яке відображає її ефективний рівень і надає можливість скоротити ризик надмірної диверсифікації (обґрунтування залежності див. [15]):

$$N_{opt} = \sqrt{\frac{\beta}{\alpha}}. \quad (11)$$

Крім оптимального рівня диверсифікації, доцільно також провести оцінку ефективності управління кредитним ризиком методом диверсифікації (віддача антиризикових заходів). Її можна здійснити на основі експертної системи, а також за допомогою інших економіко-математичних методів. Зокрема, доцільно оцінити: граничну віддачу антиризикових заходів, ризик, який покривається антиризиковими заходами, а також імовірність стандартної помилки.

Запровадження таких оцінок ефективності відкриває можливості визначати оптимальну кредитну зону застосування диверсифікації кредитного портфеля у системі банківського ризик-менеджменту і є перспективним із позиції подальших досліджень.

Загалом, принциповий алгоритм диверсифікації кредитного портфеля з урахуванням впливу внутрішнього кредитного ризику й систематичного (ринкового) ризику, а також з урахуванням впливу ризику передиверсифікації подано на схемі 4.

ДОПУЩЕННЯ Й ОБМЕЖЕННЯ МОДЕЛІ CRDM

Представлений економіко-математичний опис методу диверсифікації CRDM має свої допущення й обмеження:

1. Математична модель CRDM ґрунтується на припущенні, що всі події й складові ризику є незалежними подіями. Це істотно полегшує розрахунки, однак призводить до ігнорування групи факторів, які збільшують сукупний ризик портфеля кредитів. За інших обставин необхідно було б будувати багатовимірний розподіл імовірностей для всіх підпортфелів/кредитів і для сукупного кредитного портфеля. Це потребувало б значної інформаційної бази й аналітичної роботи, реалізація якої в умовах України – досить складне завдання, що не гарантує успіху моделі;
2. Відсутня єдина методика оцінки

й включення в модель ринкового ризику та його впливу на кредитний ризик підпортфелів і сукупного портфеля кредитів;

3. Використання експертної системи збільшує суб'єктивність отримуваних оцінок ризику надмірної диверсифікації.

Однак прийняті обмеження й допущення не порушують логіку наведених досліджень і можуть служити об'єктами подальшого вивчення.

ВИСНОВКИ

Переваги наведеної моделі такі:

1. Вивчення кредитного ризику не ізольовано для окремих кредитів, а враховано їх загальний внесок у сукупний ризик портфеля. Це дає змогу раціоналізувати управлінські рішення в частині зміни складу й структури кредитного портфеля в майбутньому, а також рівень необхідного капіталу для резервування;
 2. Врахування впливу ринкового ризику, що надає можливість отримувати точнішу оцінку ймовірності кредитного ризику з урахуванням галузевої, макроекономічної кон'юнктури й інших макроекономічних факторів;
 3. Врахування ефекту надмірної диверсифікації, що призводить до виваженого підходу до застосування методу диверсифікації та може сприяти ефективнішому менеджменту;
- Результати наведених досліджень також цікаві з позиції врахування впливу диверсифікації при формуванні банківських резервів і розрахунку вимог до капіталу банку.

Проведені дослідження окреслили можливі напрями конкретизації теорії й удосконалення методологічних основ диверсифікації кредитного портфеля банку як методу ризикового управління. Без сумніву, ці напрями перспективні з позиції подальших наукових досліджень і практичного обґрунтування.

Література

1. Markowitz H. M. *Portfolio Selection* / H. M. Markowitz // *Journal of Finance*. — 1952. — № 7 (March). — P. 77–91 // http://www.math.ust.hk/~maykwok/courses/ma362/07F/markowitz_JF.pdf.
2. Markowitz H. M. *Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments* / H. M. Markowitz. — London.: John Wiley & Sons, Inc., New York Chapman & Hall, Limited, 1959. — 356 p. // <http://cowles.econ.yale.edu/P/cm/m16/index.htm>.
3. Gallati R. R. *Risk Management and*

Capital Adequacy / R. R. Gallati. — New York: McGraw-Hill, 2003. — 555 p.

4. Уотшем Т.Дж., Паррамоу К. *Количественные методы в финансах: Учеб. пособие для вузов* / Т.Дж. Уотшем, К. Паррамоу; [пер.с англ. под ред. М.П.Ефимовой]. — М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. — 527 с.

5. *Энциклопедия финансового риск-менеджмента* / Под ред. А.А.Лобанова и А.В.Чугунова. — [3-е изд.]. — М: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 878 с.

6. Saunders A. *Credit Risk Measurement. New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms* / A. Saunders, L. Allen. — [Second Edition]. — New York: John Wiley & Sons, Inc., 2002. — 319 p.

7. Бушуєва І. *Алгоритм диверсифікації кредитів комерційного банку* / І.Бушуєва, В.Дем'яненко // *Банківська справа*. — 2000. — № 6. — С. 20–22.

8. Синки Дж. *Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг* / Джозеф Синки — мл.; [пер.с англ.]. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 1018 с.

9. Finger C. C. *Credit Grades* / Finger C. C. / *Technical Document*, 2002. — May. // <http://www.riskmetrics.com/publications/techdocs/cgtdovv.html>

10. Помазанов М. *Количественный анализ кредитного риска* / М.Помазанов // *Банковские технологии*. — 2004. — № 2. — С. 22–28.

11. Ивлиев С.В. *Исследование кредитного риска методом Монте-Карло*. // <http://www.riskland.ru/lib/free/CreditRiskMonteCarlo.pdf>.

12. Помазанов М.В. *Модель блуждающих дефолтов для практического расчета кредитного риска портфеля* / М.В.Помазанов, В.В.Гундарь // *XII Международная конференция по вычислительной механике и современным программным системам: сборник тезисов докладов*. — Владимир. — 2003. — С. 529–531. // http://www.creditrisk.ru/publications/files_attached/ssm.pdf.

13. Mihail N., Cetina I., Orzan G. *Credit Risk Evaluation* / N. Mihail, I. Cetina, G. Orzan // *Theoretical and Applied Economics*. — 2007. — №. 4. — P. 47–52.

14. Boss M. *Systemic Risk Monitor: A Model for Systemic Risk Analysis and Stress Testing of Banking Systems* / M. Boss, G. Krenn, C. Puh, M. Summer // *Financial Stability Report*. — 2006. — №. 11. — P. 83–95. // http://www.oenb.at/en/img/fsr_11_special_topics_02_icm16-43720.pdf.

15. Гринько О.І. *Управління кредитним ризиком банку на основі методу диверсифікації* / О.І.Гринько, В.В.Хохлов, Г.С.Корязіна // *Світ фінансів*. — 2008. — №3. — С. 99–105.

Дослідження/

Андрій ГідулянНачальник управління
розвитку мікробізнесу
Райффайзен Банку "Аваль"

Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банками України

Досліджуючи теоретичні засади методики оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків України, автор акцентує увагу на вимогах сьогодення щодо практичного поліпшення методів, інструментів, інформаційної бази для оцінки кредитного ризику позичальника. У статті обґрунтовано доцільність розробки й подальшого вдосконалення єдиної рейтингової системи як перспективного напрямку оцінки кредитоспроможності позичальників.

ПОТОЧНІ ПИТАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ

Особливості становлення банківської системи мають велике значення для аналізу формування й еволюції поняття "кредитоспроможність", розкриття його економічного змісту та характеристик. Економісти розглядають кредитоспроможність із різних точок зору, які переважали в певний період соціально-економічного розвитку.

Визначення кредитоспроможності позичальника банком — це комплексна якісна оцінка, результат аналізу, під час якого накопичується необхідна для прийняття рішення інформація. Зважаючи на ці відомості, банк приймає рішення про обґрунтованість та умови надання кредиту (доцільність продовження кредитних відносин або їх припинення).

Метою дослідження є теоретичне опрацювання можливих напрямів поліпшення системи оцінки кредитоспроможності позичальників українськими банками.

Проблематику щодо визначення кредитоспроможності позичальників детально досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема: О.Лаврушин, І.Балабанов, О.Бакунов, Т.Беня, В.Ковальов, С.Сагілевич, І.Нестеренко, С.Покропивний, М.Чумаченко, Ф.Бутинець та інші. Однак чимало

питань щодо методики оцінки кредитоспроможності позичальників потребують подальшого дослідження та наукових розробок.

Нині в банках України застосовується вельми широкий спектр методик визначення кредитоспроможності позичальника. Кожен банк розробляє власну систему оцінки, враховуючи певні особливості кредитної політики, технологічний потенціал, спеціалізацію, конкретні умови кредитного договору, пріоритети в роботі, позиціонування на ринку, стан взаємовідносин із клієнтами, рівень економічної та політичної стабільності в державі тощо. Водночас є методика Національного банку України щодо оцінки фінансового стану позичальників, яка була затверджена ще в 2000 році [1] та має суттєве значення при формуванні резервів комерційними банками під можливі втрати від кредитних операцій.

Різні методики відрізняються одна від одної кількістю показників, які є складовими загального рейтингу позичальників, а також окремими підходами до індикативних характеристик та пріоритетністю кожної з них. Якби склад показників залишався універсальним для всіх банків та країн, то можна було б обмінюватися статистикою та систематизувати інформацію у глобальному масштабі. Проте реалії свідчать про відсутність єдності серед різних країн, банків та авторів у виборі

системи показників. У рамках вирішення дилеми "ризик — прибутковість" позичальники, що мають слабші фінансові позиції (більш схильні до ризику), повинні платити за кредит більше, ніж надійніші позичальники.

Водночас складність оцінки кредитоспроможності зумовлює застосування різноманітних підходів до такого завдання — залежно від особливостей позичальників та від намірів банку-кредитора. При цьому необхідно підкреслити: різні способи оцінки кредитоспроможності не виключають, а доповнюють один одного, тобто застосовувати їх необхідно комплексно. Цікавою є думка, що однією з найважливіших проблем, з якою мають упоратися вітчизняні банки, є визначення системи показників, які б комплексно характеризували кредитоспроможність позичальників [2].

Фінансова криза, яка суттєво вплинула на банківську систему України, непрозорість банків щодо якості їхніх кредитних портфелів, і, як наслідок, їхньої фінансової стійкості, засвідчили наявність суттєвих недоліків щодо методів оцінки реального кредитного ризику. Водночас значна частка іноземного капіталу в банківській системі України та впровадження західних технологій оцінки кредитоспроможності, рейтингових систем призводять до суттєвої розбіжності між методами оцінки кредитного ризику української та за-

хідної банківських шкіл.

Повільне впровадження суттєвих змін до українського законодавства щодо оцінки кредитного ризику відповідно до вимог Базеля II свідчить про актуальність дослідження та визначення можливих шляхів удосконалення методів і систем оцінки кредитоспроможності українськими банками та банківською системою в цілому.

Уперше поняття “кредитоспроможність” з’явилося в економічній літературі у XVIII ст. У своїх роботах його використовували А.Сміт та Д.Кейнс, Н.Бунге та В.Косинський. О.Лаврушин у науковій роботі [3] вельми детально подав аналіз еволюції кредитоспроможності, від початку розвитку банківської справи до сучасного етапу. Нині серед науковців та практиків широко використовується таке визначення: *“кредитоспроможність позичальника — це можливість щодо здійснення угод з надання фінансовою установою кредиту на умовах повернення, строковості та платності або, іншими словами, спроможність до здійснення кредитної угоди”*.

У процесі управління кредитним ризиком комерційні банки використовують сукупність критеріїв та показників, розгляд та аналіз яких дає змогу зробити висновок про рівень кредитоспроможності позичальника.

Проблема вибору показників для оцінки кредитоспроможності позичальника (змоги вчасно виконувати свої обов’язки) була актуальною в усі періоди розвитку банківської справи й увійшла до економічної літератури як проблема визначення кредитоспроможності.

Ці питання активно досліджували радянські економісти ще за часів нової економічної політики (неп, 1921–1929 рр.), а також з кінця 80-х років XX століття, під час розгортання програми економічних реформ в СРСР [4].

Упродовж багатьох десятиліть зарубіжні комерційні банки на практиці випробовували різні системи оцінки кредитоспроможності клієнтів. Чимало з них витримали перевірку часом й використовуються донині у світовій практиці. Основна проблема полягає в тому, що розгляд лише фінансових показників підприємства недостатній для виявлення рівня його кредитоспроможності в цілому. Аналіз сукупності кількісних та якісних показників позичальника дав змогу перейти до інтегрального значення — кредитного рейтингу.

Рейтингом кредитоспроможності (кредитним рейтингом) є універсальне

значення, сформоване на підставі значень певної кількості показників.

РЕЙТИНГОВІ СИСТЕМИ ЯК СУЧАСНІ МОДЕЛІ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ

Рейтинг кредитоспроможності визначається як оцінка ризику позичальника на основі чітких рейтингових критеріїв, на яких також ґрунтується оцінка ймовірності дефолту. Визначення рейтингу має включати опис ступеня ризику дефолту, що є типовим для позичальників цієї категорії, та критерії, які використовуються для цього рівня кредитного ризику.

Термін “рейтингова система” включає методи, процедури, системи контролю та збору даних, а також інформаційні системи, які сприяють здійсненню оцінки кредитного ризику, затвердженню внутрішніх рейтингів, визначенню якісних та кількісних оцінок ймовірності дефолту та збитків [5].

Проведене Федеральною резервною системою США в 1995 році опитування 115 американських банків засвідчило, що вже в той час 85% банків використовували внутрішні системи рейтингової оцінки позик та позичальників [6]. Причому, серед великих банків усі 100% кредитних установ надавали позичальникам кредитні рейтинги. Опитування виявило, що більшість банків (80%) розглядає не лише кредитний рейтинг позичальника, а й рейтинг кредиту, що надається певному позичальнику; 97% абсолютного обсягу кредитного портфеля досліджених банків отримали оцінку кредитного рейтингу.

Очевидно, що необхідність змін усвідомлюють й органи банківського нагляду західних країн. На сучасному етапі кредитний рейтинг є основою системи управління кредитним ризиком. У рекомендаціях Базельського комітету з питань банківського нагляду щодо адекватності капіталу рівню ризику (Базель II) рейтингова система зайняла суттєву частину за підходом на основі внутрішніх рейтингів (Internal rating based, скорочено IRB-підхід).

Основний принцип щодо підходу полягає в тому, що рейтингова система, механізми та процедури оцінки ризиків забезпечують якісну оцінку позичальника та операційних характеристик, диференціацію ризиків, точну та послідовну кількісну оцінку ризиків, що адаптовані до умов ринку, банківських продуктів та практик окремих банків. Кожен орган банківського нагляду повинен розробити детальні процедури аналізу для отримання

фактичних доказів того, що банківські системи управління та контролю є адекватною базою для застосування IRB-підходу — найдосконалішого та найскладнішого щодо оцінки адекватності рівня капіталу рівню ризику.

У теоретичному контексті необхідно розглядати і водночас розрізняти поняття рейтингу позичальника та рейтингу позики. Обидва цих поняття стосуються кредиту, однак якщо рейтинг позичальника цілком та повністю базується на його кредитоспроможності, то рейтинг позики враховує додаткові особливості конкретної кредитної угоди, такі як достатність та ліквідність застави, строк кредиту, наявність гарантій та порук тощо. Кредитний рейтинг позичальника є більш загальним базовим показником порівняно з рейтингом позики. Так, провідні рейтингові агентства регулярно публікують не тільки кредитні рейтинги організацій, а й рейтинги їхніх зобов’язань з урахуванням індивідуальних умов цих зобов’язань.

Процес присвоєння кредитного рейтингу полягає в переході від декількох показників, властивих діяльності позичальника, до агрегованого значення одного показника, що характеризує клас кредитоспроможності. Поява рейтингу зумовлена необхідністю визначення єдиного показника, що має високий рівень інформативності при аналізі кредитоспроможності.

Кредитний рейтинг використовується банками для різних цілей, зокрема для:

- визначення вартості ресурсів (низький рівень кредитоспроможності збільшує надбавку за ризик, зменшуючи таким чином привабливість залучення коштів);
- формування резервів під можливі втрати за позиками;
- визначення лімітів кредитування;
- аналізу кредитного портфеля в розрізі класів кредитного рейтингу з метою оцінки кредитного ризику;
- винагороди кредитних працівників.

Кредитний рейтинг доцільно розглядати в кількох площинах:

- з позиції органів банківського нагляду;
- з позиції комерційних банків.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

Основними документами банківського нагляду, що регламентують порядок розрахунку кредитного

ризиків в Україні, є нормативні документи Національного банку України, зокрема Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [1]. Відповідно до положення, класифікація виданих позик та оцінка кредитного ризику здійснюються на комплексній основі: залежно від фінансового стану позичальника, оціненого із застосуванням підходів, що використовувалися у вітчизняній і міжнародній банківській практиці, спроможності позичальника погашати основну суму боргу і сплачувати банку визначені договором відсотки, комісійні та інші платежі, а також залежно від інших критеріїв, наведених у цьому положенні.

Метою оцінки фінансового стану, згідно з положенням Національного банку України, є адекватне формування резерву під кредитні ризики – визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості кредитних операцій.

З метою розрахунку обсягу резерву під кредитні ризики та визначення чистого кредитного ризику аналітики банку мають проаналізувати стан кредитного портфеля та класифікація кредитних операцій (валового кредитного ризику) здійснюються за такими критеріями:

- оцінка фінансового стану позичальника (контрагента банку);
- визначення якості обслуговування позичальником (контрагентом банку) кредитної заборгованості за основною сумою і відсотками (з урахуванням комісій та інших платежів із обслуговування боргу) у розрізі кожної окремої заборгованості;
- спроможність позичальника надалі обслуговувати цей борг;
- рівень забезпечення кредитної операції.

Враховуючи мету положення, доходимо висновку, що методика має кілька недоліків, а саме: експертний метод розробки методики (тобто відсутність статистичного моделювання) та ретроспективний аналіз. Адже основним критерієм міграції позики з однієї категорії в іншу є фактична наявність простроченої заборгованості за кредитною операцією. Класифікація лише констатує реальне погіршення якості позики, але вона не дає змоги розраховувати ймовірність такого погіршення на найближчу перспективу, особливо на тому етапі, коли платежі за

позикою ще не були простроченими.

Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно згідно з його внутрішніми положеннями щодо проведення активних операцій (кредитних) та методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку). При цьому необхідно враховувати вимоги положення НБУ № 279, яке передбачає необхідність визначення ґрунтовних, технічно виважених критеріїв економічної оцінки фінансової діяльності позичальників (контрагентів банку) на підставі аналізу їх балансів і звітів про фінансові результати в динаміці тощо.

Незважаючи на те, що перелік фінансових показників і порядок їх розрахунку банк визначає самостійно, можливий розподіл позичальників за їх фінансовим станом на три категорії: добрий, середній та поганий. Це значно підвищує достовірність визначення рівня кредитного ризику. Завдання ж банку – заздалегідь розрахувати та визначити, яка позика може в майбутньому стати проблемною. Слід також акцентувати увагу на суттєвій розбіжності визначення мети використання кредитного рейтингу в банківській практиці вітчизняних та іноземних банків.

Як уже наголошувалося вище, основним показником кредитоспроможності позичальника на сучасному етапі розвитку банківської справи є кредитний рейтинг, який позначається певною літерою, цифрою, або їх комбінацією та визначає спроможність позичальника до здійснення кредитної операції. Високий індекс рейтингу свідчить про високий клас кредитоспроможності, низький – відповідно про надмірний рівень ризику. Проте вітчизняна банківська практика зупиняється на цьому етапі, завершуючи процес оцінки. Але присвоєння кредитного рейтингу не може й не має бути єдиною метою аналізу кредитоспроможності, необхідно також встановити залежність між значенням кредитного рейтингу та рівнем кредитного ризику. У вітчизняній практиці інтерпретація рейтингу з позиції рівня кредитного ризику відбувається суб'єктивно: рейтинг класу А, наприклад, відповідає низькому рівню кредитного ризику; рейтинг класу В – середньому тощо (всього є п'ять класів).

Кредитний рейтинг, що розраховується західними банками, має інше змістовне значення, воно значно розширене та засноване на математично-статистичних розрахунках. Кінцевим

результатом оцінки кредитоспроможності позичальника є не сам рейтинг, а показник вірогідності дефолту позичальника (probability of default, PD). Тому банки розвинутих країн застосовують побудову так званих матриць зміни кредитного рейтингу (transition matrix), за допомогою яких оцінюють вірогідність зміни класу кредитоспроможності з часом (інша назва – таблиця міграції рейтингу (rating migration)). Спочатку такі матриці набули широкого поширення в діяльності світових рейтингових агентств, а нині успішно використовуються й західними комерційними банками. Вони ґрунтуються на інформації минулих періодів про дефолти за позиками з різним кредитним рейтингом.

Як результат, на сучасному етапі розвитку західної банківської справи основним показником оцінки кредитоспроможності є не просто кредитний рейтинг позичальника, а ймовірність дефолту, що відповідає певному рейтингу. Присвоєння кредитного рейтингу вже не є основною метою оцінки кредитоспроможності, а лише одним із етапів такої оцінки.

У вітчизняній банківській практиці склалася дещо інша ситуація. З одного боку, комерційні банки змушені розраховувати показники та нормативи кредитного ризику відповідно до вимог НБУ. Ці показники не можуть бути дієвим інструментом управління кредитними ризиками, оскільки не лише не враховують відмінності, що об'єктивно виникають під час діяльності позичальників, а й не спроможні визначити рівень ризику на найближчу перспективу. З іншого боку, необхідність щоденного моніторингу кредитного ризику змушує банки розробляти власні розрахункові методики. Це ускладнює роботу банку, збільшує документообіг та витрати праці. Зокрема, переважна більшість банків з іноземним капіталом вимушені розраховувати рейтинг двічі: відповідно до вимог НБУ та відповідно до внутрішніх банківських рейтингових систем.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛЕЙ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ

На думку автора, Національному банку України було б доцільно використати практичні розробки західних банківських наглядових органів щодо впровадження рекомендацій за нормативами Базеля II, серед яких суттєве значення мають методичні засади впровадження рейтингових систем.

Наприклад, НБУ рекомендує впровадити диференційований підхід до оцінки фінансового стану клієнта. Для клієнтів — юридичних осіб такими показниками можуть бути період діяльності з моменту державної реєстрації, наявність або відсутність мережі філій та дочірніх компаній (у т. ч. за кордоном), розмір щорічного прибутку або збитку (сума прибутку або збитку за попередній рік), сума депозитів у інших банках, наявність цінних паперів, що перебувають у власності (вид цінного паперу, сума, кількість, емітент, динаміка котирування), сума заборгованості за кредитами в інших банках, сума заборгованості за кредитами, отриманими від нерезидентів, наявність/відсутність поточних (у т. ч. карткових) рахунків у інших банках, здійснення клієнтом зовнішньоекономічної діяльності та її напрямку (зовнішньоекономічні угоди: суми; термін дії; країна; банк, що забезпечує розрахунки), кількість штатних працівників тощо. На жаль, ці нормативи не мають статистичного обґрунтування, ніяк не відображають взаємозв'язок між рівнем кредитоспроможності позичальника та розміром кредитного ризику.

Для порівняння: надійною основою для визначення математичної ймовірності дефолту є міжнародні кредитні рейтинги. Міжнародне рейтингове агентство Стандарт енд Пурс (Standard and Poor's) упродовж 20 років накопичує статистику дефолтів позичальників різних рейтингових категорій.

Враховуючи складність підходу на основі внутрішніх рейтингів та вельми жорсткі вимоги Базеля II щодо його впровадження, можемо передбачити, що розрахунок кредитного рейтингу не матиме масштабного застосування. Зокрема, Базельський комітет наголошує: «банки повинні продемонструвати, що їхні внутрішні рейтингові системи надійні та незмінні впродовж певного часу». Принципи функціонування внутрішніх банківських систем мають збігатися з вимогами Базельського комітету, а термін, протягом якого IRB-системи використовуються в банківській діяльності на щоденній основі, має становити щонайменше 3 роки.

Рейтингові системи, які б задовольняли вимоги IRB-підходу, можуть присвоювати рейтинги двох видів: рейтинг позичальника та рейтинг за конкретним зобов'язанням. Кількість класів рейтингової оцінки має становити від 8 до 10, причому охоплення підприємств кредитним рейтингом повинно становити 100%.

Незважаючи на значну трудомісткість, складність упровадження таких систем і вимог Базеля II в цілому, вважаємо, їх треба приймати. Адже відсутність дій щодо їх впровадження має суттєвий негативний вплив на українську банківську систему та конкурентоспроможність українських комерційних банків. Тому дуже важливо, щоб Національний банк України разом із іншими державними установами, вживав заходів щодо синхронізації вітчизняних та західних пруденційних вимог щодо достатності капіталу. Саме зараз на часі — розробка відповідних критеріїв оцінки кредитного ризику з використанням кредитного рейтингу.

Національному банку України, на мою думку, було б доцільно, створити спільну з комерційними банками робочу групу для обговорення нагальних питань системи оцінки кредитоспроможності позичальників. Також дуже важливо врахувати досвід інших країн, зокрема Росії.

ВИСНОВКИ

Отже, важливою причиною появи проблемних кредитів (залежно від специфіки позичальників та від намірів конкретного банку-кредитора) є недостатність вичерпної кредитної інформації, яка суттєво впливає на оцінку кредитоспроможності. Правильна оцінка кредитоспроможності неможлива без такої інформації.

Питання обміну інформацією через системи обігу кредитних ресурсів в Україні суттєво досліджено Німецькою консультаційною групою з питань економічних реформ. Згідно з пропозиціями групи, є три вельми ефективні паралельні напрями розбудови таких систем:

- удосконалення державного реєстру ненадійних позичальників через запровадження обов'язкової участі комерційних банків у ньому і забезпечення конфіденційності інформації шляхом внесення відповідних змін до закону «Про банки і банківську діяльність»;
- створення державного реєстру великих кредитів, які можуть бути потенційно небезпечними для стабільності всієї банківської системи; саме такий реєстр має вчасно інформувати комерційні банки та органи банківського нагляду про виникнення кредитних ризиків;
- сприяння розвитку приватних кредитних бюро через прийняття відповідного законодавства та створення сприятливих умов, адже кредитні бю-

ро не потребують прямої участі уряду, але мають значний позитивний вплив на фінансову стабільність у країні та ефективний розподіл кредитів.

Дії Національного банку України останнім часом свідчать про високу активність у напрямі реалізації регулятором політики банківського нагляду відповідно до рекомендацій міжнародних експертів.

Таким чином, перспективним шляхом удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків є розробка та подальше вдосконалення єдиної рейтингової системи. Держава також має забезпечити вдосконалення механізму обміну кредитною інформацією для забезпечення точності рейтингової моделі, об'єктивності та неупередженості кредитних рішень. Цей комплекс заходів дає змогу суттєво поліпшити рівень оцінки кредитоспроможності позичальників, забезпечити вдосконалення її методики, а завдяки цьому поліпшити безпосередньо процес кредитування, принципи прийняття рішення, вдосконалити механізми управління кредитним портфелем банків, принципи кредитної політики та методи формування резервів адекватно до ймовірності дефолту позичальників та їхніх окремих кредитних операцій.

Література

1. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» від 06.07.2000 р. № 279. // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0474-00>.
2. Печонкіна О.О. Удосконалення системи показників оцінки кредитоспроможності корпоративних клієнтів комерційного банку // http://www.rusnauka.com/80/11_EISN_2008/Economics/30587.doc.htm.
3. Лаврушин О.И. Банковское дело: современная система кредитования. — М.: КНОРУС. — 2009. — С. 39.
4. Ли В.О. Об оценке кредитоспособности заемщика (российский и зарубежный опыт) // Деньги и кредит. — 2005. — № 2. — С. 50—54. // http://www.diplom.krsk.info/article_6.htm.
5. Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: уточненные рамочные подходы. — Базель II. — С. 394. // <http://www.cbr.ru/today/PK/Basel.pdf>.
6. English W. Bank risk rating of business loans / Federal reserve board, 1998. P. 4.

Нотатки з конференції/

Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків

У Черкаському інституті банківської справи відбулася VI Міжнародна науково-практична конференція "Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків". У її роботі взяли участь майже 250 науковців, серед яких – 20 докторів наук, професорів і 118 кандидатів наук. Вони представляли Національний банк України, 6 науково-дослідних інститутів та інших установ, 41 навчальний заклад нашої країни, 7 банківських та фінансових установ, 6 вузів та установ зарубіжних країн.

Відкрив конференцію директор Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, кандидат економічних наук, професор **Микола Дмитренко**. Уже вшосте цей вуз проводить міжнародні конференції, які збирають науковців та банкірів-практиків із різних регіонів України та з-за кордону. Щоразу на святі науки порушуються актуальні проблеми економіки, у ході обговорення яких на пленарних засіданнях та під час роботи в секціях пропонуються цікаві варіанти їх вирішення. Цього разу в центрі уваги учасників конференції була найбільш актуальна на сьогодні проблема: як вижити банківській системі України, як їй розвиватися в умовах глобалізації фінансових ринків.

Проректор із наукової роботи Університету банківської справи НБУ **Анжела Кузнєцова**, вітаючи учасників конференції, повідомила, що напередодні Черкаський інститут банківської справи видав перший номер науково-практичного журналу "Фінансовий простір", відзначаючи таким чином 20-річчя створення Національного банку України. Журнал виходитиме чотирма мовами, підкреслила проректор, — українською, російською, англійською та польською. Відтепер науковці банківської справи України матимуть ще одну трибуну для виступів зі своїми дослідженнями.

Першим на пленарному засіданні виступив завідувач кафедри "Фінанси та кредит" Севастопольського національного технічного університе-

ту, доктор економічних наук, професор **Анатолій Вожжов**. Тема, яку він порушив у своїй доповіді, нікого в залі не залишила байдужим. "Як Україні вийти на рівень передових країн Європи?" — поставив запитання **Анатолій Вожжов**. І запропонував розглянути в порівнянні динаміку ВВП України, Росії, Білорусі і Казахстану, взявши за базу (100%) початок 90-х років. Україна в 2011 має 67% зростання ВВП, Росія більше, але якщо не враховувати нафту і газ, матимемо те саме. Таких обсягів явно недостатньо. А як "розкручувати" економіку України, як зробити життя її громадян достойним? Наприклад, таким, як у Франції. Якщо зростання ВВП в Україні становитиме 7.3%, то на рівень Франції ми вийдемо лише в 2070 році. Це вже не наші онуки, а онуки наших онуків житимуть так, як живуть французи. Виникає питання: з якими темпами зростання ВВП треба рухатися Україні, щоб наздогнати сьогоdnішню Францію? І як це зробити? Можливо треба збільшувати монетизацію України? Науковець наводить приклади: в Україні сьогодні рівень монетизації — 55%, у Росії — 46%, в Білорусі — 26%. Відгадайте, де вища інфляція, — пропонує **Вожжов**. Звичайно, в Білорусі...

Справді, пріоритетними завданнями монетарної політики держави є грошово-кредитна політика, спрямована на боротьбу з інфляцією. Будь-яке збільшення обсягів грошової маси — це входження в зону ризику. Однак нині стримування обсягів грошової маси ввійшло у суперечність з необхідністю монетарного

Президія конференції. За трибуну — **Анжела Кузнєцова**.

стимулювання економічного зростання. Досвід розвинутих країн свідчить, що інтенсивне насичення економіки грошима за рахунок засобів кредитної емісії може мати практично безінфляційний характер. Грошова емісія не лише можлива, а й необхідна, вважає **Анатолій Вожжов**. Але не тільки для поповнення золотовалютних резервів, як це робиться в нас, у Росії та в Китаї, а й для того, щоб проводити адресне цільове фінансування пріоритетних національних проектів.

Завідувач лабораторії Інституту проблем управління ім. В.О.Трапезнікова Російської академії наук, доктор економічних наук **Роберт Ніжгородцев** у своєму виступі зосередив увагу на використанні коштів банків для інвестування інноваційних проектів. Макроекономічним індикаторам як стратегічним орієнтирам розвитку інвестиційного потенціалу банківської системи присвятила свою доповідь доцент кафедри банківської справи Черкаського інституту банківської справи

Ганна Білокінь. З доповідями на пленарному засіданні виступили також завідувач кафедри фінансів і кредиту Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), доктор економічних наук професор **Костянтин Салига** (тема доповіді “*Страхування ризиків державою та навігаційна роль посередників на фінансових ринках*”) і заступник голови правління ПАТ АКБ “Індустріалбанк”, кандидат економічних наук **Олександр Марковський** (тема доповіді “*Основні принципи побудови системи управління інформаційною безпекою банку*”).

Після пленарного засідання учасники конференції працювали в шесті секціях.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Учасники конференції визначили домінуючі чинники сучасного розвитку банківської системи України. Зокрема, зауважили, що в 2011 році банківський сектор усе ще функціонує в умовах наслідків глобальної фінансово-економічної кризи, вплив якої негативно позначається на динаміці вітчизняного виробництва та фінансовому стані підприємств більшості галузей економіки. Серед основних проблем функціонування банківської системи України визначено такі:

- відсутність повноцінної державної програми модернізації економіки;
- недосконалість діючих систем середньо- та довгострокового прогнозування;
- неефективність системи управління ризиками і, як наслідок, наявність значних обсягів недіючих кредитів, слабка диверсифікація;

У залі конференції.

— недостатній рівень відповідальності власників і топ-менеджерів за прийняті рішення.

У зв'язку з цим учасники конференції розробили конкретні пропозиції Верховній Раді, Кабінету Міні-

стрів та іншим органам влади за участі НБУ:

1. Внести зміни до чинного законодавства, спрямовані на вдосконалення інституційних умов ефективного функціонування банківського сектору та фінансової системи України в цілому:

- доопрацювати законодавство щодо застави, механізму реалізації прав колективного кредитора, процедури примусового стягнення предмета застави;
- конкретизувати законодавчу базу функціонування інституту банкрутства у фінансово-кредитних інституціях;
- удосконалити законодавчу базу щодо транспарентності структури власності фінансових установ;

2. У законодавчому порядку вдосконалити повноваження НБУ щодо підвищення рівня якості банківського нагляду та регулювання:

- привести повноваження НБУ у відповідність із міжнародними стандартами в частині пред'явлення банкам вимог щодо організації системи управління ризиками, а також заходів наглядового реагування. Продовжити роботу з підготовки змін до законодавства, що передбачають наявність у Національного банку достатніх повноважень щодо:
 - конкретизації відповідальності членів виконавчих органів і ради директорів (спостережної ради) фінансово-кредитних інституцій, передусім, у сфері управління ризиками;
 - запровадження вимог відносно фінансово-кредитних інституцій щодо оприлюднення інформації про потенційні ризики та процедури управління ними;
 - конкретизувати можливості використання мотивованого (змістовного) судження в наглядовому процесі при оцінці рівня стійкості кредитних організацій щодо якості систем управління та внутрішнього контролю;
 - привести до міжнародних стандартів вимоги щодо професійної компетенції та ділової репутації керівників і кандидатів на посади керівників фінансово-кредитних інституцій;
 - уточнити повноваження НБУ щодо нагляду за банківськими групами та банківськими холдингами в частині встановлення методик розрахунку обов'язкових нормативів та величини власного капіталу на консолідованій основі, визначення вимог до систем управління ризиками в кре-

Відкрив конференцію Микола Дмитренко.

дитних організаціях та банківських групах і застосування заходів впливу на консолідованій основі;

• конкретизувати роботу зі створення законодавчих засад взаємодії НБУ та зовнішніх аудиторів кредитних організацій, у тому числі з обміну інформацією про діяльність кредитних організацій;

• спрямувати роботу на законодавче закріплення за НБУ права на обробку персональних даних, отриманих Національним банком у рамках виконання покладених на нього функцій у сфері банківського регулювання та нагляду в умовах дії нового Закону України “Про захист персональних даних” від 01.06.2010 р. № 2297-VI.

Підсумовуючи дводенну роботу конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків”, учасники дійшли висновку, що кризові явища в банківському секторі України слід розглядати як форму оновлення системи управління національними інвестиційними, кредитними та фінансовими потоками. Отже, як бачимо, сьогоднішні умови розвитку фінансових ринків є виключно сприятливими для того, щоб криза банківської системи у поєднанні з ефективною антикризовою політикою уряду та регулюючих органів, передусім Національного банку, стали основою якісного структурно-функціонального оновлення банківського сектору з метою перетворення його на стимулятора інноваційно-орієнтованої моделі розвитку економіки України.

Людмила Патрікац,

“Вісник НБУ”.

Фото **Анатолія Гордівенка.**

Вітаємо! /

Конкурс "Банк року-2011" за версією журналу "Банкир"

29 листопада 2011 року в Триумфальному залі готельного комплексу "Київ" відбулась урочиста церемонія нагородження кращих українських банків, визнаних переможцями III Всеукраїнського конкурсу "Банк року-2011" за версією журналу "Банкир".

У ньому взяли участь 152 українських банки.
Лауреатами стали 10 з них у восьми номінаціях.

На церемонії нагородження були присутні представники Національного банку України, Університету банківської справи НБУ (м. Київ), громадських профільних асоціацій, акредитованих в Україні дипломатичні особи, топ-менеджери українських банків, клієнти і партнери банків, діячі науки і культури, представники ЗМІ.

Відкриваючи церемонію нагородження, голова оргкомітету конкурсу, директор видавництва "КБД-Видав", шеф-редактор журналу "Банкир" Олег Капралов зазначив: "Ми вже втретє в історії України підбиваємо підсумки конкурсу "Банк року", нагороджуємо кращі банки, вшановуємо кращих банкірів. Судячи з позитивних відгуків банків, котрі стали переможцями в попередні роки, та відгуків їхніх клієнтів, ми робимо важливу і потрібну справу. Наше основне завдання — надати орієнтир споживачам банківських послуг, допомогти банкам подивитися на свій бізнес по-новому. Стосовно методології визначення кращих установ, то вона базується на якісних показниках діяльності банків. Це прозорість, відкритість, репутаційний рейтинг, відповідальність, довіра, які, як відомо,

є величезним ресурсом і запорукою залучення клієнтів".

Вдруге кращим топ-менеджером банківського сектору України за ініціативою журналу "Банкир" та за підтримки сім'ї Вадима Гетьмана вручаються нагороди у спеціальній номінації "Банкір року-2011", присвячені

Валентина Гетьман (ліворуч) вручає
голови правління ПАТ
"Всеукраїнський банк розвитку"
Валентині Арбузовій іменний приз
пам'яті Вадима Гетьмана
"Банкір року-2011".

пам'яті відомого банкіра і політика Вадима Гетьмана. Вручаючи ці іменні призи, Валентина Опанасівна Гетьман висловила організаторам конкурсу велику подяку за увагу, яку вони виявляють до людей, котрі присвятили своє життя створенню вітчизняної банківської системи, продовжують справу, розпочату Вадимом Гетьманом.

Отримуючи іменний приз пам'яті Вадима Гетьмана, голова правління ПАТ "Всеукраїнський банк розвитку" Валентина Арбузова наголосила, що свій трудовий шлях вона починала економістом Держбанку, сьогодні очолює молодий банк розвитку. За всі ці роки стиль її роботи незмінний —

прозорість, чесність, взаємовигідність у розвитку бізнесу як підприємств-партнерів, так і банку. Вона також наголосила, що багато її учнів нині працює в банківській сфері України.

Президент Центру культури та історії Древньої Русі Парк "Київська Русь" Володимир Янченко за соціальні програми банку і роботу над відтворенням Київського Дитинця-кремля нагородив Валентину Арбузову золотим шоломом і двозубом; директор мережі галерей "Раритет-Арт" Сергій Ковтун вручив Валентині Арбузовій картину молодої художниці Тетяни Охріменко.

Отримуючи нагороду "Банкір року-2011", голова правління ПАТ "Ощадбанк" Сергій Подрезов зазначив, що свою кар'єру банкіра і фінансиста починав у 1990-х роках у створеному Вадимом Гетьманом банку "Україна". В "Ощадбанку" С.Подрезов

Нагороду у спеціальній номінації
"Кращий банк для студентства"
голови правління банку "Хрещатик"
Дмитру Гридзюку (праворуч) вручає
виконуючий обов'язки ректора Університету
банківської справи Національного банку
України (м. Київ) Володимир Хиленко.

працює вже 13 років, віднедавна — головою правління. За останні два роки банк вийшов на друге місце в системі,

Переможці та лауреати III Всеукраїнського конкурсу "Банк року-2011" за версією журналу "Банкир".

Переможці та лауреати ІІІ Всеукраїнського конкурсу “Банк року-2011” за версією журналу “Банкір”

У номінаціях:

“Банкір року-2011”

(іменний приз пам'яті Вадима Гетьмана)

Валентина Арбузова – голова правління ПАТ “Всеукраїнський банк розвитку”,

Сергій Подрезов – голова правління ПАТ “Ощадбанк”,

Ростислав Павліченко – голова правління ПАТ “Єврогазбанк”.

“Кращий банк з депозитних програм для населення”

ПАТ “Ощадбанк” (І група),

ПАТ “Дельта-банк” (ІІ група).

“Кращий інноваційний банк України”

ПАТ “Універсал-банк” (ІІ група).

“Кращий банк з кредитування населення”

ПАТ “Банк “Меркурій” (ІV група).

“Кращий банк з відкриття і обслуговування кредитних ліній
для корпоративних клієнтів”

ПАТ “Брокбізнесбанк” (І група).

“Кращий банківський процесинговий центр”

ПАТ “КБ “Хрещатик” (ІІ група).

“Найбільш клієнтоорієнтований банк”

ПАТ “Альфа-банк” (І група),

ПАТ “КБ “Глобус” (ІV група).

“Кращий банк у сфері Private Banking”

ПАТ “Златобанк” (ІV група).

“Кращі програми лояльності для клієнтів”

ПАТ “Банк “Таврика” (ІІІ група).

У спеціальній номінації

“Кращий керівник банку з іноземним капіталом-2011”

Рейніс Тумовс – голова правління ПАТ “Конверсбанк”.

У спеціальній номінації за версією Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

“Кращий банк для студентства”

ПАТ “КБ “Хрещатик”.

за багатьма показниками він у першій трійці. Також “Ощадбанк” був відзначений у номінації “Кращий банк з депозитних програм для населення”. Сергій Подрезов наголосив, що ця нагорода є визнанням роботи всіх шести тисяч відділень банку, якому 31 грудня 2011-го виповнюється 20 років.

У номінації “Кращий банк з кредитування населення” переможцем визнано банк “Меркурій”. Отримуючи

нагороду, заступник голови правління банку Людмила Данилова наголосила, що саме кредитування, кредитно-інвестиційна політика є одними з пріоритетних напрямів діяльності банку. Вона також підкреслила, що при розробці програм кредитування населення найбільша увага приділяється не отриманню банком надприбутку, а соціальному аспекту. В банку активно працюють державні програми іпотеч-

ного кредитування, які дозволяють надавати громадянам кредити на будівництво житла на термін до 30 років під 14 відсотків річних у гривні.

Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ) у спеціальній номінації “Кращий банк для студентства” відзначив банк “Хрещатик”. Перший ректор Університету банківської справи НБУ, доктор економічних наук, професор Тамара Смовженко у своєму виступі пояснила, чому студенти обрали саме цей банк: “По-перше, “Хрещатик” працює з молоддю, підтримує багато її ініціатив. Він є співорганізатором всеукраїнського і київського конкурсів молодих підприємців, ексклюзивним

Спеціальний диплом медіапартнеру конкурсу,
головному редактору журналу
“Вісник Національного банку України”
Людмилі Патрікач вручає директор
видавництва “КБД-Видав” Олег Капранов.

спонсором такого цікавого руху, як Віфлеємський вогонь миру. Банк фінансує програми боротьби з наркоманією, пияцтвом, СНІДом. Ще один започаткований “Хрещатиком” проект називається “Найдорожчий скарб” – це проект підтримки вагітних і молодих матерів. Також банк опікується знедоленими дітьми вісімнадцяти дитбудинків України.

Крім переможців та лауреатів конкурсу “Банк року-2011”, було оголошено переможця І Міжнародного конкурсу “Кращий інвестиційний проект, найефективніше реалізований в Україні” в номінації “Найефективніші інвестиції з Італії до України-2011”. Ним стало ТОВ “Гуала Кложерс Україна” (м. Суми).

На урочистій церемонії того дня також було названо п'ятнадцять лауреатів І Всеукраїнського конкурсу “Банківська безпека-2011”.

Марина Гриценко,

“Вісник НБУ”.

Фото **Олександра Доманського.**

Дозвілля/

Команда НБУ — переможець Фінансової баскетбольної ліги 2011 року

Команда НБУ після вручення нагород і пам'ятного призу.

Юрій Колобов з кубком переможців.

Кращий гравець турніру — Тарас Кметюк з команди НБУ.

Форвард команди НБУ Юрій Колобов з м'ячем.

Перемогою баскетбольної команди Національного банку України завершився суперфінал Фінансової баскетбольної ліги, що відбувся 18 грудня 2011 року в Києві в спорткомплексі «Авангард».

Загалом у змаганнях взяли участь 12 команд, які представляли банки, страхові та консалтингові компанії — Національний банк України, Укресімбанк, ОТП-банк, Промінвестбанк, ВТБ-банк, Райффайзен Банк «Аваль», Дочірній банк Сбербанку Росії, банк «Фінанси та кредит», страхові компанії «Провідна», «Наста», компанії «Прайсватерхауз Куперс» (Pricewaterhouse Coopers, PwC), «Делойт» (Deloitte).

У продовж двох місяців спортсмени провели серію важливих ігор, під час яких визначилися найсильніші. За результатами перших матчів у чотирьох підгрупах шість найкращих команд вийшли до прем'єр-ліги, решта — до престиж-ліги.

У прем'єр-лізі, яка фактично була вищим дивізіоном турніру, кожна з команд провела по п'ять зустрічей. Перемогу здобули баскетболісти НБУ, на другому місці — команда Укресімбанку, на третьому — ОТП-банку. Ці три кращі колективи вийшли до суперфіналу, в якому за коловою системою матчів «кожна команда з кожною» визначали переможця турніру. Напередодні суперфіналу команда Укресімбанку здобула перемогу над гравцями ОТП-банку. У свою чергу спортивна дружина НБУ записала у свій актив перемогу над гравцями Укресімбанку. Тому для сильної та амбіційної команди ОТП-банку в матчі суперфіналу необхідна була тільки перемога з великим розривом. Підсумкова гра турніру НБУ — ОТП-банк, де вирішувалася доля першого місця, виправдала очікування вболівальників та фахівців.

Уже з перших хвилин матчу ініціативою заволоділи баскетболісти команди НБУ, тож не дивно, що за підсумками другого періоду вони лідирували з рахунком 30:21. Проте у третьому періоді команді ОТП-банку на короткий час вдалося зрівняти рахунок — 41:41, але перевага гравців НБУ у командних діях була очевидною, тридцять хвилин ігрового часу завершилася з рахунком 49:45 на користь НБУ. Завдяки влучним триочковим кидкам та кільком стрімким контратакам у четвертому періоді фінальний рахунок (69:58) засвідчив незаперечну перевагу баскетболістів НБУ.

За результатами турніру капітан команди НБУ Олександр Петрик наголосив на важливості внеску кожного гравця в перемогу, а також відзначив гру Юрія Колобова, Андрія Блізніченка, Тараса Кметюка, Дмитра Беляєва, Олександра Чопи, Антона Тетерука,

Олени Супчук та інших членів команди. До речі, Олена була єдиною жінкою — учасницею турніру, але за майстерністю вона нічим не поступалася і навіть переважала багатьох інших баскетболістів. «Незаперечною складовою перемоги була єдність команди, її воля до перемоги, персональна майстерність та відповідальність», — зауважив капітан.

Форвард команди НБУ Юрій Колобов, один із найкращих за результативністю гравців турніру, в короткому коментарі після завершення гри підкреслив, що баскетбол — командна гра, тому перемога — це результат спільних зусиль усіх гравців. «Порівняно з попереднім турніром ми були зібранішими, краще розуміли один одного на майданчику, розробили та реалізували кілька тактичних заготовок. Команда була більш зіграною, ми вірили у свої сили і завдяки цьому заслужено перемогли», — підкреслив Юрій Колобов.

У змаганнях престиж-ліги турніру перемогу здобула команда страхової компанії «Провідна», друге місце — у команди ВТБ-банку, третє посіли баскетболісти Райффайзен Банку «Аваль». Володарями малих кубків прем'єр-ліги та престиж-ліги стали відповідно команди компаній «Делойт» і «Прайсватерхауз Куперс».

За результатами турніру суддівська колегія визначила найкращих баскетболістів. Кращим гравцем змагань став Тарас Кметюк із команди НБУ, кращим бомбардиром визнали гравця команди ОТП-банку Дениса Комарняка, кращим захисником — Олександра Ражева з команди Укресімбанку, найкращим форвардом турніру — гравця команди ВТБ-банку Єгора Маслюченка. Детальніше ознайомитися з перебігом змагань Фінансової баскетбольної ліги та результатами змагань любителі спорту можуть на сайті www.corporate-games.info.

Роман Підвисоцький,
«Вісник НБУ».

Фото Владислава Негребецького.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у листопаді 2011 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Публічне акціонерне товариство "ФІНЕКСБАНК"	ПАТ	122 474 000	08.10.1991 р.	19	м. Київ, просп. Повітрофлотський, 54
Публічне акціонерне товариство "АЛЬФА-БАНК"	ПАТ	4 639 120 959	24.03.1993 р.	158	м. Київ, вул. Десятинна, 4/6
Публічне акціонерне товариство "Банк Велес"	ПАТ	105 000 000	18.03.1994 р.	239	м. Київ, вул. Героїв Севастополя, 48
Публічне акціонерне товариство "Інтеграл-банк"	ПАТ	160 000 000	30.09.1994 р.	250	м. Київ, просп. Перемоги, 52/2
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ"	ПАТ	2 992 460 500	15.06.2001 р.	277	м. Київ, вул. Володимирська, 46
Публічне акціонерне товариство "Акціонерний комерційний банк "Траст-капітал"	ПАТ	53 250 000	10.03.2004 р.	291	м. Київ, вул. Підвисоцького, 7
Публічне акціонерне товариство "Банк Камбіо"	ПАТ	111 467 421.52	30.06.2004 р.	295	м. Київ, вул. Заньковецької / Станіславського, 3/1
Донецька область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК"	ПАТ	3 294 492 400	23.12.1991 р.	73	м. Донецьк, вул. Університетська, 2-а
Одеська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ІНВЕСТБАНК"	ПАТ	69 280 000	31.03.1992 р.	95	м. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 2-б
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ІМЕКСБАНК"	ПАТ	990 000 000	29.03.1994 р.	241	м. Одеса, просп. Гагаріна, 12-а
Харківська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК "ГРАНТ"	ПАТ	80 000 000	29.10.1991 р.	62	м. Харків, вул. Данилевського, 19

¹ "Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків" опубліковано у "Віснику НБУ" № 8, 2011 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятних монет "Гопак"

Національний банк України 29 липня 2011 року ввів в обіг пам'ятні монети номіналами 10 та 5 гривень, присвячені українському народному танцю — гопаку, у виконання якого включаються різні елементи хореографічної імпровізації. Цей танець буває сольним, парним або груповим. Гопак нерідко має величний, героїчний характер.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — 7 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 45 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі монет розміщено: малий Державний герб України та напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, пару в стилізованому вирі танцю та внизу написи: на монеті зі срібла — **ДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ**; на монеті з нейзильберу — **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** та рік карбування — **2011** (праворуч). На монеті номіналом 5 гривень розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі монет зображено танцюючого козака з шаблею, ліворуч від якого — стилізований орнамент.

Художник — Микола Кочубей.

Скульптори — Анатолій Дем'яненко, Святослав Іваненко.

Пам'ятні монети номіналами 10 та 5 гривень є дійсними платіжними засобами України й обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Дискусійний клуб/

Глобальні виклики спонукають до пошуку нестандартних рішень

В Університеті банківської справи Національного банку України відбулося чергове засідання дискусійного клубу на тему: “Фінансова криза (друга хвиля): реалії сьогодення”. Участь у засіданні взяли викладачі та студенти УБС НБУ, Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, науковці, експерти з питань макроекономіки, фінансового ринку, економічного аналізу та прогнозування, фахівці органів державного управління.

Доктор економічних наук, професор **Тамара Смовженко** нагадала, що дискусійний клуб був заснований 20 вересня 2007 року при кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін Інституту магістерської та післядипломної освіти (ІМПО) УБС НБУ. За цей час клуб став вагомим доповненням навчального процесу, майданчиком для обміну думками та пошуку відповідей на складні запитання. Активну участь у його функціонуванні беруть Львівський, Черкаський та Харківський інститути банківської справи УБС НБУ. Засідання відбувалося в режимі он-лайн, завдяки відеоконференц-зв'язку його учасники з різних міст брали активну участь у дискусії, ставили запитання доповідачам, обмінювалися думками та дискутували.

Основну доповідь представили студенти ІМПО УБС НБУ **Дмитро Слободян** та **Анна Тищенко**. Вони наголосили, що перспективи розвитку світової економічної та фінансової систем залежать від їх сучасного стану. Експерти мають різні точки зору щодо коректності вживання терміна “друга хвиля кризи”, водночас незаперечним фактом є посилення у деяких європейських країнах кризових тенденцій, які можуть безпосередньо вплинути на економіку України. Поглиблення процесів глобалізації світової економіки та міжнародних ринків зумовлюють їх вплив на фінансові системи більшості країн. Проаналізувавши сучасні тенденції в економіці нашої країни, студенти дійшли висновку про ознаки поступового виходу з перманентної кризи та стабілізації фінансового ринку і банківської системи.

Якщо перша хвиля кризи розпочалася в 2008 році у США на ринку похідних фінансових інструментів і спричинила банкрутство багатьох

банків, то друга хвиля загрожує банкрутством кількох європейських держав. Щоб уникнути цього, їхні уряди змушені запроваджувати безпрецедентні програми економії бюджетних коштів, а центробанк Євросоюзу та комерційні банки країн-членів викуповують боргові цінні папери. Греція накопичила великі фінансові зобов'яз-

Робочий момент засідання за круглим столом.

зання перед своїми кредиторами, проте фактично не має коштів для їх погашення. Інвестори серйозно сумніваються в спроможності грецького уряду розрахуватися з боргами. Державний борг Італії становить близько 1.9 трлн. євро, це 121% від ВВП країни. У Португалії та Іспанії також бракує власного економічного потенціалу для вирішення нагальних проблем. Загалом обсяги економічного зростання 16 країн Єврозони у 2011 році зменшилися на 4.9%. Якщо у 2008 р. криза поширювалася з фінансового сектору на реальний, нині відбувається зворотний процес — передачі з реального сектору на фінансовий, характерною ознакою сучасних кризових явищ є глибока недовіра серед учасників фінансового ринку.

Узагальнивши основні причини виникнення сучасних світових криз, доповідачі виокремили декілька основних. Зокрема, утворення “мильних бульбашок” на фінансових ринках

дестабілізує всю систему. За різними експертними оцінками, лише 5–7% всіх операцій, які здійснюються на глобальному фінансовому ринку, обслуговують гроші, що мають реальне забезпечення товарами, послугами чи банківськими металами. Решта — це спекулятивний капітал. Зростають боргові проблеми США та країн Єврозони, які акумулювали такий обсяг зобов'язань, що виконувати їх дедалі складніше. Внаслідок цього відбулося зниження кредитного рейтингу США, що спричинило поширення негативних очікувань серед населення багатьох країн та інвесторів, котрі прагнуть вилучити кошти з ризикованих ринків та розмістити їх у високоліквідні активи стабільних фінансових ринків. Поступово знижується відсоткова ставка за державними цінними паперами — бондами. Сповільнення зростання економік країн Єврозони призводить до перманентних політичних криз у деяких європейських країнах.

Вплив світової економічної кризи на Україну позначився на втраті ліквідності багатьма банками, що спричинило необхідність їх рефінансування. Поступово зменшуються обсяги кредитування, адже банки фактично припинили споживче кредитування без належної перевірки платоспроможності позичальника. З 2009 року питома вага резервів, які банки формують під кредитні операції, у співвідношенні до загальних резервів суттєво зросла. Якщо на початку 2008 р. вони становили 3.08%, на початку 2010 р. — 11.27%, то на початку жовтня 2011 р. — 12.06%. Це свідчить про те, що якість кредитного портфеля банків знизилася, ризики зросли, ці обставини змушують резервувати додаткові кошти. Дефіцит поточного та фінансового рахунків платіжного балансу наприкінці минулого року змусив ви-

трачати додаткові кошти на його покриття. Можливе зменшення попиту і цін на українську експортну продукцію на зовнішніх товарних ринках є додатковим чинником ризику, що тисне на вітчизняний фінансовий ринок. Валовий зовнішній борг сягнув понад 100 млрд. доларів США, для його обслуговування необхідні значні кошти. Всі ці чинники мають кумулятивний негативний вплив на вітчизняну економіку. Водночас є підстави сподіватися, що завдяки зваженій і продуманій економічній політиці вплив негативних факторів у 2012 році буде поступово мінімізований.

Доповідачі запропонували вжити такі антикризові заходи: надавати комплексну допомогу малому та середньому бізнесу; зобов'язати банки, яким була надана державна фінансова підтримка, кредитувати стратегічні й експорторієнтовані галузі економіки; фінансувати програми розвитку інфраструктури та реалізації масштабних інфраструктурних проєктів; скоротити необґрунтовані державні соціальні видатки та запровадити пріоритетне фінансування капітальних інвестицій; сприяти реалізації інноваційних проєктів та проєктів із розвитку енергоощадних технологій.

Основна доповідь стала підґрунтям для дискусії, деякі твердження були підтримані експертами, решту під час обговорення було інтерпретовано з різних точок зору.

Кандидат економічних наук, начальник відділу аналізу економічної політики департаменту економічного аналізу та прогнозування НБУ **Андрій Даниленко** наголосив, що падіння кредитного рейтингу у США було наслідком не лише негативних подій у фінансовому середовищі. Це свідчить про певну реакцію інвесторів і кредиторів, переоцінку потенційних ризиків. Основною ознакою і “тригером” кризових явищ у 2008 році й нині є насамперед втрата довіри кредиторів та інвесторів. Національний банк України аналізує ситуацію, прогнозує її можливий розвиток за різними сценаріями та розробляє відповідні антикризові заходи. При цьому пріоритетними напрямками є забезпечення ціновості та фінансової стабільності.

Доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України **Віктор Пинзеник** підкреслив, що обриси сучасної глобальної кризи дуже подібні до тих, які були у 2008 році. Немає принципового значення друга це хвиля чи продовження першої. Їхня при-

рода та першопричини однакові. У 2008 році виникла ключова проблема — неспроможність позичальників на іпотечному ринку США вчасно та якісно обслуговувати свої борги. Фінансовий сектор через ланцюгову реакцію трансформував негаразди у реальний сектор економіки, який нині повертає їх фінансовому сектору. Отже, коло замкнулося, необхідний пошук нестандартних, альтернативних

Виступає Грант Багратян.

рішень. Найважливіше питання, яке нині потребує комплексного вирішення, — суверенні борги цілих країн, а не окремих банків чи корпорацій. Масштаб суверенних боргів став таким, що деякі країни неспроможні виплачувати за ними навіть відсотки, не кажучи вже про основну суму боргу. Для України це важливий досвід, адже донедавна ключовою проблемою був високий рівень дефіциту державного бюджету. У 2009 році дефіцит становив 11.4% від ВВП, у 2010 р. — 8.4%, у 2011 році, за експертними оцінками, його вдалося зменшити до 3.5%. Це очевидний прогрес, завдяки якому в 2012 році країна має непогану перспективу звести баланс бюджету з мінімальним дефіцитом. Проте, за словами Віктора Пинзеника, ризики зростають в іншій площині. Проблема обслуговування зовнішнього державного боргу зумовлює тиск на гривню. Необхідно поліпшити співвідношення між короткостроковими зобов'язаннями (53 млрд. доларів США) та резервами (32.5 млрд. доларів США). Враховуючи те, що на зовнішніх ринках умови залучення рефінансування погіршилися, розраховувати на зовнішні джерела не варто.

У цьому контексті показовим є приклад Італії — основний обсяг зовнішнього боргу цієї країни був сформований 20–30 років тому, проте нині новому уряду доводиться вирішувати цю проблему шляхом проведення кардинальних соціально-економічних реформ.

На внутрішньому ринку України також виникає перманентний дефіцит — Міністерство фінансів кілька разів не змогло залучити в необхідній кількості кошти на внутрішньому ринку. Пильної уваги також потребує регулювання ліквідності банківського сектору. Необхідно проводити зважену соціальну політику, яка має стимулювати створення робочих місць в Україні та запобігти зростанню обсягів імпорту товарів. Віктор Пинзеник зауважив, що рішення про обмеження валютного кредитування було правильним. А от заборона відносити збитки минулих періодів на фінансові результати діяльності підприємств не спонукатиме інвесторів до активного капіталовкладення, адже у перші роки більшість інвестиційних проєктів мають переважно видатки та збитки, а не прибутки. Отже, інвестору необхідно думати, за рахунок яких джерел покривати ці збитки. В умовах нестабільності на світових ринках курс гривні має бути гнучким, інакше Національному банку для підтримання стабільного курсу доведеться витрачати золотовалютні резерви.

Непоодинокі випадки сумнівного відчуження майна, зокрема цілих підприємств, відштовхують потенційних інвесторів. Усі ці питання необхідно врегулювати, враховуючи власний досвід попередніх років, зокрема щодо ухвалення бездефіцитного бюджету, та досвід кількох країн Європи, які потрапили у складну економічну ситуацію.

Експерт групи Світового банку, доктор економічних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ІМПО УБС НБУ **Грант Багратян** зауважив, що у США, де й виникли паростки кризи — масові неплатежі на іпотечному ринку, економічний спад становив 2%, а в Україні у 2009 році він сягнув 15%.

Перша хвиля 2008 р. у загальносвітовому масштабі не була остаточно подолана, тому нинішня ситуація є її продовженням, хоча й з певними характерними особливостями. Ця хвиля має яскраві ознаки системної глобальної фінансової кризи, спричиненої насамперед внутрішніми суперечностями системи. Вже кілька десятиліть функціонують глобальний фінансовий і товарний ринки, проте на рівні окремих держав діє окреме законодавче регулювання, національні валюти тощо. ФРС США випускає в обіг долари, які обслуговують не лише внутрішній ринок США, а й усю глобальну економіку. Складовими

цієї світової економіки є різні країни на різних континентах, із різним економічним потенціалом.

Європейський центробанк випускає в обіг євро, що обслуговує економіки країн Єврозони, проте це також різні країни з різними потенціалами. Такі відмінності є складною проблемою. Нині ніхто з певністю не може сказати, як вона буде вирішена, адже зупинити інтеграційні глобальні процеси вже фактично неможливо. Але їх дуже важко гармонізувати з нерівномірним розвитком багатьох окремих держав світу. У цей час виникають нові потужні вектори економічного розвитку — олігополії кількох основних світових валют кидають виклик китайський юань та російський рубль. Таким чином Росія та Китай прагнуть уникнути валютних ризиків при взаємних розрахунках. Спроби створити колективні валюти на зразок Спеціальних прав запозичення (СПЗ — Special Drawing Rights, SDR) та еку, що передувало євро, призвели до того, що вони перетворилися на заручників зваженого кошика валют, з яких складаються. За деякими оцінками, в 2010 р. у США загальний обсяг економіки становив 550–600 млрд. доларів, з яких 70–80 млрд. доларів припадало на реальний сектор, а 420–430 млрд. доларів оберталося у фінансовому секторі. Для порівняння: у 1991 р. загальний обсяг економіки США становив 120 млрд. доларів, із яких лише 20 млрд. оберталося у фінансовому секторі.

Приклад Греції в усіх нині перед очима. Але Греція мала успішну економіку від 1981 до 2002 року, коли на внутрішньому фінансовому ринку в обігу перебувала драхма. Після входження до Єврозони ця країна фактично поступово втягувалася у боргову кризу. Причина цього явища лежить на поверхні — маючи порівняно з Німеччиною у 10 разів менший економічний потенціал, Греція запровадила соціальні стандарти на рівні провідних європейських країн. Не маючи належних ресурсів, грекам довелося їх залучати. Таким чином борги інших країн були поступово експортовані ними до Греції. Фактично сучасні системи емісії та обігу долара США, євро, фунта стерлінгів дають змогу нарощувати країнам — емітентам валюти внутрішній борг, стимулюючи таким чином темпи зростання національного ВВП, а згодом експортувати ці борги через кредити до інших країн. Зважаючи на цю обставину,

нині дуже складно визначити, чи борг Греції є її внутрішнім, чи таки зовнішнім боргом. Без національної валюти Греції дуже важко провести оздоровчі процедури в економіці та фінансовому секторі — перебування в Єврозоні ускладнює обслуговування боргу. На цьому прикладі вельми очевидними є основні суперечності глобальної фінансової системи.

Отже, світ стоїть перед необхідністю розробки та впровадження нового фінансового порядку. Якщо є вільна світова торгівля, має бути вільна гло-

Віктор Пинзенік та Андрій Гриценко висловили власні погляди на порушені питання.

бальна транзакційна валютна система. Не вирішивши основні проблеми олігополістичних світових валют, не зможемо кардинально змінити ситуацію, наголосив Грант Багратян. На думку вченого, в нинішніх умовах гривня може захистити економіку, але лише шляхом поступового запровадження гнучкого курсу. Інакше боргові проблеми євро та долара США поступово імпортуватимуться до України. Також необхідно запроваджувати прогресивні податки, розмір яких залежатиме від обсягів прибутку, натомість непрямі споживчі податки необхідно зменшувати. Адже під час кризи непрямі податки мають подвійний ефект: бідні стають біднішими, а багаті — багатшими. Впродовж кризи 2008–2009 років постраждали передусім масові споживачі, широкі верстви населення. За таких умов звужується спектр напрямів економічного розвитку, знижується конкурентоспроможність, зростає централізація.

Заступник директора Інституту економіки та прогнозування НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України **Андрій Гриценко** зауважив, що економісти правильно оцінюють економічну ситуацію та дають слушні поради щодо запобігання негативним сценаріям — необхідно лише, щоб до цих порад дослухалися. Ситуація на світових

фінансових ринках складна, перспективи долара США та євро як основних резервних валют також непевні. Серед експертів-економістів є дві точки зору на проблему: одна з них вельми песимістична, друга — оптимістична. Така невизначеність вже стала майже нормою, світова економіка потрапила у зону біфуркації, тобто ця невизначеність може в будь-яку мить кардинально змінитися внаслідок навіть незначних подій. Усі процеси в сучасній глобальній економіці та фінансовій системі мають значно глибші першопричини, ніж циклічні кризи, які у кількох випадках допомогли оздоровити економіку та були стимулом до подальшого динамічного розвитку. Основна причина нестабільного сучасного стану світової економіки — це кардинальні зміни старих економічних законів, які виникли в епоху промислової та науково-технічної революції й базувалися на принципах, котрі нині вже не задовольняють сучасні потреби інформаційно-мережевої економіки. Необхідно проаналізувати ситуацію та шукати нові підходи з урахуванням нових економічних реалій. Цілком очевидно, що значного поширення набули мережеві блага як основна складова інформаційно-мережевої економіки. Глибше вивчення цього феномену свідчить про те, що у сегменті виробництва і споживання мережевих благ звичні економічні механізми функціонують за специфічними правилами, зокрема по-іншому трактуються її обчислюються затрати і рентабельність, виникають попит, пропозиція тощо.

Наприклад, зростання кількості учасників мережі, що споживають певну продукцію або послуги, призводить до зростання загального попиту і відповідно — пропозиції. За таких умов крива попиту має не класичну форму, а перетворюється на пряму зростання. При цьому витрати на першому етапі найбільші, а з часом суттєво знижуються і залишаються впродовж тривалого часу на незначному рівні. За умови, що кількість мережевих благ дуже швидко зростає, сукупний попит формується відповідно до зростання пропозиції. Тобто в мережевій економіці попит стає похідною пропозиції, і це не кризовий стан, а відображення її реального врівноваженого стану або зростання. Більшість знаних у всьому світі економістів дуже часто не сприймає такі реалії внаслідок інерції мислення та дотримання певних стереотипів, не може їх визнати, осмислити й адекватно проаналізувати. Звичні

теоретичні постулати незабаром можуть зазнати серйозного перегляду не внаслідок теоретичних розробок, а внаслідок сучасної економічної практики. Для того, щоб вирішувати проблеми, необхідно розуміти їхні першопричини та складні економічні взаємозв'язки. Проте глибокого розуміння цього навіть у світовому масштабі нині бракує. Є таке поняття, як провали ринку. На думку вченого, це теоретична аберація, адже спершу більшість економістів вважала, що ринок може бути саморегульованим, і таким чином автоматично вирішуватимуться всі проблеми. Згодом з'ясу-

валося, що певні сегменти ринку потребують державного регулювання.

Андрій Гриценко наголосив, що за таких умов він є прихильником компліментарності ринку та держави, яка забезпечує функціональну взаємодоповнюваність та ефективну взаємодію у нових реаліях. Перед Україною нині стоїть завдання вирішення проблеми насичення внутрішнього ринку якісною, доступною і конкурентоспроможною вітчизняною продукцією, інакше буде надто складно вийти на світові ринки й посісти гідне місце серед розвинутих держав світу. В сучасних умовах ринок сам по собі

вирішити цю проблему неспроможний, отже, треба впроваджувати необхідні стимули та відповідну державну економічну політику.

Більшість учасників засідання за круглим столом зійшлася на думці, що сучасні виклики, які виникають на теренах глобального фінансового ринку, є принципово новими, тому необхідні нестандартні підходи та рішення для їх подолання.

Роман Підвисоцький,

“Вісник НБУ”.

Фото автора.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятних монет “Міжнародний рік лісів”

Національний банк України 24 листопада 2011 року ввів в обіг пам'ятні монети “Міжнародний рік лісів” номіналами 5 гривень (зі срібла) та 5 гривень (з біметалу), присвячені Міжнародному року лісів, яким ООН оголосила 2011 рік. Ліси — тип природних комплексів із відповідною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами, що взаємопов'язані у своєму розвитку. Це одна зі складових національного природного багатства країни та вагома складова гармонійного життя людини.

Монету номіналом 5 гривень (срібло) виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 33.0 мм, тираж — 3 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **15.55**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України. Монету виготовлено з використанням технології патинування.

Монету номіналом 5 гривень (біметал) відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє коло — мідно-нікелевий сплав, внутрішнє — нордік (CuAl5Zn5Sn1). Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, діаметр — 28.0 мм, маса — 9.4 г, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — секторальне рифлення.

На аверсі монети зі срібла розміщено:

вгорі малий Державний герб України та напис півколом: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, посередині — дві пташки, що сидять серед гілок на стилізованому гнізді, у центрі якого — Земля. Ця композиція символізує життя людства: як для пташки гніздо, так для людей Земля є домом. Унизу — рік карбування монети **2011** та напис півколом: **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На аверсі монети з біметалу розміщено: вгорі малий Державний герб України та напис півколом: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, у центрі — стилізоване квітуче дерево з руками-вітами та серцем, праворуч — рік карбування монети **2011**, унизу — логотип Монетного двору Національного банку України та напис півколом: **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На реверсі монет зображено руки-гілки, що тягнуться до сонця, по колу розміщено написи: **МІЖНАРОДНИЙ РІК ЛІСІВ** (угорі), **ЗБЕРЕЖЕМО ЗАРАДИ ЖИТТЯ** (внизу).

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор — Святослав Іваненко.

Пам'ятні монети є дійсними платіжними засобами України й обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012 р.” (срібло)

Національний банк України, продовжуючи серію “Спорт”, 1 грудня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 20 гривень, присвячену важливій спортивній події — фінальному турніру чемпіонату Європи з футболу, який буде проведено в Україні та Польщі у 2012 році.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 62.2 г, діаметр — 50.0 мм, тираж — до 15 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **62.2**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монета є офіційною ліцензованою продукцією УЄФА Євро 2012™.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), карту Європи з написами **КИЇВ** та **WARSAWA**, на тлі якої голографічне зображення логотипу Євро-2012, під яким

написи: **UEFA / EURO 2012™ / POLAND—UKRAINE**, ліворуч зазначені роки проведення чемпіонатів Європи з футболу, починаючи з 1960 року; праворуч — номінал та рік карбування монети **20 / ГРИВЕНЬ / 2011**.

На реверсі зображено стилізовану композицію — стадіон “Олімпійський”, на якому відбудеться фінальна гра чемпіонату, і цифри **2012**, на тлі яких динамічні фігури футболістів; під композицією розміщено напис **ФІНАЛЬНИЙ ТУРНИР ЧЕМПІОНАТУ ЄВРОПИ / З ФУТБОЛУ / 2012 Р.**, угорі — герб Києва.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 20 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети

“Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Донецьк” (срібло)

Національний банк України, продовжуючи серію “Спорт”, 1 грудня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Донецьк” номіналом 10 гривень, присвячену важливій спортивній події — фінальному турніру чемпіонату Європи з футболу 2012 року, окремі фінальні ігри якого відбудуться в Донецьку.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — до 15 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монета є офіційною ліцензованою продукцією УЄФА Євро 2012™.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), на тлі карти України з написом **ДОНЕЦЬК**

— голографічне зображення логотипу Євро-2012, під яким написи: **UEFA / EURO 2012™ / POLAND—UKRAINE**, праворуч рік карбування монети — **2011** та півколом номінал — **ДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На реверсі на стилізованому тлі стадіону “Донбас-Арена” зображено динамічну фігуру воротаря з м'ячем, над якою — панорама міста, вгорі — герб Донецька, внизу розміщено напис **ФІНАЛЬНИЙ ТУРНИР / ЧЕМПІОНАТУ / ЄВРОПИ / З ФУТБОЛУ / 2012**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Володимир Атаманчук, Анатолій Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Київ” (срібло)

Національний банк України 1 грудня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Київ” номіналом 10 гривень, присвячену важливій спортивній події — фінальному турніру чемпіонату Європи з футболу 2012 року, окремі фінальні ігри якого відбудуться в Києві.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — до 15 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монета є офіційною ліцензованою продукцією УЄФА Євро 2012™.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), на тлі карти України з написом **КИЇВ** — гологра-

фічне зображення логотипу Євро-2012, під яким написи: **UEFA / EURO 2012™ / POLAND—UKRAINE**, праворуч рік карбування монети — **2011** та півколом номінал — **ДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На реверсі на тлі стилізованої панорами міста і стадіону “Олімпійський” зображено динамічні фігури двох футболістів із м'ячем, угорі — герб Києва, внизу розміщено напис **ФІНАЛЬНИЙ ТУРНІР / ЧЕМПІОНАТУ / Європи / з футболу / 2012**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор — Володимир Атаманчук.

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Львів” (срібло)

Національний банк України 1 грудня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Львів” номіналом 10 гривень, присвячену важливій спортивній події — фінальному турніру чемпіонату Європи з футболу 2012 року, окремі фінальні ігри якого відбудуться у Львові.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — до 15 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монета є офіційною ліцензованою продукцією УЄФА Євро 2012™.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), на тлі карти України з написом **ЛЬВІВ** — гологра-

фічне зображення логотипу Євро-2012, під яким написи: **UEFA / EURO 2012™ / POLAND—UKRAINE**, праворуч рік карбування монети — **2011** та півколом номінал — **ДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На реверсі на тлі стилізованої панорами міста розміщено динамічну фігуру футболіста з м'ячем (ліворуч), стилізоване зображення стадіону “Арена Львів” (праворуч), угорі — герб Львова, внизу розміщено напис **ФІНАЛЬНИЙ ТУРНІР / ЧЕМПІОНАТУ / Європи / з футболу / 2012**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Харків” (срібло)

Національний банк України 1 грудня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Харків” номіналом 10 гривень, присвячену важливій спортивній події — фінальному турніру чемпіонату Європи з футболу 2012 року, окремі фінальні ігри якого відбудуться в Харкові.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — до 15 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монета є офіційною ліцензованою продукцією УЄФА Євро 2012™.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), на тлі карти України з написом **ХАРКІВ** — голографічне зображення логотипу Євро-2012,

під яким написи: **UEFA / EURO 2012™ / POLAND–UKRAINE**, праворуч рік карбування монети — **2011** та півколом номінал — **ДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На реверсі на тлі стилізованої панорами міста розміщено динамічні фігури двох футболістів із м'ячем, праворуч — стилізоване зображення стадіону “Металіст”, угорі — герб Харкова, внизу розміщено напис **ФІНАЛЬНИЙ ТУРНІР / ЧЕМПІОНАТУ / ЄВРОПИ / З ФУТБОЛУ / 2012**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Рік Дракона”

Національний банк України, продовжуючи серію “Східний календар”, 16 грудня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету “Рік Дракона” номіналом 5 гривень, присвячену року Дракона — одній із тварин східного календаря, який засновано на дванадцятирічному циклі Юпітера — найбільшої планети Сонячної системи.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 33.0 мм, тираж — 20 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі розміщено: вгорі — малий Державний герб України, під яким напис — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК / УКРАЇНИ** в оточенні стилізованого рослинного орнаменту, номінал — **5 / ГРИВЕНЬ**; унизу — рік карбування монети — **2012**, а також зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу

дорогоцінного металу в чистоті — **15.55**, розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі в оточенні стилізованого рослинного орнаменту зображено в лубочному стилі дракона (око із цирконію оранжевого кольору діаметром 1.5 мм). Над цією композицією і під нею розміщено абрисні фігурки всіх 12 символів східного календаря.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор — Володимир Атаманчук.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012 р.” (золото)

Національний банк України, продовжуючи серію “Спорт”, 16 грудня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 500 гривень, присвячену важливій спортивній події — фінальному турніру чемпіонату Європи з футболу, який буде проведено в Україні та Польщі у 2012 році.

Монету виготовлено із золота 999.9 проби. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 500.0 г, діаметр — 80.0 мм, тираж — до 500 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Au 999.9**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **500.0**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монета є офіційною ліцензованою продукцією УЄФА Євро 2012™.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України, напис **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК / УКРАЇНИ** (вгорі), у центрі на тлі карти Європи з написами **КИЇВ** та **WARSAWA** зображення офіційного логотипу УЄФА Євро 2012™, виконане з використанням кольорової емалі, під картою номінал монети — **500 / ГРИВЕНЬ**; по колу зображено силуети архітектурних пам'яток міст, у яких проходять матчі фінального турніру, футболістів, а також зазначено дати проведення ігор.

На реверсі зображено стилізовану ігрову композицію — на передньому плані динамічна фігура футболіста з м'ячем, на другому плані — два футболісти і силует воротаря, розміщено написи **ФІНАЛЬНІ / ІГРИ** (вгорі ліворуч), **ЧЕМПІОНАТ / ЄВРОПИ / З ФУТБОЛУ / 2012 р.** (внизу праворуч).

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Володимир Дем'яненко, Анатолій Дем'яненко.

Пам'ятна монета є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за листопад 2011 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	577.5351	16	434 LYD	100 лівійських динарів	663.8096
2	986 BRL	100 бразильських реалів	461.1516	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	60.4126
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	210.7975	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	61.5272
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	7.2169	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	652.1235
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.8002	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	9.1869
6	981 GEL	100 грузинських ларі	480.7739	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	294.4629
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	102.7091	22	642 ROL	100 румунських лейв	261.9838
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	133.6181	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	212.6973
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	220.7433	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	16.2134
10	356 INR	1000 індійських рупій	161.1352	25	901 TWD	100 нових тайванських доларів	26.5391
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.7441	26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	167.8097
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6835	27	952 XOF	1000 франків КФА	17.1985
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	17.5013	28	152 CLP	1000 чилійських песо	16.1855
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2911.3139	29	191 HRK	100 хорватських кун	150.6962
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.2986	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	638.1600

* Курс встановлено з 01.11.2011 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.11.2011 р.	02.11.2011 р.	03.11.2011 р.	04.11.2011 р.	05.11.2011 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	844.5064	821.3775	828.2805	831.7683	831.7683	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1279.1888	1271.4231	1278.4100	1279.1596	1279.1596	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1013.7247	1013.9408	1014.1459	1014.3238	1014.3238	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0094	0.0094	0.0093	0.0092	0.0092	
5	208 DKK	100 датських крон	150.0752	146.1093	148.0798	147.7177	147.7177	
6	840 USD	100 доларів США	797.7000	797.8700	797.9300	798.0700	798.0700	
7	352 ISK	100 ісландських крон	3.8512	3.7492	3.7995	3.7903	3.7903	
8	124 CAD	100 канадських доларів	801.7658	784.7401	788.3391	792.2602	792.2602	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3983	5.3914	5.3900	5.3956	5.3956	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1585.3226	1545.0582	1567.3706	1563.7812	1563.7812	
11	440 LTL	100 литовських літів	323.4649	314.8915	319.1212	318.3451	318.3451	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	68.7589	68.9859	69.0096	68.7914	68.7914	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	145.0185	140.1466	142.0199	142.3626	142.3626	
14	985 PLN	100 польських злотих	257.0626	242.8323	251.9981	252.9006	252.9006	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.6480	2.6036	2.6006	2.5875	2.5875	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	638.5705	624.7888	626.5205	629.3987	629.3987	
17	792 TRL	100 турецьких лір	454.6919	443.6337	449.2260	453.6450	453.6450	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	279.8947	279.9544	279.9754	280.0246	280.0246	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	36.7933	35.1318	36.0840	36.2886	36.2886	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4518	0.4519	0.4519	0.4520	0.4520	
21	203 CZK	100 чеських крон	45.0329	43.4382	43.8203	44.1244	44.1244	
22	752 SEK	100 шведських крон	123.9716	119.9732	121.4440	121.7633	121.7633	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	916.1347	893.0980	905.6892	904.2299	904.2299	
24	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	125.4899	125.5305	125.5182	125.5576	125.5576	
25	392 JPY	1000 японських єн	102.2578	102.0133	102.2325	102.4114	102.4114	
26	978 EUR	100 євро	1116.8598	1087.2574	1101.8615	1099.1818	1099.1818	
27	960 XDR	100 СПЗ	1265.0740	1252.7084	1257.0261	1258.3865	1258.3865	
			16.11.2011 р.	17.11.2011 р.	18.11.2011 р.	19.11.2011 р.	20.11.2011 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	809.1733	807.9976	803.0371	803.0371	803.0371	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1265.8354	1260.0903	1260.3169	1260.3169	1260.3169	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1014.9377	1015.0668	1015.1939	1015.1939	1015.1939	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0091	0.0091	0.0091	0.0091	0.0091	
5	208 DKK	100 датських крон	145.1526	144.6416	144.6129	144.6129	144.6129	
6	840 USD	100 доларів США	798.3500	798.3500	798.4500	798.4500	798.4500	
7	352 ISK	100 ісландських крон	3.7253	3.7121	3.7114	3.7114	3.7114	
8	124 CAD	100 канадських доларів	779.1196	778.3205	778.7502	778.7502	778.7502	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3863	5.3913	5.3946	5.3946	5.3946	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1542.8838	1537.8502	1530.8073	1530.8073	1530.8073	
11	440 LTL	100 литовських літів	312.8844	311.7745	311.7211	311.7211	311.7211	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	68.3612	68.3390	68.1516	68.1516	68.1516	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	138.5035	138.1362	137.6268	137.6268	137.6268	
14	985 PLN	100 польських злотих	244.7224	243.1329	242.4778	242.4778	242.4778	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.6039	2.5885	2.5980	2.5980	2.5980	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	617.7888	617.1856	616.6909	616.6909	616.6909	
17	792 TRL	100 турецьких лір	444.5974	442.3650	439.9389	439.9389	439.9389	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.1228	280.1228	280.1579	280.1579	280.1579	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	34.3212	34.2833	34.4783	34.4783	34.4783	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4503	0.4503	0.4503	0.4503	0.4503	
21	203 CZK	100 чеських крон	41.9251	42.0407	41.9680	41.9680	41.9680	
22	752 SEK	100 шведських крон	118.4076	117.8907	117.3129	117.3129	117.3129	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	870.8805	869.2629	868.9034	868.9034	868.9034	
24	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	125.8507	125.7059	125.6359	125.6359	125.6359	
25	392 JPY	1000 японських єн	103.7181	103.7386	103.7308	103.7308	103.7308	
26	978 EUR	100 євро	1080.3272	1076.4951	1076.3106	1076.3106	1076.3106	
27	960 XDR	100 СПЗ	1250.1938	1247.0419	1246.9488	1246.9488	1246.9488	

щодо іноземних валют, України щоденно (за листопад 2011 року)

Офіційний курс										
	06.11.2011 р.	07.11.2011 р.	08.11.2011 р.	09.11.2011 р.	10.11.2011 р.	11.11.2011 р.	12.11.2011 р.	13.11.2011 р.	14.11.2011 р.	15.11.2011 р.
	831.7683	827.6971	824.8404	824.9336	816.2107	811.7634	811.7634	811.7634	811.4268	816.6447
	1279.1596	1276.2634	1280.3780	1282.4182	1274.2388	1273.6509	1273.6509	1273.6509	1271.6900	1272.8255
	1014.3238	1014.3238	1014.3238	1014.3238	1014.3238	1014.7852	1014.7852	1014.7852	1014.7852	1014.7852
	0.0092	0.0091	0.0091	0.0092	0.0091	0.0090	0.0090	0.0090	0.0090	0.0091
	147.7177	147.6859	147.3317	147.8110	146.1474	146.0454	146.0454	146.0454	146.4062	146.4869
	798.0700	798.0700	798.0700	798.0700	798.0700	798.2300	798.2300	798.2300	798.2300	798.2300
	3.7903	3.7903	3.7818	3.7944	3.7518	3.7478	3.7478	3.7478	3.7572	3.7597
	792.2602	782.8930	784.4273	787.4473	782.2899	782.3711	782.3711	782.3711	783.5351	785.1810
	5.3956	5.3946	5.3935	5.3931	5.3956	5.3905	5.3905	5.3905	5.3887	5.3883
	1563.7812	1563.5588	1560.4835	1565.7071	1548.7670	1549.5722	1549.5722	1549.5722	1553.2202	1554.9092
	318.3451	318.3451	317.6285	318.6918	315.1091	314.7793	314.7793	314.7793	315.5653	315.7734
	68.7914	68.5757	68.5333	68.5981	68.7156	68.7839	68.7839	68.7839	68.6573	68.3767
	142.3626	141.5742	141.5563	142.4439	140.1261	140.3862	140.3862	140.3862	140.5552	140.6116
	252.9006	252.0423	251.3425	252.6993	247.4434	248.0023	248.0023	248.0023	246.3172	248.0440
	2.5875	2.5875	2.6107	2.6165	2.6511	2.5878	2.5878	2.5878	2.6147	2.6351
	629.3987	629.5428	628.0899	627.9626	621.2933	619.4403	619.4403	619.4403	618.9411	619.7012
	453.6450	453.7386	448.0565	449.2443	445.3942	447.2164	447.2164	447.2164	448.7024	448.0204
	280.0246	280.0246	280.0246	280.0246	280.0246	280.0807	280.0807	280.0807	280.0807	280.0807
	36.2886	36.1514	35.7572	35.8010	35.0405	34.9847	34.9847	34.9847	35.0890	34.5470
	0.4520	0.4520	0.4511	0.4511	0.4511	0.4512	0.4512	0.4512	0.4512	0.4502
	44.1244	43.9813	43.8753	43.7144	42.7475	42.6290	42.6290	42.6290	42.3946	42.3534
	121.7633	120.6394	120.7230	121.7840	119.8868	119.9067	119.9067	119.9067	119.8201	119.6215
	904.2299	899.7150	888.5981	888.6924	882.9807	882.5578	882.5578	882.5578	881.5404	881.5511
	125.5576	125.8783	125.6612	125.7490	126.0393	125.7515	125.7515	125.7515	125.8602	125.5921
	102.4114	102.2019	102.2095	102.3513	102.6811	102.8648	102.8648	102.8648	103.1901	103.6606
	1099.1818	1099.1818	1096.7078	1100.3789	1088.0088	1086.8700	1086.8700	1086.8700	1089.5840	1090.3024
	1258.3865	1259.5285	1256.7933	1257.2823	1252.8040	1251.2835	1251.2835	1251.2835	1253.0159	1254.8931
	21.11.2011 р.	22.11.2011 р.	23.11.2011 р.	24.11.2011 р.	25.11.2011 р.	26.11.2011 р.	27.11.2011 р.	28.11.2011 р.	29.11.2011 р.	30.11.2011 р.
	804.1959	789.3007	788.2228	777.1989	780.0705	780.0705	780.0705	773.5344	793.7962	799.2097
	1263.3013	1249.4814	1249.0286	1243.2653	1241.5322	1241.5322	1241.5322	1234.9797	1242.6767	1248.1771
	1015.1939	1015.1939	1015.7406	1015.8551	1015.8551	1015.8551	1015.8551	1015.8551	1015.8551	1015.9842
	0.0091	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0093
	145.6448	144.3788	145.2929	143.7860	143.6685	143.6685	143.6685	142.1177	143.3903	143.2575
	798.4500	798.4500	798.8800	798.9700	798.9700	798.9700	798.9700	798.9700	798.9700	798.9700
	3.7378	3.7054	3.7286	3.6882	3.6844	3.6844	3.6844	3.6447	3.6775	3.6742
	781.0186	771.0081	769.1045	765.9561	765.1551	765.1551	765.1551	759.7451	772.6889	776.7780
	5.3942	5.3968	5.4136	5.4226	5.4278	5.4278	5.4278	5.4267	5.4175	5.4087
	1538.6455	1526.7889	1531.5639	1523.1859	1529.2151	1529.2151	1529.2151	1514.6996	1530.0791	1526.5135
	313.9411	311.2124	313.1615	309.7721	309.4482	309.4482	309.4482	306.1160	308.8697	308.5920
	67.7531	67.7784	67.8552	67.8946	67.6434	67.6434	67.6434	67.3673	67.1262	67.0389
	138.6158	137.0517	138.1833	136.8013	136.4401	136.4401	136.4401	134.8848	136.1068	135.7419
	245.2434	241.6411	242.2394	239.1996	237.9384	237.9384	237.9384	234.1354	236.1892	235.3670
	2.5824	2.5782	2.5720	2.5597	2.5415	2.5415	2.5415	2.5301	2.5435	2.5509
	616.6310	613.1199	614.3310	611.5387	611.4585	611.4585	611.4585	608.7412	615.1028	615.6861
	439.1055	433.0784	431.7710	427.8838	428.9120	428.9120	428.9120	423.6982	429.7317	431.5189
	280.1579	280.1579	280.3088	280.3404	280.3404	280.3404	280.3404	280.3404	280.3404	280.3404
	35.5053	34.9938	35.4055	34.5472	34.4743	34.4743	34.4743	33.6268	34.5235	34.4735
	0.4503	0.4494	0.4497	0.4497	0.4497	0.4497	0.4497	0.4497	0.4488	0.4488
	42.5506	41.9780	42.4283	41.7121	41.5857	41.5857	41.5857	40.6038	41.4049	41.7061
	118.3302	117.0602	117.4862	116.0608	115.5844	115.5844	115.5844	114.2595	115.1728	115.5710
	875.7277	868.3265	875.5337	869.2248	870.9346	870.9346	870.9346	862.6111	866.4109	867.5349
	125.6448	125.5129	125.6986	125.6542	125.4668	125.4668	125.4668	125.3701	125.1499	125.6819
	104.1683	103.8819	103.8199	103.4711	103.6638	103.6638	103.6638	103.0273	102.7225	102.6302
	1083.9757	1074.5540	1081.2841	1069.5811	1068.4626	1068.4626	1068.4626	1056.9574	1066.4652	1065.5064
	1252.9423	1245.6143	1249.7575	1243.3647	1243.3647	1243.3647	1243.3647	1243.3647	1241.6161	1239.6472

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ"/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2011 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у листопаді 2011 р. (в розрізі інструментів)		
Показники	2011 р.	Відсотки
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	У тому числі за листопад 100.00
У тому числі через:		
– кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	11.11	8.78
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	9.76	8.42
– операції прямого РЕПО	79.13	82.80
– інші кредити	–	–
– стабілізаційний кредит	–	–
– кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи з футболу 2012 року	–	–

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у листопаді 2011 р.		
Показники	2011 р.	Відсотки річні
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	12.66	У тому числі за листопад 15.18
У тому числі за:		
– кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	9.39	9.30
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	13.47	17.94
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	13.02	15.53
– за іншими кредитами	–	–
– стабілізаційним кредитом	–	–
– кредитами, наданими для фінансування чемпіонату Європи з футболу 2012 року	–	–

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у листопаді 2011 р.*		
		Відсотки річні
	Показники	Листопад 2011 р.
На міжбанківському ринку:		
	за кредитами, наданими іншим банкам**	15.7
	за кредитами, отриманими від інших банків**	16.4
	за депозитами, розміщеними в інших банках	19.0
	за депозитами, залученими від інших банків	19.4
Фізичним та юридичним особам:		
	за кредитами**	18.9
	за депозитами	11.5

* За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

* За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у листопаді 2011 р. ¹												
Агрегати грошової маси	01.07.2011 р.		01.08.2011 р.		01.09.2011 р.		01.10.2011 р.		01.11.2011 р.		01.12.2011 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками												
M0, % до початку року	102.6	4 712.2	106.0	11 040.5	106.0	10 987.4	103.8	6 918.8	102.9	5 390.4	100.6	1174.4
M0 + переказані кошти в національній валюті												
M1, % до початку року	106.8	19 688.5	107.5	21 756.9	107.3	21 208.0	105.1	14 726.4	105.0	14 428.7	101.7	4 943.6
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти												
M2, % до початку року	108.7	52 149.6	109.4	56 364.1	110.8	64 169.9	110.4	62 002.0	111.1	66 127.7	109.0	53 458.6
M2 + цінні папери власного боргу банків												
M3, % до початку року	109.1	54 528.4	109.9	59 133.9	111.1	66 501.2	110.8	64 404.5	111.5	68 479.5	109.3	55 664.2

¹ Інформацію щодо темпів зростання грошової маси у січні – червні 2011 року опубліковано в № 8 (2011 р.) на стор. 56.

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у листопаді 2011 року не змінювалася і починаючи з 10.08.2010 р. становить 7.75% річних.

Правлінням НБУ прийнято постанову від 16.06.2011 р. № 195, згідно з якою з 01.07.2011 року:

1) встановлено порядок формування обов'язкових резервів на окремому рахунку в Національному банку України у розмірі 100% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування згідно з установленими нормативами на відповідний період;

2) встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

– строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 6; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 2; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 8; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у національній валюті, – 0; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті, – 2;

3) дозволено банкам зараховувати для покриття обов'язкових резервів придбані ними цільові облігації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі 50% від їхньої номінальної вартості.

3.02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України. Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки Національного банку України за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 29.09.2009 р. № 567).

Також повідомляємо, що Правлінням НБУ прийнято постанову від 15.11.2011 р. № 407, згідно з якою з 30 листопада 2011 року встановлено новий порядок формування обов'язкових резервів, а саме:

– на окремому рахунку в Національному банку України 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками" – у розмірі 70% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування;

– на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України – залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період.

Обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, має бути не меншим, ніж 25% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування.

Банкам дозволено зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що формуються на окремому рахунку в Національному банку України 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками", придбані ними цільові облігації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі 50% від їхньої номінальної вартості.

Крім того, встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

– кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 8; строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у національній валюті, – 0; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 2; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті, – 2; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 7.5.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Ексклюзив/

Основні показники діяльності банків України на 1 грудня 2011 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.12. 2011 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	186	193	198	198	197	194	198
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	1	6	1	7	6	6	0
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	20	19	19	13	14	18	21
4	Кількість діючих банків	165	170	175	184	182	176	176
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	23	35	47	53	51	55	54
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	9	13	17	17	18	20	22
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	19.5	27.6	35.0	36.7	35.8	40.6	40.9
Активи, млн. грн.								
1	Активи, всього	213 878	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 044 524
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	223 024	353 086	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 205 943
2	Готівкові кошти та банківські метали	7 628	11 430	18 313	20 668	21 725	26 749	27 215
3	Кошти в Національному банку України	17 382	15 280	19 120	18 768	23 337	26 190	31 009
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	11 589	18 535	26 293	40 406	51 323	67 596	79 279
5	Кредити надані	156 268	269 294	485 368	792 244	747 348	755 030	827 596
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	109 020	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288	578 716
5.2	кредити, надані фізичним особам	33 156	77 755	153 633	268 857	222 538	186 540	178 257
6	Довгострокові кредити	86 227	157 224	291 963	507 715	441 778	420 061	439 691
6.1	Із них: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	58 528	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199	301 614
7	Прострочена заборгованість за кредитами	3 379	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	80 359
8	Вкладення в цінні папери	14 338	14 466	28 693	40 610	39 335	83 559	75 175
9	Резерви під активні операції банків	9 370	13 289	20 188	48 409	122 433	148 839	162 018
9.1	Відсоток виконання формування резерву	100.1	100.1	100.04	100.1	100.05	100.01	100.01
9.2	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	8 328	12 246	18 477	44 502	99 238	112 965	121 848
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	213 878	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 044 524
2	Власний капітал	25 451	42 566	69 578	119 263	115 175	137 725	156 059
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	16 144	26 266	42 873	82 454	119 189	145 857	170 426
2.2	Частка капіталу в пасажах, %	11.9	12.5	11.6	12.9	13.1	14.6	14.9
3	Зобов'язання банків	188 427	297 613	529 818	806 823	765 127	804 363	888 465
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	61 214	76 898	111 995	143 928	115 204	144 038	169 904
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	26 807	37 675	54 189	73 352	50 511	55 276	65 130
3.2	Кошти фізичних осіб;	72 542	106 078	163 482	213 219	210 006	270 733	301 918
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	55 257	81 850	125 625	175 142	155 201	206 630	231 712
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	26 373	41 148	72 265	123 066	135 802	160 897	173 578
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	14.95	14.19	13.92	14.01	18.08	20.83	18.51
3	Доходи, млн. грн.	27 537	41 645	68 185	122 580	142 995	136 848	127 351
4	Витрати, млн. грн.	25 367	37 501	61 565	115 276	181 445	149 875	132 194
5	Результат діяльності, млн. грн.	2 170	4 144	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-4 843
6	Рентабельність активів, %	1.31	1.61	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.52
7	Рентабельність капіталу, %	10.39	13.52	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-3.64
8	Чиста процентна маржа, %	4.90	5.30	5.03	5.30	6.21	5.79	5.34
9	Чистий спред, %	5.78	5.76	5.31	5.18	5.29	4.84	4.56

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Александр Дубихов, Владимир Лановой. *Качественное обновление государственных фондовых инструментов — предпосылка преодоления проблемы ликвидности рынка облигаций.*

Рассматривая структуру и инструментарий государственных заимствований на фондовом рынке, авторы предлагают механизм их качественного усовершенствования и оптимизации, повышения ликвидности государственных долговых ценных бумаг, уменьшения рисков, а также улучшения методов управления.

Руслан Грищенко. *Финансовая привлекательность областей Украины для банковской деятельности.*

Проанализированы ключевые финансовые показатели по каждой области Украины, на основе чего автором разработан и составлен региональный рейтинг эффективности и привлекательности для развития банковской деятельности.

Олег Терещенко. *Новые подходы к оценке кредитоспособности заемщиков — юридических лиц.*

Исследуются действующие в Украине методические подходы к оценке кредитных рисков, а также обоснованы рекомендации по усовершенствованию методологии оценки кредитоспособности заемщиков — юридических лиц с учетом положений Базеля II и требований европейского законодательства.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в ноябре 2011 года.

Елена Гринько. *Моделирование диверсификации кредитного риска.*

Рассматриваются аспекты усовершенствования методологического обеспечения диверсификации кредитного портфеля банка при управлении кредитным риском.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за ноябрь 2011 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за ноябрь 2011 года).

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в ноябре 2011 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.12.2011 г.

Ирина Кравченко, Грант Багратян, Евгения Мазина. *Банковская система и проблемы стратегического развития.*

Проанализированы ключевые факторы, влияющие на объемы кредитования банками долгосрочных инвестиционных проектов. С целью стимулирования такого кредитования авторский коллектив доказывает необходимость постепенного перехода к специализированной банковской системе.

Александр Козак. *Концепция моделирования финансового планирования в коммерческом банке.*

Рассмотрены основные этапы составления финансовых планов в банках, а также их характерные недостатки. Обосновывается необходимость построения модели планирования финансовой деятельности с использованием теорий банковского и информационного менеджмента, экономического равновесия, оптимизации процессов.

Борис Самородов, Александр Тридел, Валерий Самородов. *Особенности математической обработки данных при использовании экспертных подходов к определению рейтингов банков.*

Проведен анализ способов обработки данных, используемых для рейтингования банков на основе экспертных методов. Определены наиболее адекватные методики, которые могут быть рекомендованы к использованию при математической обработке экспертных оценок и показателей деятельности банков в процессе их рейтингования.

Дополнения к Перечню лиц, имеющих сертификаты Национального банка Украины на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков, внесенные в ноябре — декабре 2011 г.

Перечень лиц, которым продлён срок действия сертификатов на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков (по состоянию на 20.12.2011 г.).

Андрей Гидулян. *Актуальные вопросы улучшения методики оценки кредитоспособности заемщиков банками Украины.*

Исследованы теоретические основы методики оценки кредитоспособности заемщиков коммерческих банков Украины. С учетом современных требований обоснована необходимость разработки и усовершенствования единой рейтинговой системы как перспективного направления оценки кредитоспособности.

Людмила Патрицак. *Банковская система Украины в условиях глобализации финансовых рынков.*

Заметки о VI Международной научно-практической конференции “Банковская система Украины в условиях глобализации финансовых рынков”, состоявшейся в Черкасском институте банковского дела Университета банковского дела НБУ.

Марина Грищенко. *Конкурс “Банк года-2011” по версии журнала “Банкир”.* Сообщение о награждении победителей и лауреатов III Всеукраинского конкурса “Банк года-2011” по версии журнала “Банкир”.

Роман Подвысоцкий. *Команда НБУ — победитель Финансовой баскетбольной лиги 2011 года.*

Сообщение о финальных играх Финансовой баскетбольной лиги 2011 г.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в ноябре 2011 г.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 декабря 2011 года.

Пополнение налично-денежного обращения банкнотами номиналами 2 и 500 гривен в декабре 2011 года.

Сообщение о выпуске в обращение банкнот номиналами 2 и 500 гривен 2011 года выпуска.

О выпуске в обращение памятных монет “Гопака”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 и 5 гривен, посвященных украинскому народному танцу гопак. Фотоизображения аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение памятных монет “Міжнародний рік лісів”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналом 5 гривен, посвященных Международному году лесов. Фотоизображение аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение памятной монеты “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012 р.” (серебро).

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 20 гривен, посвященной финальному турниру чемпионата Европы по футболу, который будет проведен в Украине и Польше в 2012 году. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Донецьк” (серебро).

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривен, посвященной финальному турниру чемпионата Европы по футболу 2012 года, отдельные игры которого состоятся в Донецке. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Київ” (серебро).

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривен, посвященной финальному турниру чемпионата Европы по футболу 2012 года, отдельные игры которого состоятся в Киеве. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Львів” (серебро).

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривен, посвященной финальному турниру чемпионата Европы по футболу 2012 года, отдельные игры которого состоятся во Львове. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012. Місто Харків” (серебро).

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривен, посвященной финальному турниру чемпионата Европы по футболу 2012 года, отдельные игры которого состоятся в Харькове. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Рік Дракона”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 5 гривен, посвященной году Дракона по восточному календарю. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу 2012 р.” (золото).

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 500 гривен, посвященной Финальному турниру чемпионата Европы по футболу, который будет проведен в Украине и Польше в 2012 году. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Роман Подвысоцкий. *Трансформация мировой финансовой системы очевидна и необратима.*

Отчёт о заседании Украинского философско-экономического научного общества на тему: “Экономика пузырей: есть ли перспективы у финансовой цивилизации?”. Участники дискуссии сошлись во мнении, что современная финансовая система пребывает в процессе трансформации, которая обеспечит ей оздоровление и развитие в будущем.

Светлана Мищенко. *Экономико-статистический анализ факторов монетизации экономики.*

Рассматриваются предложенные автором и апробированные на фактическом материале новые экономико-статистические модели для анализа основных факторов динамики уровня монетизации экономики.

Виктор Козюк. *Банковский канал монетарной трансмиссии: анализ с позиции глобальной макрофинансовой стабильности.*

Анализируя теоретические исследования, касающиеся проблемы банковского канала монетарной трансмиссии, автор утверждает, что при определенных условиях конкурентное стимулирование возобновления кредитования порождает возникновение глобальных макрофинансовых рисков, создает риски финансовой стабильности, возрастания инфляции.

Роман Подвысоцкий. *Глобальные вызовы побуждают к поиску нестандартных решений.*

Отчёт об очередном заседании дискуссионного клуба Университета банковского дела НБУ на тему: “Финансовый кризис (вторая волна): реалии сегодняшнего дня”, во время которого преподаватели и студенты нескольких учебных заведений, эксперты по вопросам макроэкономики и финансового рынка обсудили актуальные проблемы, а также внесли предложения по их минимизации.

ANNOTATIONS

Oleksandr Dubykhvyst, Volodymyr Lanovyi. *Qualitative refreshment of state stock instruments is the prerequisite for overcoming of liquidity problems of the stock market.*

Having considered the structure and instruments of government borrowings on the stock market, the authors suggest the mechanism for their qualitative improvement and optimization, increase in government debt securities liquidity, reduction in risks, and improvement of management methods.

Ruslan Hrytsenko. *Financial attractiveness of Ukrainian regions for banking activities.*
The author discusses key financial indicators of every region of Ukraine and offers the rating of region's efficiency and attractiveness for banking activities.

Oleh Tereschenko. *New approaches to credit scoring of borrowers—legal entities.*
The author discusses methodological approaches to credit risk rating in Ukraine and grounds recommendations on the improvement of credit scoring of borrowers—legal entities taking into account the Basel II regulations and European legislation requirements.

Government securities market in Ukraine in November 2011.

Olena Hrynyk. *Modeling of credit risk diversification.*
Considered are aspects of the improvement of methods of diversification of bank's loan portfolio under credit risk management.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in November 2011).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in November 2011).

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in November 2011.
Volumes of NBU loans for support of banks liquidity, average weighted interest rates on NBU loans for support of banks liquidity, interest rates of banks on national currency loans and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 December 2011.

Iryna Kravchenko, Grant Bagration, Yevhenia Mazina. *The banking system and problems of strategic development.*

Discussed are key factors impacting on volumes of loans granted by banks for long-term investment projects. The authors show the necessity of gradual transition to the special banking system in order to stimulate such type of lending.

Oleksandr Kozak. *The concept of modeling of financial planning in a commercial bank.*
Having analyzed main stages of financial planning in banks and their typical drawbacks, the author grounds the necessity of building of the model for financial activity planning with the use of the theories of banking and information management, economic balance, and processes optimization.

Borys Samorodov, Oleksandr Trydid, Vadym Samorodov. *Peculiarities of mathematical processing of data using expert approaches to determination of banks' rating.*

The authors discuss methods of data processing which are used in banks rating on the ground of expert methods. Determined are the most adequate methods that can be used in mathematical processing of expert appraisals and indicators of banks' activities during the rating process.

Amendments to the List of officials that have NBU certificates entitling them to be interim administrators and bank liquidators made in November - December 2011.

The list of officials, for which the term of their certificates entitling them to be interim administrators and bank liquidators has been extended (as of 20 December 2011).

Andrii Hidulian. *Pressing problems of the improvement of methods of credit rating of borrowers by Ukrainian banks.*

Discussed is the theory of methods of credit rating of borrowers of Ukrainian commercial banks. Taking into consideration modern requirements, the author grounds the necessity of the development and improvement of the single rating system as perspective direction of credit rating.

Liudmyla Patrikats. *The banking system of Ukraine under globalization of financial markets.*

Report on the VI International theoretical and practical conference "The banking system of Ukraine under financial markets globalization" held in the Cherkasy Banking Institute of the NBU Banking University.

Maryna Hrytsenko. *"Bank of the Year-2011" according to the version of "The Banker" magazine.*

Report on awarding of winners and laureates of the Third All-Ukrainian contest "Bank of the year-2011" according to the version of "The Banker" magazine.

Roman Pidvysotskyi. *The NBU team is the winner of the Financial Basketball League in 2011.*

Report on final games of the Financial Basketball League played in 2011.

Amendments to the State Register of Banks made in November 2011.

Main indicators of activities of Ukrainian banks as of 1 December 2011.

Replenishment of money in cash by the 2 and 500 hryvnia banknotes issued in December 2011.

Information about the 2 and 500 hryvnia banknotes issued in circulation in 2011.

Putting into circulation the commemorative coin "Hopak".

Official report on putting into circulation the 10 and 5 hryvnia commemorative coins dedicated to hopak, Ukrainian folk dance. Obverse, reverse, and numismatic descriptions of the coins are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "International Year of Forests".

Official report on putting into circulation the 5 hryvnia commemorative coin dedicated to the International Year of Forests. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Final Tournament of the 2012 European Football Championship" (silver).

Official report on putting into circulation the 20 hryvnia commemorative coin dedicated to the final tournament of the European Football Championship that will be held in Ukraine and Poland in 2012. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Final Tournament of the 2012 European Football Championship. The City of Donetsk" (silver).

Official report on putting into circulation the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the final tournament of the 2012 European Football Championship, some final games of which will be played in Donetsk. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Final Tournament of the 2012 European Football Championship. The City of Kyiv" (silver).

Official report on putting into circulation the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the final tournament of the 2012 European Football Championship, some final games of which will be played in Kyiv. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Final Tournament of the 2012 European Football Championship. The City of Lviv" (silver).

Official report on putting into circulation the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the final tournament of the 2012 European Football Championship, some final games of which will be played in Lviv. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Final Tournament of the 2012 European Football Championship. The City of Kharkiv" (silver).

Official report on putting into circulation the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the final tournament of the 2012 European Football Championship, some final games of which will be played in Kharkiv. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Year of the Dragon".

Official report on putting into circulation the 5 hryvnia commemorative coin dedicated to the Chinese Year of the Dragon. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Final Tournament of the 2012 European Football Championship" (gold).

Official report on putting into circulation the 500 hryvnia commemorative coin dedicated to the final tournament of the European Football Championship that will be held in Ukraine and Poland in 2012. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Roman Pidvysotskyi. *Transformation of the world financial system is evident and irreversible.*

Report on the meeting "The bubble economy: does the financial civilization have the perspective" held by the Ukrainian Philosophic and Economic Society. Meeting participants agreed that the modern financial system is in the process of transformation, that will facilitate the improvement of its health and future development.

Svitlana Mischenko. *Economic and statistic analysis of factors of economy monetization.*

The author proposes new economic and statistic models for analysis of key factors that cause changes in the monetization level of the economy. The models were tested on factual material.

Viktor Koziuk. *The banking channel of the monetary transmission: the analysis from a position of global macrofinancial stability.*

Having analyzed theoretical researches concerning the banking channel of the monetary transmission, the author considers that under certain conditions, competitive stimulation of lending recovery causes global macrofinancial risks, risks to financial stability and an increase in inflation.

Roman Pidvysotskyi. *Global challenges impel to search for original solutions.*

Report on the next meeting of the discussion club of the NBU Banking University "The financial crisis (the second wave) is the reality". During the meeting, lecturers and students of some educational institutions and experts in macroeconomics and financial market discussed actual problems and made proposals concerning their minimization.